

T A R T A L O M

▶ 3	JÓNÁS TAMÁS	
	Nyafogás, Költői összegzés	(versek)
▶ 6	MARNO JÁNOS	
	Melltartótövis, Rémfá, Vér, Erre	(versek)
▶ 8	CSÍK MÓNIKA	
	Három szín: piros, Három szín: kék, Három szín: sárga	(versek)
▶ 13	BOGDÁN LÁSZLÓ	
	Vaszipilij Bogdanov: A Nap Köve	(versciklus)
▶ 20	MAROS ANDRÁS	
	Osztályrész	(elbeszélés)
▶ 27	FALUSI MÁRTON	
	Farkasréti örökpanoráma	(vers)
▶ 30	KOLLÁR ÁRPÁD	
	Ezüströgök, Youtube, Pacal volt, Homokóra	(versek)
▶ 32	POLLÁGH PÉTER	
	Apropó, eltévedt ló, Kár rád a szín	(versek)
▶ 34	VÉGH ATTILA	
	A tudás termei, Áttűnik, Melankólia	(versek)
▶ 36	MÉHES KÁROLY	
	Érettségizettek	(elbeszélés)
▶ 41	GYŐRI LÁSZLÓ	
	Horizont, Rendetlenség, Félhomály	(versek)
▶ 44	LÁSZLÓFFY CSABA	
	Nemes Nagy Ágnes. A kilencedik évtized, Hamvas Béla-elégia, Trepljov technikai trükköktől mentes monológia, Trigorin az írás rögeszméjéről	(versek)
▶ 47	PÉTER ERIKA	
	Csodavárás, Kottalapok, A múlt foglalatában, Évtizednyi remény	(versek)
▶ 50	CSILLAG TAMÁS	
	Köztes terek, Minden változik, Férfinak születtem, Kifordult	(versek)
▶ 53	DÁVID PÉTER	
	Műzsaváltás, Szerelmes levél, Amit mondanék, Aki vízbívalyokról álmodik, Sírom felett	(versek)
▶ 56	BARTUS GYULA	
	Öröklék	(elbeszélés)
▶ 60	KÜRTI LÁSZLÓ	
	töredékek, álomrulett, teafilter, telefonszóra	(versek)
▶ 63	BODA MAGDOLNA	
	Magzatvíz, Rajzok, Télifagy, Régi fénykép, Jég	(versek)
▶ 67	FILIP TAMÁS	
	Mindenek fölött, Ők az erősebbek, Sötétben éli, Napvége	(versek)

70	SIMON MÁRTON	
	Polaroidok és bölcsődalok	(vers)
72	GÉCZI JÁNOS	
	A plakodonta	(elbeszélés)
		MŰHELY
77	SZABÓ TIBOR BENJÁMIN	
	Néhány múzeum a világ – Beszélgetés Géczy Jánossal	
	***	
	Kártyások, életművészek, hazardőrök	
83	HÉJJA JULIANNA ERIKA	
	„Aki a vak szerencse pajzsa alatt izzadoz...” – Egy kisvárosi hamiskártyás társaság az 1830-as években	(tanulmány)
88	KATONA CSABA	
	„Hírességét az tette, hogy mindenki ismerte, minden valódi ok nélkül.” – Adatok Bizay Mihály életéhez	(tanulmány)
93	CSÁSZTVAY TÜNDE	
	A (Művész)Ház, a Játékos és az egál – Dr. Rózsa Miklós emeli a Művészház tétjét	(tanulmány)
	***	
100	WEHNER TIBOR	
	A kiismerhetetlen Szentendre-Fót, illetve Fót-Szentendre viszonylatok – Borgó festőművész kiállítása dr. Hann Ferenc emlékére	(esszé)
102	RÉVÉSZ EMESE	
	Csók István ismeretlen Bánk bán-illusztrációi	(esszé)
105	SZILÁGYI ANDRÁS	
	Az ikonográfiai rokonítás szakrális képterében – A hatvanéves Szeverényi Mihály festőművész ünnepi tárlata a békéscsabai Jankay Galériában	(esszé)
		FIGYELŐ
107	FARKAS WELLMANN ÉVA	
	Felszabadult költészet, a kísérletezés nyitottságával – Lövétei Lázár László: Zöld. 12 ecloga	(kritika)
109	TÓTH TÜNDE	
	Változatok végnapokra – Bodor Ádám: Verhovina madarai	(kritika)
111	DARVASI FERENC	
	„regényt írni nem más, mint beavatódni” – Balla D. Károly: Tejmozi	(kritika)
113	HUSZÁR TAMARA	
	A hétköznapi líraisága – Tóth Krisztina: Pixel	(kritika)
115	DEMETER ZSUZSA	
	A foglyul ejtett kóhal – Szabó Róbert Csaba: Temetés este tízkor	(kritika)

Lapunk a következő internetcímen érhető el:
www.barkaonline.hu

Nyafogás

Jde is. Köz. Hát, eljutottam. Másnap.
Ez is jó én költői vállomásnak.
Kérlek. Ki. Fel. Vagy kerülök.
Kérlek. Haldoklom vele hűtökön.
Mennyire aggódna anyu most, hogy
alig hűtök és alig tumbok.
Olyan akora lemm, mint apka, fiata?
Olyaniz ragguk mindanyian.
Látom a rendet, látom a rendet.
Bontom a rendet, tépem a rendet.
Te vagy az egyetlen szos gyerekem.
Miert elvise meg minden szabadom?
Miert faj minden korúság, ingyis.
No meg d. Szurdjak? Igen, kienit meg.
Jde is. Njtem is. Heférdemlem.
Megis csak. Kellit idu. Feled memem.
Felek, hogy. Nem lesz majd, Felebradem.
ölelni. Beszeln. Elfogy az idő.
Sint a nap. Nem amol. Nem, itt nincs idő.
Vege van két ére minden nyafogás.
Szemben dörög és dörög szellemek.

Jónás Tamás

Költői összegzés

talán ez az amire vágytam.
nyár van.
sárga nő alszik az ágyban.
az elviselhetetlen
budapesti csendben.
hat vagy hét buszmegállónyi távolságban
két fiam
még az alma-álmaival
tárgyal.
ebben a világban
vagyunk még mindannyian.
a test már nem fenyeget,
végre
csak fenyít.
a reggel gyűrött örömeket tereget
égre:
egyszerű fényeit.
a sok boldogtalanság hátha
boldogságra
kényszerít.
még él első szerelmem.
apám és anyám
szintén.
bár csernely domboldalán
az egyik eltemetve.
mint én
32 éves verses rengetegbe.
plusz hat év: az életem.
hajnalig táncoltam pénteken.
van múltam, jövőm
és barátom.
hitelem van, és törlesztetlen kölcsönöm.
és belátom:
töretlen hitem.
mesterem,
ha nem
bánja: maradjunk mára ennyiben.

vagy mégse:
pénteken régi, jó
barátok
vendége voltam.
szelíd, erős depresszió

táncoltatja az egyiket.
a másik legyőzte a rákot.
végelgyengülésben haldokló kutya
figyeli minden léptemet.
nekem is elfogadható verzió
ez, életvégre, végre életre.
előbb-utóbb ide vezet
a jól széthalmazott élvezet
vagy munka.
örülne az ember, de fél egyre.
nem szabad vigyázni magunkra.
tragédiáknak, hogyha éle tűnt,
maradjon teljes életünk
felvállaltan csonka.

vagy írjunk verset csontba!

Jónás (2009; tus, papír; 624x600 mm; jelezve jobbra lent: Borgó)

Melltartótövis

Melltartótövis. A nővérem viselte titokban, senki sem tudott róla, átszöktünk este a váróba és félretoltuk az ormótlan pólyázóasztalt, és táncoltunk összesimulva. Mellkasom azóta behorpadt, hajam, mely a hajához tapadt, elhamvadt nagyrészt vagy kihullott, hiánya nem is foglalkoztat már rég. Ami valóban izgat, a bánat, azt hiszem, az sokat nyugtalanít, hogy mi a bánat, és min járhat közben az eszem?

Rémfa

Disznóság, amit a disznóval művel az Isten háta mögött az ember, valahol vidéken, kora reggel, a novemberi ködben, kivonszolja óljából a gyanútlan jószágot a dérepte gyepre, hadd fürödjön meg ott a saját vérében. Délben pedig már a húsát darálja bele az áldozat belébe az ember, és sötétedésre lecsutakolva a rémfá, ráfagynak éjjel a nedvek, ha ott hagyja állni nálunk a böllér.

Vér

Kibeleztük s bekebeleztük a disznót, gázolva reggeltől estig a vérében, melyet egy zománcos edényben fogott fel halott nővérem. A húgomat nem látom köztünk, megbújhatott valamerre leghátul, mindig mögöttünk, gondolom, örökre, ahogy ott megtorpanunk. Tátva látom a szájunkat az állat elejtése óta, nővérem sírva önti át az edényből a vért a tepsibe, mely nagyobb nála, nagyobbnek hat, mint a hold.

Erre

Belezuhanni a halálba, azután mintha itt sem jártam volna, csak úgy elnyom az álom egy papír felett ülve, üres szemem örökké begyulladva, kunkorodni látom és fogyni a feketülő papírt. S erre a húgom ront be s ablakot nyit, illata diónak, sötétnek és nyirkos bőrének, és illan odább, vagy belecsavarodik a függönybe, Istenem, aki uralkodsz magadon, kórusban hallom, hogy „Erre itt nem élnek!”

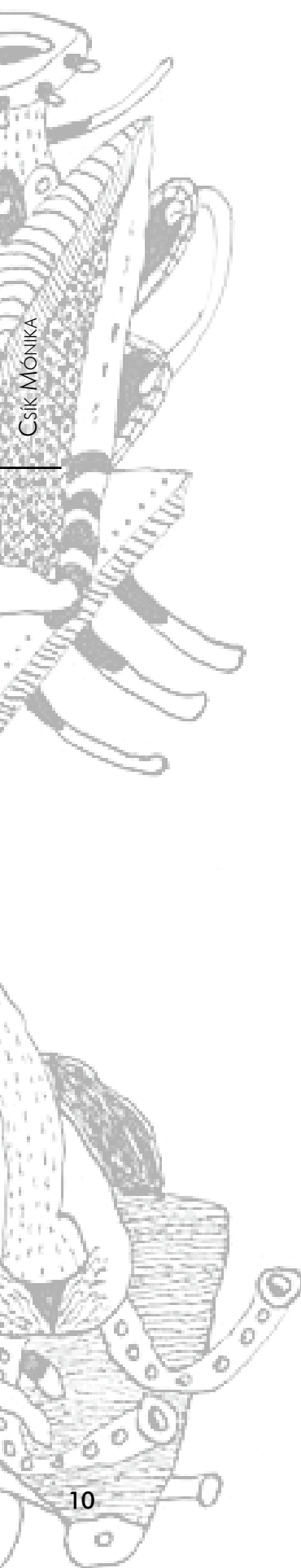
Három szín: piros

a piros lornyonkeret a legszebb,
kiemeli a szemöldök ívét, derűsebb
a nézés, ígésző a pillantás málnaszín
műanyaggal keretezve, akár svájci,
pozsgás arcú kislányok régi képeken,
melyeket a zsidó egy századeleji
rózsafa komód alsó fiókjában tart,
csak egészen különleges kuncaftokat
környékez meg a fiók tartamával,
olyanokat, akikről többnyire sejthető,
hogy beérnék kevésbé kelendő holmival,
melyek nem túl mutatósak, csupán az
elmúlt évszázad rajtuk hagyott nyoma
kerül pénzbe, számócaszemekkel hímzett
asztalterítő, téglaszín tubákosszelence,
elcsorbult zárókapoccsal, kajla széllel,
faragott lovaglópálca, keleti selyemlegyező,
képes felén lombok alatt hentergő asszonyok,
kimonójukat lebbenti a szél, kontyuk ében,
szájuk rőt vonalba fut, egészen halvány
mosolyra emlékeztet szájszélük görbülete,
lényük hernyóselyemre festett odaadás,
ez különbözteti meg alapvetően a Keletet
a Nyugattól, az önfeladás, a teljes megadás
képessége, mely átszövi a mindennapokat,
a munkát, a szerelmi aktusokat, talán a
legtitkosabb gondolatokat is, felszabadít,
csak gátakat, korlátokat szabna a végletekben
való gondolkodás, egyébként sem kellene
túl bonyolítani semmit, a legfontosabb
dolgok kifejezésére elegendő egyetlen
szó, mely esszenciája a benne rejlő képnek,
tárgyaink egyben szimbólumok is, ezzel
a vörös tüllrózsával díszített harisnyakötő
például valamelyik francia éjjeli lokál
táncosnőjének combját díszítette, simult
a bársonyos bőrre, kiemelve tónusát,

benne egy buja éjszaka ígéretével,
ebben a harisnyakötőben ott rejlik
egész Párizs, borgőz, dohányfüst,
behűtött pezsgő íze, testes francia
konyak zamata, suttogások, sikolyok,
nyár végi séta a Szajna mellett, és
a zsidó kéréses kezének, fűrgé
ujjának érintése, mialatt kihalássza
a rózsafa komód alsó fiókjának
mélyéről, benne a csettintése is,
halk, cuppanó hangot hallat, ahogy
szájpadlásához érinti nyelve hegyét,
kimondottan izgalmas, sőt izgató,
hogy a piros lornyonkeret mellé a rózsás
harisnyakötőre esett a vevő választása

Három szín: kék

Juliette Binoche (továbbiakban Zsüli)
egészen kurta cigarettára gyújt rá,
karcsúra és nőiesre, filteres végét
rózsafaszípkába illeszti, becsavarja,
akár igazi dohányszakértők, csukott
szemmel, hátradöntött fejjel tüdőzi
le, csuklója balettmozdulatot idéz,
égszínű szalagot kötött a nyakába,
koktéluhához illőt, topánjával
aprókat koppintgat a zene ütemére,
Zsüli vonzó, Zsüli arcbőréen áttetszenek
halványkék erecskéi, Zsüli rövid,
hullámos haját visel, pokolian jól
illik a szecessziós enteriőrbe, ahogy
egyik térdét hanyagul átfekteti a
másikon, ötvenes évekbeli dívákat
idéz a mozdulat, ezt a képkockát
ki kellene merevíteni, állóképbe
sűrítve a pillanatot, festői kompozíció,
lány gyöngy fülbevalóval, közben
árad a zene, koppannak az elefántcsont
billentyűk, Rhapsody in Blue, erőltet
napsugarak porként szitálnak át a redőny
résein, valahonnan óbor illatát hozza

a szél, talán a dombhát szőlői felől,
már szellőztetik a pincék nehézkes
dohszagát, készülődnek a szüretre,
régente teknőkben taposták vérré a
szőlőt, fiatal lányok térdig felemelt
szoknyában lépegettek a duzzadó
szőlőszemekben, combjukról, vádlijuk
hajlatáról csorgott le az édes nedű,
közben kacagtak, hogy regett belé
keblük halma, ma fém tartályokban
erjed a must, patika-tiszta gépek
végzik a munkát sötétre sült
combok, izmos talpak helyett,
mindez megváltoztatta a bor
filozófiáját, bár a hozzá társítható
jelzők még mindig az erotikus
nőt idézik, a bor tüze a nő tüze,
zamata az ajkak zamata, bársonya
a nő bőrének bársonya, csillogása
delejes, női szemekhez hasonló,
mindannyian a múltba, kissé karcos,
cukros nosztalgiába nyúlunk vissza,
csupasz combú, igéző lányokat
képzünk el egy palack desszertbort
ízlelgetve, Zsüli ujjai finomak,
zongorabillentyűkre illők,
mutatóujjával körbesimít a kehely
peremén, figyel, ahogyan sodródik
benne a rozé körbe-körbe, középütt
enyhe örvényt kavar, könnyű függöny
libben, akár egy fátyol, szélcsengő azúr
üvegceppjei szórják szerteszét a fényt

Három szín: sárga

a napsárga függöny sűrű
ráncokba húzva takarja
el kíváncsi szemek elől
a szoba történéseit, fából
faragott spalettákat váltott
fel, mediterrán, durvára ácsolt
fajtát, mely keresztpántokkal,

kovácsolt sarokvasakkal ősi,
kalóz járta időket idéz, mellőzve
minden esztétikát, csupán a
hasznossága folytán készítették
nehézkesre, rusztikusra, hogy
kiállja a mállasztó tengeri
szelek ostromát, a hegyekből
érkező viharok tombolását,
erős retesszel lehetett zárni
illetéktelen behatolók ellen,
efféle ablaktáblákat már csak
a hegyek kis kunyhóin látni,
melyeket pattintott, sarkos
kövekből raktak, furcsa, ma
már nem használt kötőanyag
tartja össze évszázadok óta
a szépen egymásra illesztett
köveket, kecskéket kötnek ki
kenderkötéssel bejárat mellé a
gazdák, ízletes kecskesajt
készítenek, a halpiac végében
kapnak helyet az árusok, füles
sajták sorjázna, legyen hada
dong, mimózacskók illata vegyül
tej- és halszag egyvelegébe,
ha víz felől fúj a szél, sópermet
hull városra, fákra, járókelőkre,
beivódik a bőr ráncai közé,
itt szélben szárítják ki a sonkát,
hónapok múlva lesz csak ízletes,
a halászok bőre is hasonló,
sós és érdes, asszonyaik száraz
szemmel kémlelik a hullámokat,
sókristály csillan szemük sarkában,
lépteik bizonytalanok, kacsázók,
kérdőjellel görbül hátuk batyuik
bugyra alatt, tüzelőt cipelnek,
vesszőfonású cserépedényekben
hordják haza az ivóvizet, kötényük
zsebében sárgára érlelt kecskesajt,
saláta mellé kínálják, esetleg vékonyra
sütött tojáslepényhez, a forró ételre
reszelik, hogy hálószerűen olvadjon
rá a lepény egész felületére, akkor
jó, ha tocsogós kissé, szinte ragad
a vendég ujjbegyére, utána jobban
csúszik a pálinka, a borókában érlelt

olajbogyószemek, citromfák sora
szegélyezi az apró kerteket, fel
kellett törni a szikla hátát, hogy
megüledhessen némi termőföld,
néhány salátafejnek, pórénak, kelnek,
az ablakból épp a veteményesre látni,
a telek elbántak a spaletták régi
eresztékeivel, leszerelték végre az
összes ablaktáblát, nem lehetett
aludni a nyikorgásuktól éjjelente,
az új muszlinfüggöny színe a
kelő napot idézi, szárnyyszerűen
libben, ahogy alakap a szél,
a sűrű szöveten át nézve a reggeli
égbolt éppen olyan, mintha
felhőhab-pamacsokat szaggattak
volna nagymama madártejébe

Jónás / A vihar alkalmakor összevissza hányódó emberek (2009; tus, papír; 625x600 mm;
jelezve jobbra lent: Borgó)

Vaszilij Bogdanov: A Nap Köve

Kazimír Malevics színes litográfiái alá

1. Az imaginárius léghajó

A léghajó ott lebegett,
az antracit tótükör felett.
A tó körül kék paloták.
Lagúnák szelték át meg át,
a smaragdzöld tájat. Templomok
aranylottak, piramisok
emelkedtek és a téren,
a nagy templom előtt, időtlen,
vakított el a Nap Köve.
Az idő örvénylő köre,
melyet nem bírt megzabolázni,
megfékezni, magába zárni
a naptár. Köröttünk örvénylett,
és dühöngött már az enyészet
szele. Rommá hullott szét minden.
Benne voltunk a Nap Kövében.
Maszkurák, hieroglifák,
a teremtés bőségs mámorát
sugározták. Eltűnt a nap.
A léghajónk is szétszakadt.
Örvénylő idő forgatott,
megszédített, elkábított.
Találtunk új s új utakat,
sötét barlangvárosokat.
Mint kesztyű, ha simul a kézre,
bújtunk be a történelembe.
És az idő hasadt tükrén át,
láthattuk egymás hasonmását.
Dimenziók között kerengve,
vártuk egyszer már legyen vége,
hisz olvasható a Nap Kövén,
mikor lesz vége. Nincs remény!
Az idő is meghal. Véget ér.
És megmerevedik a tér.

2. Két hangya

Az idő rejtjelei,
kőarca.
Repedései között két hangya
igyekszik még,
döglött legyet vonszolva,
akarnak eljutni
a bolyba.
De nem találják!
A boly is elveszett.
Csak alamuszi,
surrogó,
halk neszek
őrzítenek.
Tombol a nap
Majd egyszerre
vége szakad,
mindennek,
sötét lesz sötét,
s az örvénylő
fekete ég,
ránk csukja
kriptafedelét.

3. A zúgás

Az idő tébolyodott,
örvénylő körei,
melyeket nem bír megtölteni
tartalommal
a maja naptár.
Körötte néhány méhkaptár.
Hallszik a zúgás
Riadóznak a méhek.
Forgatja őket is az enyészet?
A hangyák elérnek-e a bolyba,
óriás döglegyet vonszolva?
Halandók esztelen reményét,
túlélhetik az idő végét?

4. Az elveszett éden

A nap
tébolyító
sugárzásában,
Malevics

fekete
négyzetében.
A fűben,
a fában,
az idő
kontrollálhatatlan
örvénylésében,
vész el az éden.
Semmi nem marad
Léghajónk
egy óriás
majomkenyérfán
fennakad,
Kétségbeesetten mászunk,
Odaérhetünk-e még,
vagy az idővel
nekünk is végünk?
Kiszakadhatunk-e a pusztulásból?
Néhány maszkura
emelkedik fel,
most a Nap Kövéről,
és hangtalan vádol.
Eltékozoltuk mindenünk,
van-e még
miről
számot adnunk?
És kinek?
Az idő,
ez a szeszélyes,
tarka
pillangó,
most ellebeg.

5. Hajnali áhítat

És most elmondom neked
a reggeleket.

Félig álomban,
félig ébren tapogatlak:
megvagy-e még?

S az utcán
zörögnek már a tejeskocsik.
nyikorognak a redőnyök,
Nyitnak már az üzletek,
A verőfényben,

az eget bámulják,
hasukat vakarva
az árusok.
Nyugtalanok a párizsi pékek.

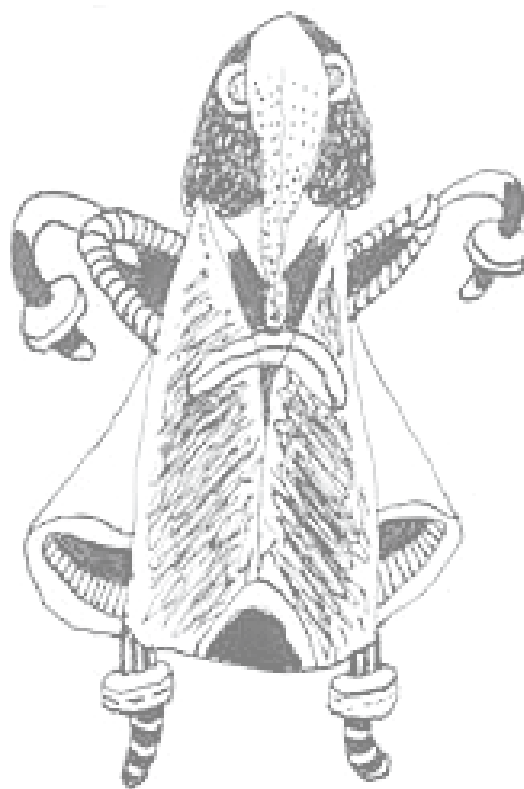
Visszhangoznak
a régi nevetések.
Tombol a nap.
A képzelet
dühöngve keres
egy üres teret,
egy zugot,
ahol ellehetünk
arra a kevés időre.
amely
az Azték Kalendárium szerint
még megmaradt.
Elvárásol a kábulat.

Tested eltévedt hajó,
úszik a fényben,
S feltündököl a Nap Köve.
Malevics rajza,
a másolat másolata.
Hisz ő sem járhatott
még a múzeumban,
nem láthatta,
a Zócalo kövezése során
előkerülő,
3,34 méter átmérőjű,
és 24 tonna súlyú
bazalt monolitot.

Kihívó kőtitok.

Szigorú rendben
hieroglifek
és furcsa,
álarcos alakok
imádják,
a titokzatosan megjelenő,
ötödik napot.

Nem!
Malevics sem járt Mexikóban,
színes rajzai
egy másolat átélt,

bravúrosan újjáteremtett
másolatai.

„Az ideogrammák – magyarázza
s ezeket,
ki tudja miért,
világoskékkel festette ki –
a világ *negyedik mozgását* képviselik.
De nem mondja el,
hogyan ez mi lehet?
És tovább dühöng,
magyarázatokat,
réseket,
kibúvókat,
rejteket
keres a képzelet.

Álmomban látom a kőlapot,
az alakok között vagyok,
benne a Nap Kövében.
Mellettem
két hangya
vonszol
egy döglegyet,
az elveszett boly felé.

A nap most megremeg,
Az idő örvénylik,
Ismét hallom
felcsapó nevetésedet.

Pörögnek az idő körei.
Soha be nem préselheti,
mint könyvbe virágot,
havasi gyopárt,
törvényei közé,
számításai rendszerébe
a Naptár.

S távolabb,
említettem,
néhány méhkaptár
mozog.
Hallszik
a mindent lebíró
zűmmögés,
s a fényben,

az ötödik nap
szikrázó fényében,
a négy eltűnt
Napra emlékezünk.
Ennyi marad nekünk!
Mit tehetünk?

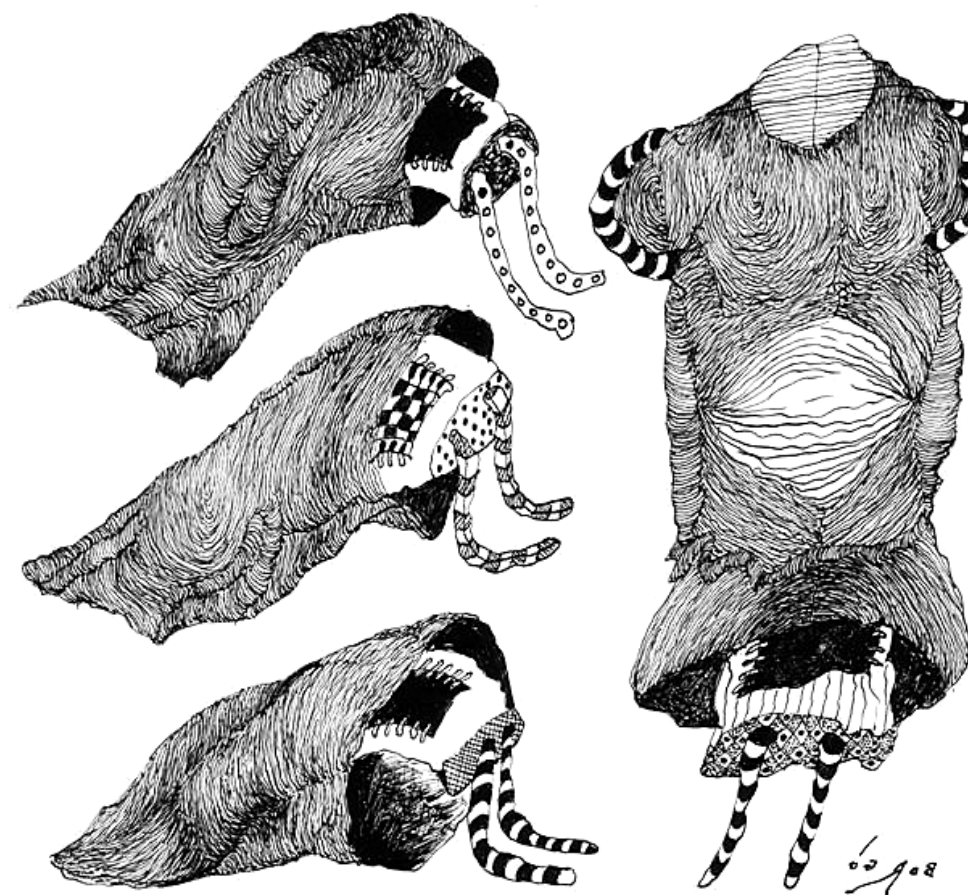
Bámuljuk
a napéjegyenlőség
lila jelét,
a hold zöld,
a napfogyatkozások
vörös jegyeit.
Léna átölel.
Emlékezik.

Hogy mért éppen ezeket
a színeket
választotta Malevics?
Hiszen ő,
egy fekete-fehér
rajzot másolt.
S bizarr kedvében
minket ide áttolt.

Felébredek.
Az idő kőarca nem tűnik el.
S a párizsi nap fényében
meztelen tested felragyog.
A peterhofi park ősfái közé
csábítanak az árnyalatok.

Sétálunk megint városunkban,
bennünk van,
mint bogár a borostyánban.
Dühöng a Béke,
nem is volt háború,
nem veszett el a haza,
s emlékezetünk zugaiban,
minden megvan még,
izzón és elevenen.
Vagy mindezt,
melletted fekve,
csak elképzelem,
a manzárdszobánkban,
eltévedve az
Azték Naptárban,
ébredő testedre éhesen?

* A versciklus valamikor 1920 tavaszán íródhatott, még Párizsban. Akkoriban kezdte foglalkoztatni nagyapámat a hazatelepedés gondolata, de nehezen tudtak dönteni, megbabonázta őket a háború utáni világ mámore, a szabadság ígérete... A ciklus megértéséhez Malevicsről is szólni kell, akivel nagyapa a háború alatt és után baráti kapcsolatban állt, a festő illusztrálta első, Üvegvilág című kis példányszámban megjelenő könyvét is s művei kétségtelenül felszabadítóan hatottak a fiatal költőre, hiszen idősebb barátja, miután elkészítette a rajzokat a verses füzethez, utána sem hagyta abba, és Üvegvilág címen egy sajátos rajzsorozatot is készített, darabjaihoz nagyapám szintén megírta a maga verseit... A Nap Köve című színes litográfiai is nagy hatással voltak nagyapámra, a versciklus ismeretében talán nem is kell hangsúlyozni, miért... Barátságuk – Malevics hazatelepedése után – a művész is Szentpéterváron telepedett le – sem szakadt meg, s utána is több képéhez, rajzához írt verseket. – Tatjana Bogdanova

Jónás (2009; tus, papír; 606x600 mm; jelezve jobbra lent: Borgó)

Osztályrész

Tufai az egykori gimnáziumi osztálytársak sorfala között kísérte be menyasszonyát a villa különtermébe. A pár megilletődötten tipegett a fényes márványpadlón, alig-alig pislantottak fel a vendégekre. Osztályon belül ez volt a második esküvő. Az első Csóka Péter és Kálnoki Erzs, az irigyelt álom-pár kötötte, megkoronázva viharos diákszerelmüket. Az egész intézmény, tanárok és diákok, négy éven át figyelték Csókák szerelmi életének fordulóit, izgultak értük, szurkoltak nekik; a folyosón előadott jeleneteikre, a pofozkodással záruló féltékenységi rohamokra, a könnyes békülésekre, összeborulásokra, hollywoodi csókokra teljes létszámban összecsdült az iskola. Csóka Péter jóképű, széles vállú, erős hangú srác volt, a gimnázium legjobb kiállású fiújának tartották, Erzs meg minden évben megnyerte az iskolai szépségversenyt. Érettségi után három évvel grandiózus esküvőt csaptak kétszáz fős vendégsereg részvételével. A kárörvendő iskolatársaknak, akik kételkedtek Csókák házasságának hosszú jövőjében, nem kellett sokat várniuk jóslatuk beteljesüléséig: alig néhány hónapnyi házasság után ordenáré veszekedések sorozata indult, amit egy hivatalos válás sem tudott lezárni (két mediátor is belebukott a békítésbe), a legsúlyosabb csapásokat a válás utáni időszakban mérte egymásra az ex-álopár. Jóllehet Csóka és Kálnoki több mint tíz éve nem látta egymást, Tufaiék mégsem vették a bátorságot, hogy mindkettőjüket meghívják az esküvőre, komoly veszélyt láttak benne, hogy valamelyikük, üdvözlésképpen, ököllel szájba vágja a másikat, mint ahogy azt a válás környékén többször megtették. Tufaiék választása végül Kálnoki Erzsire esett, neki postázták ki a meghívót. Az egykori középiskolai szépségideálból átlagos külsejű, jókora súlyfelesleget cipelő asszony vált, boldogtalan arca cseppet sem virult ki a pár láttán; a feldíszített terem bordó bársony falvédőjének dőlve állt, és fancsali képpel bambult maga elé, a száját nyitva felejtette. De a többiek sem tűntek lelkesebbnek – cinikus szemöldökrángásokat, bizalmatlan fejcsóválásokat, elkerekedett szempárokat lehetett látni. És hát a mosolyok.... azokból sem volt köszönet: a mosolyok mind ugyanúgy festettek, mind egyformán hamisak és feszesek voltak. Csupán egy-két arc adta vissza azt a nyugodtságot, ami a kézenfogva csoszogó pár, a pocakos Tufai és a rémesen kihívóan, ügyetlenül kisminkelt Viktória lelkét melengette. (Viktória annyi sminket tett magára, amennyi a Macskák teljes szereplőgárdájának elég lett volna.) Tufai percenként kapott a szívéhez, hogy megigazítsa a zakójának mellzsebéből kikandikáló vörös díszszobkát, és annak környékéről lecsippentse a láthatatlan pihéket. Az osztályfőnökön és Kopár Vilmoson kívül mindenki eljött, aki fél évvel korábban a tizenöt éves érettségi találkozón is ott volt. Az osztályfőnök azt mondta, azért nem tesz eleget a meghívásnak, mert nem kíváncsi a párra, külön-külön se szerette őket, együtt meg végképp nem. Kopár Vilmos szívesen eljött volna, de az utolsó pillanatban kénytelen volt lemondani, tudniillik két nappal a találkozó előtt, egy rutin-látás-vizsgálaton fonálférget találtak a szemüregében (ami szúnyogcsípéssel kerülhetett a szervezetébe), és e betegség ugyan nem fertőz, de jobb az óvatosság, mondta, inkább nem jön, igazán sajnálja, és sok boldogságot kíván. A pár összeadását egy Őrváry Miklós nevű srác vállalta az osztályból, akit nemrég bocsátottak el egy kisvárosi önkormányzattól, ahol öt éven át tevékenykedett valami egészen zavaros munkakörben. Őrváry lelkiismeretesen felkészült, megtanulta és átszellemülten, ünnepélyesen előadta az anyakönyvezetők hivatalos szövegét, olykor túlzóan hatáskeltő hangúlyokat alkalmazott, az ironia leghaloványabb árnyalata nélkül. A ceremónia forgatókönyvét fegyelmezetten betartotta, betartatta. A fogadalmak végén, ahogy illik, felkínálta az első hitvesi csók lehetőségét, amivel a pár élni is kívánt. A csókot hárman tekintették meg, a többiek vagy elnéztek, vagy szorosan összezárták a szemüket.

***

A tizenöt éves érettségi találkozóra színpompás meghívó érkezett. Egy volt osztálytársnő küldte, akiből országos hírű táncosnő lett, de aki igazi hírnevét mégsem szakmai sikereivel vívta ki, hanem azzal, hogy ő volt a mellrákszűrés fontosságát hirdető országos kampány „hivatalos arca”. A költséges meghívóra (merített papír, négyszínes nyomás, jó minőségben szkennelt fotó) rányomták az érettségi tábló kicsinyített mását, alá, szellemeskedő stílusban, az olvashatóság határáig díszített betűtípussal az esemény részleteit írták. A helyszín egy óbudai étterem, ami, egy percig sem volt titok, a táncoslány férjének tulajdonában állt. „Kaja, pia lesz, skacok, ne hozzatok semmit, csak magatokat és az emlékeiteket.” E csalogató sorral kívánták meggyőzni a Tufaihoz hasonló bizonytalankodókat.

Tufai homályos mellékszereplő volt az osztályban, akinek jelenlétére a többiek periférikus figyelme sem igen terjedt ki. Már első osztályosként észrevétlenné vált, és úgy is maradt. Nem ismerte fel a kezdeti helyezkedés fontosságát, nem pozicionálta magát időben, nem jutott neki skatulya. „Tanárnőnek tisztelettel jelentem – mondta az aktuális hetes –, az osztály létszáma harminckettő, hiányzik: Alabárdos, Csík, Kopár és Tufai!”, holott Tufai nem hiányzott, Tufai ott volt a helyén, az ablak felőli pad-sor közepén. Ha eltűnt volna, és a rendőrség a keresésére indul, segítségül, személyleírásként ennyit tudtak volna kinyögni az osztálytársak: „Hááát... egy fiú.”

Tufai utálta az összes iskolát, ahol valaha megfordult, de mind közül legjobban: a gimnáziumot. Ezért fel sem merült benne, hogy elmenjen a találkozóra... mígnem, az érettségifotó jobb alsó sarkában, megpillantotta Zsák Zsolti arcképét. Jóleső borzongás futott végig rajta. Zsák Zsolti, ez a hallgató, hosszú hajú srác volt az egyedüli, aki Tufait emberszámba vette, talán mert ő maga is címke nélkül maradt. Ő volt a másik láthatatlan ember. A sorstárs. Később, a második év közepe felé, miután jobban megismerték egymást és összecsiszolódtak, igazi lelki társak lettek, mindig hűen kitarva egymás mellett a mellőzöttség nyomorúságában. Ha nem lett volna Zsák Zsolti, Tufai úgy járja ki a középiskolát, hogy a feleléseken és szóbeli érettségi vizsgán kívül – a köhögéseket, csuklásokat, ásításokat leszámítva – egyszer sem hallatja a hangját. Megegyeztek, hogy érettségi után is tartják a kapcsolatot; fogadalmukat a bankett után, a szakadó esőben, egy esernyő alá kuporodva meg is pecsételték egy erős kézfogással. (Zsák Zsolti vérszerződést javasolt, de ehhez Tufai nem volt elég részeg.) Azt tervezték, hogy félévente egyszer összejönnek, megbeszélik sorsuk alakulását, és baráti tanácsokkal segítik egymás előremenetelét. Elsőnek Zsák Zsolti adott életjelet magáról: képeslapot írt Hollandiából. Ideiglenesen kint marad, írta, és azt javasolta, hogy míg nem jön haza, levélben tartsák a kapcsolatot. Egy darabig működött a távbarátság, küldözgették magukról a híreket, ám ahogy az lenni szokott, a sorokból kezdett eltűnedezni a közvetlenség, a mondatok stílusa egyre inkább hasonlított a hírlapok tudósításaira, nőtt a távolság a két rokonlélek között, ritkulni kezdtek a levélváltások, egy idő múlva már csak kötelességből írtak vissza. Végül a kapcsolat teljesen megszakadt. Mi lehet Zsák Zsoltival?, töprengett Tufai, és felhívta a meghívó alján feltüntetett telefonszámot, a mellrákszűrést hirdető kampányarc mobilszámát, hogy megtudakolja, visszajelzett-e Zsák Zsolti. Az utoljára tizenöt éve hallott női hang mit sem változott.

- Jön a Zsolti, jön – csipogta a táncosnő –, visszajelzett. S te, Tufajka?
- Jól vagyok.
- Nem az, hogy hogy vagy, hanem hogy jössz-e?
- Megpróbálok.

***

Buszozás helyett Tufai inkább gyalogolt. Nem mintha jólesett volna neki másfél órát sétálni az ünnepi, bőr talpú cipőjében (amelynek felsőrése kellemetlenül nyomta a felvizesedett lábfejét), hanem mert így útba ejthette a gimnáziumot, ami nagyjából félúton helyezkedett el a lakása és az étterem között. Abban bizakodott, hogy az iskolaépület látványa felidéz benne néhány kellemes emléket... mert egyelőre csak csupa rémes dolog jutott az eszébe.

Az utált intézmény a korábbiaknál is rosszabb arcát mutatta.

Az épület eleve rettenetes állapotban volt, a sötétvörös vakolat gyakorlatilag megfeketedett, itt-ott méteres darabok hiányoztak belőle. A vihar közeledtét ígérő délutáni szürkületben az iskolával szemközt park is morcosnak, ellenszenvesnek mutatkozott. Ahogy Tufai a parkban megállt és felnézett, látni vélte az iskolaépület füstszerűen gomolygó barna auráját, mintha az ördög éppen ebben a pillanatban költözne be a gimnázium lelkébe. Az osztálytermük ablakára tekintve élményes fogta el – látta maga előtt a megalázás furmányos útjain gondolkodó tanárok kaján mosolyát, a szűrőpróbaszerű házifeladat-ellenőrzésekben kiteljesedő tündöklésüket, közben hallotta az osztálytársak kárörvendő hahotázását. Sietve továbbállt.

Úgy tervezte, hogy egy óra késéssel érkezik az étterembe. Véleménye szerint egy óra alatt a többiek már kellően közel kerültek egymáshoz, hogy ügyet se vessenek a kívülágra, hogy észre se vegyék az újonnan érkezőket. Tufai észrevétlenül akart belecsöppenni a már kialakult beszélgetésekbe.

Az étterem bejárata előtt drága autók csoportosultak. Ebből egyszerű volt következtetni az étterem nívójára. Tufai a zsebébe nyúlt, alig volt nála pénz. „Kaja, pia lesz, skacok, ne hozzatok semmit, csak magatokat és az emlékeiteket”, írta a mellrákszűrés kampányarca, de arra vonatkozó egyértelmű utalást, hogy ki fizeti a kaját-piát, nem tett. A farzsebében lapuló pénzből Tufai itt egy gyümölcslevest sem tudott volna kifizetni.

Az órájára nézett, nagy levegőt vett, és belépett. Az ajtóban megállt, körülnézett. Teltház. A tulajdonos, érthető okokból, nem nyilvánította zártkörű rendezvénné a felesége osztálytalálkozóját, nem kívánt lemondani a szombat esti bevételről. A harmincas létszámú osztály az étterem egyharmadát sem töltötte volna meg.

Az egybeolvadó halk beszélgetésfolyamból olykor hangos nevetés tört ki. Máskor egy hatalmas felkiáltás, vagy taps. Az erőteljesebb hangok mind a hátsó sarokból hallatszottak. Ott voltak a gimnáziumi osztálytársak.

Tufait egyelőre senki sem vette észre.

Menjen vagy maradjon?, hezitált, és fejében ugyan még nem dőlt el a kérdés, de a lába már megmozdult, elindult a hátsó sarok felé. Csakis Zsák Zsolti miatt.

Az étterem hátsó traktusa elé mágnes táblát állítottak, a táblára az osztálynévsort rögzítették gyurmaragasztóval. Aki megérkezett, az a kötélen lógó filctollal egy pipát rajzolt neve mellé. Tufai a tábla mögé rejtőzködött a feléje tévedő kóbor pillantások elől, és ott, biztonságos búvóhelyén még egyszer, utoljára átgondolta, érdemes-e itt maradnia Zsák Zsolti miatt, vagy mégis inkább jobban jár, ha kitör az étteremből, és hazarohan. Átfutotta a névsort. Legalul meglátta Zsák Zsolt nevét, és mellette a jelzést, a pipát. Zsolti tehát itt van. Tufai eldöntötte, marad. Kézbe vette a filctollat, és hozzálátott a világ legszabályosabb, legnagyobb műgonddal szerkesztett pipájának megrajzolásához.

A csoportokra osztódott osztály négy kerek asztalt ült körül.

A táncosnő, jó házigazdához méltóan, Tufai mellett termett, elrángatta a tábla mellől, majd nyilvánosan, de viccelődve megdorgálta a két-, nem pedig egyórás késés miatt – Tufai tehát rosszul emlékezett a találkozó kezdési időpontjára.

– Ülj le, Tufajka, mindegy, hova – mondta a táncosnő. – Mindegy, mert úgyis forgunk. A lényeg, hogy igyál, de gyorsan, nagy lemaradást kell behoznod. Mindenki iszik, az is, akinek már rég nem kéne! – A házigazda nyitott szájjal nevetett, alkoholszagot lehelve az új vendég szomorú arcába. Tufai megállapította, hogy mióta telefonon beszéltek, a táncosnő feljebb hangolta magát, magasabban és hangosabban kommunikált, mintha a hazai pálya még feljebb strófolta volna amúgy sem csekély önbizalmát.

A vacsora még fő, tudta meg Tufai egy nyakigláb pincértől, aki a félénken érdeklődő vendég kérdésére megerősítette: minden ingyen van, étel is, ital is, korlátlanul. Ez jó hír volt, viszont cseppet sem könnyítette meg Tufai dolgát a választásában: reménytelenül böngészte, kapirgálta a lakkal bevont itallapot, csupa ismeretlen tétel, koktélok, sörkülönlegességek... épp tanácstalanul körbetekintett, hogy ki mit iszik, amikor egy dupla vodka és egy korsó sör landolt előtte. A táncosnő hozta saját kezűleg.

– Meginni! – parancsolt rá Tufaira, és addig nem tárgult, míg Tufai magába nem döntötte az egydeci töményt, és nem kezdte el kortyolni a kíséző sört.

Viszont ezután „elengedte” az új vendéget, mintha vendéglátói szerepköre csak az első ital elfogyasztásának felügyeletére terjedt volna ki.

Tufai felállt, és zavarában követni kezdte az őt faképnél hagyó táncosnőt, sőt, magabiztosságot színélve helyet is foglalt annál az asztalnál, ahol a nő megállt, hogy néhány semmitmondó szót váltson az ott ülőkkel. Tufait diszkrét intéssel üdvözölték a többiek, többre nem tellett, tudniillik itt fontos beszélgetés zajlott; már komoly mélységekben jártak egy lebilincselő témában.

– Azért van annyi válás – fejtegette egy nő, akinek egyelőre csak az arca volt ismerős Tufainak, a neve még nem jutott az eszébe –, azért nem bírják mostanában egyben tartani a házasságokat, mert a felek nem részesítik egymást kellő elismerésben. Fogod magad, felteszed a facebook-ra, hogy főztél egy paprikás krumplit, egy órán belül harmincan lájkolják. Ne mondjátok, hogy nem esik jól! Jólesik, persze, hogy jólesik. Minden lájk egy jóleső bók, nincs ezzel semmi baj, így van az ember összerakva, kell a jó szó. Szóval tetszik nekik a paprikás krumplid, szeretik a főztödet, szeretnek téged, elismernek. Ennyi ember, harminc rajongó egy óra alatt. És közben meg otthon mi van? A férjed azt se veszi észre, ha fodrásznál voltál, vagy ha új kabátban mész haza. Naná, hogy kibuksz. Miért ne buknál ki? A neten megszoksz egy bizonyos figyelmet és sikert, amit otthon baromira nem kapsz meg.

Az elveit kifejtő nő széles mozdulatokkal hadonászott, ujjatlan pólójának pántja alatt ide-oda lifegett, hintázott a petyhüdt, szeplős tricepszre. Az asztaltársaság egésze egyetértett a nővel. Tufai hosszas töprengés után rájött, ki ez a nő: Kálnoki Erzsi, az iskola bombázója.

A téma kivesésését követően egy Ilona nevű nő vette át a szót. Ő azt bizonygatta, senki életében nincs újdonság, már mindenkivel megtörtént minden, ha nem ebben az életben, akkor az előzőben, vagy ha abban sem, akkor egy következőben fog. Szünetet tartott, körbenézett, érti-e mindenki, mert ha igen, akkor menne tovább, volna még mit mondania. A társaság bólintott, értik, Ilona pedig további spirituális egyszerűsítéseket tett közkinccsá.

Azonkívül, hogy a fiúk kopaszodtak és meghíztak, a lányok pedig csak meghíztak, Tufait nem sok meglepetés érte. Több idegen arcra számított. Nagyjából a nevek is beugrottak neki. Mindössze ketten voltak, akiket, bárhogy törte a fejét, képtelen volt beazonosítani. Az egyik egy kopaszodó, szemüveges „fiú” volt rombuszmintás ingben, a másik egy szőke, hosszú hajú nő, vagány dekoltázssal, lila, flitteres ruhában. Zsák Zsoltit egyelőre nem látta. Fűrésző tekintetét a fizető vacsoravendégek felé kanyarította, hátha Zsolti ideiglenesen az „osztályon kívüliek” közé vegyült, Zsolti is utálta ezt az osztályt, nyilván minden lehetőséget megragad, hogy leszakadjon róluk, talán felfedezett egy ismerőst az egyik asztalnál, és odaült. De Tufai ott sem látta Zsoltit. Netán a mosdóba menekült? És egy lehajott vécefedélén ülve, az óráját bámulva várja a percet, hogy az udvariassági keretek közt maradva (anélkül, hogy sértődést okozna) bejelentheti távozását? Vagy ezt már meg is tette? Már hazament? Ettől a gondolattól Tufai megrémült, és hirtelen megharagudott magára a kétórás késés miatt. Ha nincs itt Zsák Zsolti, neki is mennie kell. Mit keresne itt Zsák Zsolti nélkül? Elgondolkozott, milyen típusú rosszulállatot kéne választania ahhoz, hogy távozásának szükségessége megkérdőjelezhetetlen legyen. Hasgörcs? Migrén? Hányja el magát? Csak egy szívószál kell hozzá. Ebben a pillanatban, a töprengés kellős közepén, belibbent az egykori osztályfőnöknő, Suszter Magdolna. Idétlenül heherészett.

– Szervusz, negyedik bé! – kiáltotta el magát, majd a pedagógusi szigort mímelve tréfásan csendre intette az osztályt.

A magázást megtiltotta. Azt mondta, aki nem tegezi, annak behívhatja a szüleit. Sziporkázott. Úgy viselkedett, mintha műsorral akarta volna kárpótolni a pofátlan késést. Légies keringőt járt az asztalok között. Aztán nagy körbe rendezte a társaságot, és elrendelte, hogy az óramutató járásával megegyező irányba haladva mindenki meséljen magáról pár szót. A táncosnő a bárpultnál lehalkította Demis Roussos-t, akit az étteremben futó görög hetek audio-illusztrációjaként használtak. A fiúk félretolták az asztalokat. A kialakult kör Tufait egy drámapedagógiai tábor ismerkedő estjére emlékeztette. A táncosnő siettetette a beszámolókat, ugyanis a séf már jelezte, hogy a célegyesbe ért, hamarosan kész tálalni az első fogást. Maga Suszter Magdolna kezdte a beszédet: istenien érzi magát a bőrében, mintha nem az osztályfőnökük, hanem az osztálytársuk volna; koncertekre jár, színházbérlete van, boldogan él két macskával, hobbija a jóga, Indiába készül, az oltásokat már megkapta. A tanári pályát otthagya, de az nem derült ki, miből tartja el magát és a cicákat. Beszámolóját viccekkel és ordenáré

káromkodásokkal spékelt. Tufai egészen más karakterre emlékezett: egy szűk ajkú, dühöngő őrült képe élt benne.

Két érdektelen beszámoló után az egyik ismeretlen következett. A szőke nő.

– Kosztos Viktória vagyok – mondta a nő kellemes, mély hangján, és kecsesen a dekoltázsára húzta szürke selyemsálát. Harisnyába bújtatott lábát keresztbe vetette, feltárva formás vádliját.

– A rendes nevedet mondd – utasította a táncosnő –, azt, amit mindannyian ismerünk.

A szőke nő megrándította a vállát, és sértődött szájbiggyesztéssel bemutatkozott: – Zsák Zsolt.

Minden pillantás Suszter Magdolnára és Tufaira, a két későre szegeződött (a többieknek Zsolti már részletesen beszámolt az átváltozásról).

Tufai fakasszemét nézett Zsák Zsoltival. Meghunyaszkodást, bocsánatért esedezést látott a nővé vált barát arcán, később azonban, miután elkapták egymásról a tekintetüket, és Zsák Zsolt beszélni kezdett, és Tufai lopva újra rásandított, már a büszkeség lángját látta égni a szőke nő szemében. Nemcsak új nevet és nemet használ, mondta Zsolti, de – mivel úgy érzi, újjászületett – a születésnapját sem annak tényleges időpontjában tartja, hanem az átoperáltatás utolsó napjának évfordulóján. Azon a napon, amikor „minden kész lett”. Ahogy továbbadta a szót, ismét Tufaira nézett. Tufai gondolatai ellebegtek, az osztálytársak elnémultak, az éppen szónokló osztálytársat tárogó bábunak látta. Zsolti Hollandiából küldött képeslapjain elmélkedett, azon, volt-e valami árulkodó mondat vagy kifejezés a szövegekben, mert alighanem már ott fontolgatta a döntését, sőt elképzelhető, hogy Hollandiában került sor az átváltozásra.

Hirtelen megbökte valaki Tufai oldalát: – Hé, te jössz!

– Én? Ööö... Velem semmi nem történt.

– Tizenöt év alatt semmi? – kérdezte az osztályfőnök.

– Semmi – motyogta Tufai. Az osztálytársak felkacagtak, és elismerően bólintottak, dehogynem történt, öreg, valahonnan lett humorérzéked, ilyen vicceset sosem mondtál a négy év alatt.

Ha „jelen lett volna”, Tufai akkor se tudott volna semmi említésre méltó eseményről beszámolni. Nem volt felesége, nem volt gyereke, nem volt érdekes munkahelye. Életéből hiányoztak a sorsfordító események. A lényegtelen részletek felidézése helyett inkább továbbadta a szót, ő maga pedig Zsák Zsolti alapos tanulmányozásába temetkezett. Pixelenként haladva vizsgálta az arcát, az állát, a homlokát, a haját (parókáját?). A formás gömbmellét.

Körbeérték. Az osztályfőnök megadta az engedélyt az asztalok visszarendezésére.

Tálalták a vacsorát.

Tufai és Zsák Zsolti külön asztalhoz került. A két egymástól legtávolabb eső asztalhoz.

Az egész vacsora alatt Tufai halk filmzenét hallott a fülében, egy ismert dallamot, arra nem emlékezett, melyik filmből volt, csak azt tudta, hogy illik a hangulatához, lassú, melankolikus hegedűszólam egy-egy hirtelen vonórántással. Mintha néha kardhegygel szúrnának bele a bánatos emlékeibe burkolózó emberbe.

Vacsora után Tufai felmászott a bárpult gólyalábú székeinek egyikére, és cigarettára gyújtott. Ez volt az egyetlen hely az étteremben, ahol lehetett dohányozni.

– Sokat gondoltam rád – szólította meg Zsák Zsolti, és felült a szomszédos bárszékre. – Mostanában is.

– Én is rád – mondta Tufai, cseppet sem lepődve meg azon, hogy régi barátja mellette termett. Számított rá. Sóhajtva folytatta: – Én is gondoltam rád, sokat. Persze nem így, nem ebben a formában.

Rendeltek egy üveg bort, végérvényesen leválva az asztaloknál helyet foglaló osztályról.

A múlt feletti merengésben, csendes tűnődésben Zsák Zsolt nem mutatkozott jó partnernek – inkább gyorsan rátért a terveire. Azt mondta, keres egy normális pasit, a hóna alá csapja, elviszi Hollandiába, és ott hozzámegy. Magyarországon erre nincs mód. Pedig itthon is szeretne esküvőt tartani, még akkor is, ha az nem történhet meg hivatalos keretek között, megelégszik egy „látszatesküvővel”, ami ugyanolyan komplett ceremónia lesz, mint az igazi, vendégeket hívnak, összeadják őket, csak épp nem lesznek bejegyezve mint pár. Amatőr esküvő, aminek Hollandiában lesz a folytatása, az elismert, hivatalos formája.

– Itthon miért nem lehet? – csodálkozott Tufai egy gyors korttyal bedobva egy deci bort. – Elvégre nő vagy, nem? Miért nem mehetsz hozzá egy férfihez?

– Nem mehetek. Hidd el, körbejártam a témát.

– Fordulj ombudsmanhoz!

– Ilyesmire nincs ombudsman.

– És ombudswoman? – mosolygott Tufai.

Zsák Zsolti tapsikolva nevetett.

Megkérte Tufait, húzza végig az ujját az alkarján, és mondja meg, simának érzi-e, avagy érezhetően itt-ott a betokosodott szőrtüszők. – Kérlek, legyél őszinte és szigorú! Tudnom kell az igazságot.

Tufai remegő kézzel nyúlt Zsolti felékszerezett csuklója felé, miközben azon töprengett, tényleg kíváncsi-e rá a szőke barát, vagy e kérés inkább a bűnbe csábítás első lépése.

– Sima – hazudta Tufai, miután gyorsan, mint egy gyalu, átfuttatta ujjait az eres alkaron. Belegondolni sem mert, milyen irányt venne a beszélgetés, ha beismerné, hogy a nőiesített kar tapintása bizony durva, érdes, akár a zsenília szövet. A témát gyorsan maguk mögött tudva Zsolti múltját kezdte firtatni:

– Figyelj csak, gondolom, nem akarsz nagyon beszélni róla, mert már ezerszer faggattak erről, meg az előbb se nagyon akartál beszélni arról, ami már elmúlt... de mindegy, én mégis szeretném, ha... azt mondd meg, milyen volt, amikor rájöttél, hogy izé. Mi az, amit éreztél? Amikor rájöttél. Szomorúság? Megvilágosodás?

– Egy határozott ráismerés.

– De azt hogy?

– Sejtteni mindig is sejtettem, hogy rossz testbe születtem. Még bőven gimi előtt, már kicsi gyerek-koromban. Csak nem tudtam megfogalmazni, mi is ez az érzés. Aztán érettségi környékén jött a konkrét felismerés, ami egyébként egy konkrét helyszínhez és időponthoz köthető.

– Hol volt és mikor?

– Nem lényeges. Nem ez a lényeges belőle. Hanem az, hogy volt. Egy adott pillanat. Olyasmi flash, mint amikor, nem tudom, átsuhan az emberen a szentlélek. Olyan még nem volt velem, de az is valami olyasmi lehet. „Te jó ég, hát ez az!” Ilyen. Érted? Mellesleg, és ez elég durva, magát az érzést egy ütés követte, egy rendes ütés a tarkómra, a szó fizikai értelmében véve. Bumm. Rákúrhatok egyet a tarkódra?

Tufai jelezte, hogy nem szükséges, anélkül is el tudja képzelni az érzést.

– Jó, akkor mindegy – mondta Zsák Zsolti. – Csak gondoltam, mert kíváncsi voltál rá. A flasht nem tudom megmutatni, csak a rákúrást. Szóval hátrafordultam, hogy megnézzem, ki cseszett tarkón, aztán rájöttem, hogy senki. Na, onnantól lett értelme az életemnek. Kegyelem- és csodafolyam következett, öregem, egyik döbbenetből estem a másikba, a dolgok a helyükre kerültek, tudtam, mit kell cselekednem.

Tufait most is, mint annak idején az iskolában, lenyűgözték Zsolti szavai. Ugyanolyan szenvedélyvel beszélt nemének megváltoztatásáról, mint régen az énekkarról, ahova elsőre felvették, és amire Tufait is könnyedén rábeszélte.

– És az... és az... az nem lehet... – hebegte Tufai, ám a folytatással nem boldogult –, hogy... hogy... hogy... nem tudom megfogalmazni... nem is tudom, mit akartam kérdezni... hagyjuk.

– Csak nem kedvet kaptál? – somolygott Zsák Zsolti, kisfiúsan, ártatlanul.

Zsolti hiába halogatta a témát, mégiscsak terítékre került a múlt (persze ő is belátta, hogy egy érettségi találkozón nem úszhatja meg „születése előtti” éveinek felidézését): felelegették a négy év fontosabb történéseit, amelyek egyikében sem mint szereplők, hanem mint külső szemlélők, megfigyelők voltak jelen. Megemlékeztek kedvenc tanárukról, a régivágású, óriástartú férfiról, aki dörgő hangon, ízes, választékos beszéddel próbált fizikát és kémiát tanítani a bamba, tehetségtelen társaságnak. A négy év alatt Tufai és Zsák Zsolti két füzetre valót gyűjtöttek össze mondásaiból. A legjobbakat most is sikerült fejből visszaadniuk, szóról szóra. Miközben miszlikre tépte Kaszás Miklós töltőtollba csavart puskáját, a következő brummogta a tanár operaénekesi basszusán: „Édes fiam, próbálj meg bízni benne, hogy van irgalom, mely a gonoszúságnál hatalmasabb!” Felelevenítették a foghíjas magyartanár nagy napját, amikor a labiodentális mássalhangzókat oktatta, de mivel hiányzott az egyik metszőfoga, bármennyire szeretne volna, nem tudta szemléltetni az aznapi tananyagot, nem bírta kinyögni a v és az f hangzókat, csak nyáladzott és köpködött.

Elfogyott a bor. Új üveggel rendeltek.

– A szüleim meghaltak – mondta Zsák Zsolti.

– Emlékszem rájuk.

– Eladtam a lakásukat, abból lett ez – mutatott végig magán Zsolti.

– Jézusom, a szüleid örökségéből operáltattad nővé magad?

– Plusz hozzáraktam a saját tartalékomat. Máshogy nem ment volna. Viszont most már nem lesz több költség, készen vagyok. Odalent is. Mindenhol. Meg most már hormonilag is kezdek beállni.

– Hol csinálták?

– Spanyolba’.

A harmadik üveg bor mellé vettek egy újabb doboz cigit. Tízpercenként egy-egy osztálytárs járult eléjük, búcsúzni: „Szasztok, mennem kell, vár a családom!”, „Szasztok, kár, hogy nem tudtunk beszélgetni, majd legközelebb.”, „Hívott az anyósom, köhög a gyerek, muszáj mennem”, „Holnap korán kell kelnem, legyetek jók!” Mintha Tufai vagy Zsák Zsolti bármiféle magyarázatot igényelt volna a távozásukra.

A negyedik üveg bor vége felé járva körülnéztek. Ekkorra már mindenki hazament az osztályból, sőt, tapintatos utalásokkal az utolsó fizető vacsoravendégeket is elkezdtek távozásra bírni. Zsák Zsolti már olyan részeg volt, hogy minden második cigarettáját a rossz végén gyújtotta meg.

Odakint eleredt az eső, mint az érettségi banketten. (A banketről is ők mentek haza utoljára.) Most a táncosnő férjének étterme előtt álltak – egy kölcsönesernyő alatt, alkoholtól ázottan, taxira várva.

– Nem iszunk meg még valamit? – kérdezte Tufai. – Semmi kedvem hazamenni.

– Megihatunk.

– Olyan jó veled beszélgetni, nem akarom abbahagyni. Persze csak ha neked is van kedved.

– Van.

– Jó, hogy eljöttél, Zsolti.

– Viki.

– Muszáj?

– Légy szíves. Ez a nevem.

– Viki.

– Kösz.

– Tényleg nem akarom erőltetni, csak ha tényleg te is...

– Menjünk hozzám – javasolta Zsolti. – Végre valaki megnézi a felújított lakásomat. Olyan szívesen eldicsekednék vele, csak nincs kinek.

Megérkezett a Kosztos Viktória névre rendelt taxi. Tufai besegítette a magas sarkú szandálban botladozó barátját, és beült mellé a hátsó ülésre. Elindultak Zsák Zsolt felújított lakása felé.

FALUSI MÁRTON ◀

Farkasréti örökpanoráma

1.

még kívülről fényképezkedem
bámulom Istent mit lát bennem
fizetek tébét járulékot
utcákat rovak energiát
fejleszték földi körforgásból
legyen mi táplálja a holdat
ha alszom égbolton átgörgetse

szüleim belülről fotózkodnak
röntgenek céték ultrahangok
kilátásában gyönyörködnek
bontási engedélyt ad a lélek
kívül világ Istent ne takarja
szív-tájolású fénynyaláb elől
vesekő epekő elgördüljön

úgy cserélném le ezt a testet
ahogy lakásom adom bérbe
fölteszem netre ravatalra
járuljanak mély főhajtással
könyvekhez ölelkezésekhez
miket a por is megörökít
süppedésünk nyűtt ágyrugókon

2.

Összegyűlt könyvem mind megéledt,
sorsomból kötődnek új regények.

Papír-hősként én is elbuktam,
bedobozolva pincezugban

várom, hogy lelakjam a lakókat,
betűktől szapora vérük poshad.

Fölnyitnak: belakom a bérlőket,
szavakká oldva kifejeződnek.

Könyvemmé emelem őket sorban,
nemzedékenként csigolya roppan.

Évszázadnyi banános doboz
súlya porckorongsérvet okoz.

Évem már huszonkilencedik,
földemre eső tekeredik:

fölfejem, azzal csomagoljam
könyvtáramat a századokban –

ám unos-untalan visszaragad,
mint zápor, a szigetelőszalag;

újra és újra félrehordó
villám a ferde élű olló.

Behajtom hát az eső sarkát,
különben szálanként elhagynám.

Elveszíteném hét tekercsét,
össze sem szedelőzködhetnék.

Mulasztásait mért cipelem
a fennvalónak én, ideleenn?

Kinek a bűne ferdít, hajlít,
hajlamokból még felnyilallik?

Beköltöztetem hajlékomba:
bútoraimat arrébb tolja.

Hajlatokban gyújt izomlázat,
szobát követel, megalázhat.

Megemelem rossz derekamat,
bokám a szandálból kidagad,

mire polcon, lélekben eldől,
melyik emlék hová teendő.

Miattuk tágul ki az otthon,
hogy szenesedjen, csontosodjon.

3.

múltunk azé ki beköltözik
nem fekszi el sezlomban a pihenést
nem rántja ki ablakból az álmod
mert *ilyen* bútort bárki vaterázhat
nem a lécszög a csapolás
hanem a távozással mérhető jelenlét
az elhalkuló szívverés nyomában
felhangosított mentősziréna
választja ki saját bérlőinket
kopással és megvetemedéssel
számszerűsíthető lett az otthon
ahonnan mint egy zsugorodott májat
vesznek ki a hegbe ültetve át
azt amelyik beilleszthető
a mérőszalag-helyrajzolatba
és hézagaival is idomul
a szívhang érdes intarziájához

halottak elhagyott otthonok
alig keringnek emlékeim
bolygóközi űrszemeteként
nem látva őket tudomást se
véve róluk ám sejtjeimben
romlik régi hálónk állaga
vakolat pattogzik kő reped
nem én vetem bár hátamat neki
nem én ejtek rá márványtálalót

ha testem egyszer nyitva felejtik
metsző bonckések lézerpázmák
s minden megvilágosodik akár
éjjel felégetett városokban
a szokványosan amortizált szervek
sikátorában ott lesz egy lakás
mely *először* került jajharasztjára
meszet az elmúlás onnan vont el
tipikus budai kockaházához
vitték át fehérjék közvetítői
gépek sugárútján Hűvösvölgyig
hajtották föl alacsony légnyomású
szabadgyökök és elektronfelhők
lecsapódván a bágyadt Lipótmező
frissen borotvált zöldövezetén
örökpanorámával Farkasrétre

Ezüströgök, Youtube

Eljött a gonosz végre közénk is. Cukrot nyomott a gyerekek kezébe, megpaskolta a kicsik arcát, a nagyok közt kiosztott pár atyai pofont. A hegyekből csapott le, és a síkság felé vonult, akár a régi folyók lusta hordaléka. Nem rúgja fel az évszakok rendjét, aki ismeri a bevált formaságokat.

Nem kell beszarni, mondta, nem lesz semmi baj, nincs akkora szerencsénk, hogy ő, a gonosz, most velünk is bajlódjon. Igaz, nem végezheti mindenki húsz év múlva egy vályogház döngölt padlóján, amikor rátörik az ajtót. Próbáljuk meg egy kicsit jobban szeretni általa önmagunkat is.

Semmi közöm a kamera begyulladt szeméből csorgó részvéthez, semmi a történelmi időkben remegő tábornoki tokához. Hozzád, aki egy tízcolos képernyőn figyeled a hamiskártyás mozdulatokat, hogy szép volt, mint egy ember. Hogy azzal alázott, hogy életben hagyott.

Pacal volt

Pacal volt ebédre aznap gombóccal, amikor nyilvánvaló lett, hogy nem maradhat itthon tovább, túl vékonyra sikerültek a csíkok, és nem volt semmi előjele, hogy most vehetjük tudomásul, amit már hónapok óta mondott a testünk, a fal mellett gubbasztott, akár egy galamb,

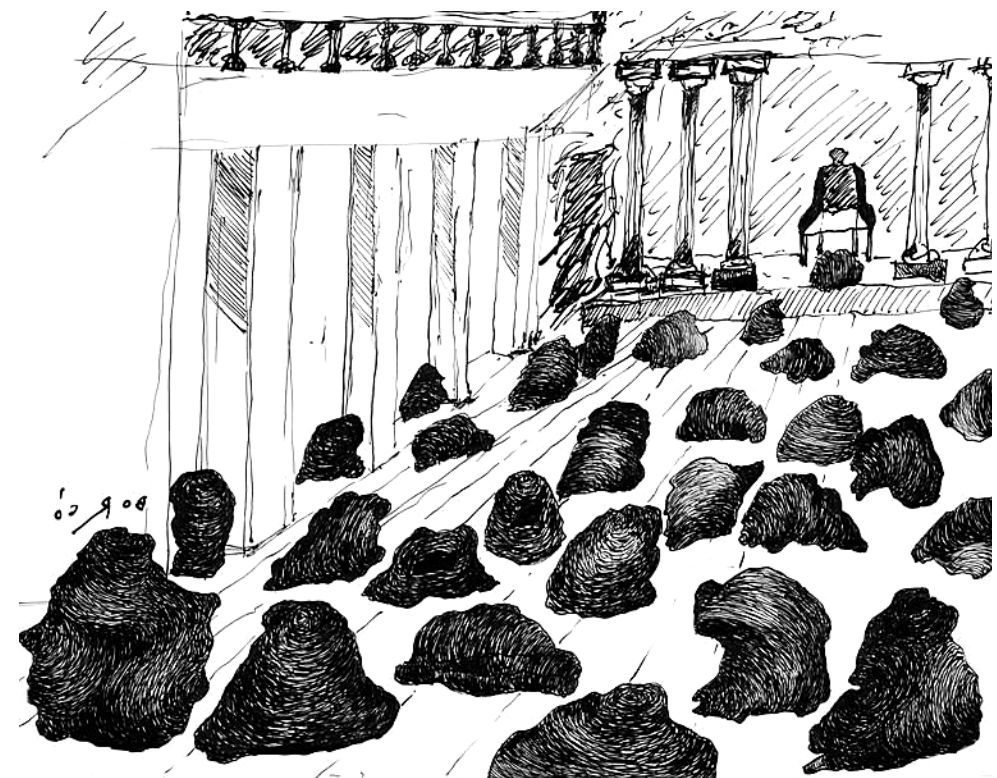
közepes étvágya viszont semmit sem idézett a galambok iránt érzett viszolygásomból, csak később tudatosult, mennyire zavart, hogy nem méhsejtes volt az a pacal, nem puha és bolyhos, mint egy újszerű törölköző, az izmosabb részek meg felpördültek a hóhatástól, az évszak

első igazán hideg napján égett por szaga szivárgott a konvektorokból, ma sem értem, hogyan lehetett azt annyira szeretni.

Homokóra

Tolnai Ottónak

A felpályás autótűt alumínium korlátjának könyökölve éreztél rá hirtelen, hogy a homoksávot, amit innen, a lehajtó tetejéről végig belátni, a határ és a vasúti töltés közé szorult rezervátumod a gyökerek tartják, nem érezhetted pontosabban, hogy a szétterülő tarack gyökerek tartják meg ellensúlyként a kifordult tanyákkal, jónatán sorokkal együtt, a bolondvárral, tenyeredben lüktető koponyáddal együtt ezt az egész kurva kisvilágot, ne roskadjon bele az ólomszürke tó kráterének epicentrumába, pörögjön puhán a hűlt mélységbe tűnt tengere után.

Jónás (2009; tus, papír; 766x600 mm; jelezve balra középen: Borgó)

Apropó, eltévedt ló

Csontos a hajam: múltas, antik.
Rég nem vagyok eladósorban.
Úgy akarok öltözni, mint egy templom.
Mondjuk jövőtől intakt blúzban,
ünnepélyes múltban;
de elkalandozok, felejtem a folytatást,
félbehagyom a próbababát.
Aztán mégis találok valamit,
de nem találom az apropóját.
Korábban nem volt ilyen,
mindig volt apropó,
mindig fontos volt.
Most már csak az van: hogy volt.

Letépném arcomról a tegnap tapétáját,
de nem enyves a kezem, más a baj vele.
Repdes. Nincs súly, mi lekötözzé,
lepányvázza az eltévedtet.
A nyeretlen, kétéves foltok is csak híznak.
Régen az arcomon voltak,
aztán lehúzódtak mind, mint Wartburg
a nyugati, superszonikus forgalomban.

Kár rád a szín

Minek bújsz vörös posztóba?
Kár rád a szín, ha mocskos rajtad.
Ezt mondtam a hatalomnak.
Félre is tettek, mint egy blúzt.

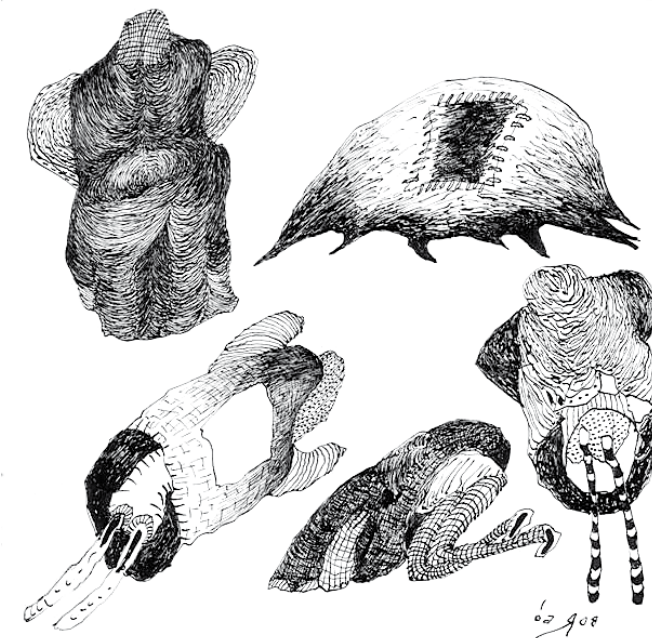
Teltek az évek, korcsok és telivérek.
Minden éjjel dörömböltek a szekrényben.
Engedj el, Dédi, mert szabadok vagyunk,
mondták, és egyszer csak, nagy soká:

kijöttek. Egyesével kezet fogtak,
mert nem akartam, hogy csókoljanak.
Aztán naftalinba tettek, és elmentek.
Zsabósok, pamutok, pepiták, kreppek.
Elmentek a blúzok.
A zsabósat is hogy szerettem.
Elengedtem egy egész zárt osztályt.
Végre szabadok a blúzok.

A helyükön fekszem.
Ami voltam: nincs itt.
Nem tudom, ki az, ki
csitít.

Kérlek, láz, ne légy nagy, menj össze.
Átölelek egy mackót.
Puhább, mint bármely pirulám.

Felhős az üveg, amit a számhoz tesznek,
erre emlékszem, ez az utolsó éber kép,
aztán már felhő vagyok, felső;
súlyvesztett brokát, könnyű,
öreg bárány, egetverő garbó.

Jónás (2009; tus, papír; 622x600 mm; jelezve jobbra lent: Borgó)

A tudás terméi

*„A bölcsesség elindult, hogy az emberek között telepedjen le; de házat sehol sem talált.”
(Hénoch apokalipsziséből)*

Akkor jégcsapok nőttek az égből,
a tudás falán fehér virágok híztak,
pimpós érhálóban ülöngő értők
nézték ámulva, amint vak

könyveikben kialszik az élet.
A szerzett tudás csonttárlóiban
vázukra vetkezett lények.
Már mindent tudnak, és már annyian,

ahány kísérlet van a halálra,
mondd, mit érlel mostantól
– in vitro persze – a tudásnak fája,
az égből zuhanó hang szól,

de az ég már elfér a koponyában,
lenni vagy nem, mérd föl.
Ott bent a te Szibériád van.
Égcsapok nőnek a jégből.

Áttűnik

Végül mindenki Szindbád. Halott emlékekben él,
letűdözi a dohszagot, és ha megszólal, a szellem
kíséri gondolkán. Csak az van, ami nincs már, de
még szavakat talál. Ajtócsukódásban lenni otthon,
végül ez marad. Erre a mondatra ébred Szindbád,
fölkel, ünneplőt ölt, megsimítja egy szobor fejét,

indul. A pályaudvaron érzi, a múlt fémszála
húzzák az időt. Ahogy a vonatról leszáll,
hirtelen nem tudja merre induljon, hol van a ház.
A régi, faragott kapun csönget, olyan elszántan,
ahogy az ember, aki végül Szindbád, benyit az
osztálytalálkozóra. Mindenki milyen öreg; a régi
lány családi képeket mutat a mobiltelefonján.
A csengetésre egy lányarcból a régi arc kihajol.
Anyja nincs itthon, de behívja az idegent, maga
sem érti, miért. Szegény hajós megint elveszett.
A lány nem sejti még, hogy mindenki mások
emlékeit lakja, régi kávék illatát főzi, mosolya
beváltott remény. A régi lánynak gimnazista lánya
van, a családlátogatásra érkező Szindbád egy
posztmodern ház előtt áll, elszántan becsönget,
valaki jön kaput nyitni, és az emberből Szindbád
kilép, elnyeli a sötét bejárat, ilyen lehet a halál.

Melankólia

Lars von Trier filmjére

A szellem bosszúja mindig láthatatlan,
az élet megy tovább, de ami tovább megy,
nem élet. Fut a félelemmé hizlalt szorongás,
mi lesz, ha ki se fogyunk a semmiből,
fut az érdemrendekkel telelő öltöny,
hogy alszunk el, ha nem simogat egy nagy kéz.
Ilyen az együttlét a lélekvesztőben,
valahol még a zuhatag fölött,
ilyen a látnok akarata: eljutni a hírtől a névig,
de legalább a hírnévig,
ilyen a költő kitartott fájdalma hónap végén,
miközben jön, jön a bosszú,
törmelékhitelből összerakott úton,
nem látják a csónakázótavak,
lapos képernyők nem közvetítik,
nem hiszik el irodalmi viták.

Érettségizettek

hallgatók, anélkül, hogy néznék, és így látok
(Fernando Pessoa)

Annyira meleg van, hogy Tóth Keve a vastag talpú cipőn át érzi, hogy süt a beton. Anyja mindig szidja, hogy lehet nyáron edzőcipőben kibírni, aztán tessék: most védi, egy szandálban szétégne a talpa.

Ganti csalta le a déli határhoz, rettenet – így mondta –, mennyi hal van. Azt sütötte ki, ott várják meg, hogy az egyetem elküldje az sms-t, felvették-e őket. Csak semmi görcsölés, ülnek a stégen és húzkodják ki a halakat. Aztán megsütik őket és megeszik. Négy napot kell kibírni. Utána mehetnek az Adriára, ki örvendeni, ki felejteni.

Ganti megírta, merre jöjjön, hol kell átszállni. Háromszor. És most itt áll a világ végén, várja a negyedik vonatot, aminek rég meg kellett volna érkeznie.

Gyániba?, kérdezi a vasutas, ahogy kiáll az ajtó elé, és leveszi sapkáját, belenéz, mintha keresne valamit, ami a fejről maradt benne.

Tóth Keve csak biccent, várja, mit tudhat meg a férfitől, aki a mutatoujjával vakarássza a sapka belsejét. Megnézi a körme hegyén, mi jött le, elpöcköli.

Nyugodtan üljön le, mert most késés lesz, mondja aztán lassan. Valami gázolás volt.

Gázolás?

Az. Rádásul egy busz. Halott is van néhány, úgyhogy eléggé kányás.

És akkor mi lesz?

Semmi, vonja meg a vállát vasutas, és megfordítja a tányérsapkát, a külső felét ütögeti, hadd potyogjon ki belőle, amit lekapargatott. Várni kell, ennél okosabbat nem tehetsz.

Nem hiszem el, csap egyet a levegőbe Tóth Keve. Előkapja a mobilját, nézi, de Ganti nem kereste, mért is kereste volna, neki kell értesítenie, hogy nem jön. Azaz majd jön, de ki tudja, mikor.

Na cső. Nem, itt rohadok Markányban. Valami köcsög busz a sínekre hajtott. Aha... Hát majd.

Itt kicsit elhallgat, rugdosni kezdi a hátizsákját, ami a betonon áll.

Akkor ennyi. A halak meg bekaphatják, teszi még hozzá.

Nem sok löket van a telefonban, a töltőt direkt otthon hagyta, mert Ganti is nokiás. Erre szokta mondani az apja, hogy überfasza, jut eszébe. Idegesíteni szokta, de most ide nagyon illik.

Ha akarsz, oda nyugodtan leülhetsz, szól ki a vasutas az irodaablakon, és az épület eresze alatt, az árnyékban bújó ósdi hintaágyra mutat. Nem szakad le, ne szarj be, csak nyikorog.

Tóth Keve hátranéz, int. Köszí, felveszi a hátizsákot és elbattyog a hintaágyig. Tiszta hálidéjűfiling. Lezöttyen a kifakult, virágmintás matracra. Löki magát a lábával. Tényleg baromira nyikorog ez a szar.

A síneket nézi, és többször is maga elé motyogja: Nem hiszem el. Valamiért eszébe villan Bárdos, az osztályfőnök, aki szabályszerűen berúgott a banketten. Mondjuk, Benczék be is jelentették előre, hogy bebasztatják a Bárdost, ennyit minimum megérdemel négy év szívatásért. Bárdos tósztot akart mondani, felállt, és fogta a poharat, és rákezdt: Nagy nap ez a mai... De nem jutott tovább, újból nekiveselkedett, Nagy nap ez a mai... Ezt még elismételte vagy nyolcszor. Még Móric atya is mosolygott, csóválta közben a fejét, és Tóth Keve hallotta, amikor ő is azt mondta halkan: Nagy nap ez a mai. Aztán Bencze rárivallt az osztályfőnökre: Bárdos, nem tud semmit, a feje üres, leülhet! Ez volt a nagy poén.

Egy óra negyvenkettő. Lassan oda kellene érjen Gyániba. Tóth Keve kicipzározza a hátizsákját, Nesteás flakont vesz elő, kiissza a langyos lötytyöt. Belekukkant az oldalzsebekbe. A legbelsőben talál egy könyvet. Lengyel József, Igéző. Nem olvasta el, még jó, hogy nem ezt húzta érettségén. Akkor vitte magával, amikor a mama temetésére mentek, még januárban. A mama mindig azt emlegette, a Jóisten irgalmas hozzá, amiért megérheti, érettségiző, szép fiatalember lesz az unokájából. Aztán épp a templomból hazafelé elcsúszott, és nekiesett a villanydúc betonrészének. A cefet hó miatt mentek vonattal, az egész család. Azt gondolta, olvas majd útközben, ezt az Igézőt az oda-visszaúton simán

kivégzi. Két oldalt, ha bírt. Nézte a fehér tájat. Lehelte az ablakot. A fűtés akadozott. Fel kellett venni a kabátot, egészen meggémberedve értek oda. Várta, hogy az apja mondja majd, hogy ez überfasza, de nem mondta, biztos a mamára való tekintettel.

Tóth Keve olvasni kezd. Minden lapozásánál felnéz, jön-e a vonat. Tudja, hogy nem jön, nem jöhet. A levegő remeg, a zöld-sárga táj és a fekete aszfaltcsík egymásba oldódik.

Egy idő után felkel, a Nesteás műanyagüveggel odamegy a nyitott ablakhoz. A vasutas bent ül az irodában, hintázik a széken.

Van itt víz valahol?

Elöl, bök valahová a háta mögé a férfi, ami azt jelenti, hogy a kis állomásépület túloldalán kell keresni a csapot. Négy halott, kilenc életveszélyes, teszi hozzá lassan.

És akkor...?, kérdezi tétován Tóth Keve.

Ki tudja.

A fiú előrebballag, megkerüli a házat. Itt még jobban perzsel a meleg és a fény. Egy kis bemélyedésben, amit zöld olajfestékkal kentek körbe, ott van a csap. Alig tudja eltekerni a berozsdált kallantyút. Lassan, mintha gondolkozna, hogy akar-e folyni, indul meg belőle a víz. Spirál alakban folyik. Szinte meleg. Tóth Keve oda-odatartja az ujját, de a víz nem lesz sokkal hűvösebb.

Felnéz és úgy érzi, délibábot lát. Szemben egy szőke, hullámos hajú ember igyekszik: hosszú, fekete ruha van rajta, afölött még karing, amelyet a ministránsok viselnek. De a legdöbbenetesebb, hogy a hátára véve, mintha ő is hátizsákot hordana, egy méretes keresztet cipel. Szakad róla az izzadság, de határozott léptekkel közeledik.

Amikor Tóth Keve elé ér, csapzott, szőke haját félrerántja a homlokából.

Helló. Milyen a víz?

Meleg.

A francba. Folyasd ki jobban.

Folyatom már egy ideje.

A keresztes férfi most ránéz.

Semmi gond. Csak egy kicsit kitikkadtam. Bocs, mondja még, és odahajol a csaphoz inni, majd a fejét is alá tartja.

Amikor elég sokára felegyenesedik, fúj egy nagyot. Hú, ez kellett. Tölts nyugodtan.

Tóth Keve a vízszög irányába dugja a flakont, de közben a lucsogó hajú férfit méregeti.

Mire az hátrabök, majdnem ugyanazzal a mozdulattal, mint a vasutas. Medzsugorje, mondja. Tudod, mi az?

Ja, valami zarándokhely.

Pontosan.

Nézik egymást. Aztán a szőke hajú megkérdezi. Te nem akarsz jönni?

Hová?

Oda. Mehetnénk együtt.

A vonatot várom.

És?

Nem jön.

A zarándok megint odahajol a csaphoz, iszik még egy adagot. Amikor befejezi, szinte szigorúan szólal meg.

Egész életedben vonatokra akarsz várni? Inkább fogd magad, és vágj neki.

Valami baleset volt. Állítólag négyen meghaltak. Azért nem jön, mondja Tóth Keve, de érzi, olyan ez, mintha valami suta kibúvót keresne.

Na látod. Semmi dolgod itt. De te tudod, haver. Ég áldjon, helló.

Megigazítja a keresztet a hátán, megfordul, és amerről érkezett, ugyanabba az irányba indul neki újra, kimért, tempós léptekkel. Már vagy húsz méterre van, amikor elkiáltja magát: Medzsugorje!

Tóth Keve hosszan bámul utána, amikor megszólal a telefonja. Ganti az.

Mi lenne, semmi sincs. Rohadok és várok. Valamikor, nem tudom, mikor. Nem akarom sokat túráztatni, mert még le is fogok merülni. Csá.

Rácsavarja a kupakot a Nesteás flakonra és indul visszafelé. Az épületet megkerülve rögtön feltűnik neki, hogy hintaágyon egy tízéves forma lány ül. Strandpapucsos lábával löki magát. Tóth Keve lassan közelíti meg a hintaágyat, kicsit bizonytalan magában, visszaülne, de dühös a csitíre. Magában for-

tyog, most még ez is, leülni sem lehet, mit keres itt ez a hülye kis picca. Lassít, elfordul, amikor hallja a lány hangját.

Nem ülsz vissza?

A fiú a válla fölött néz oda.

Bőven van még hely, elférünk ketten, mondja a lányka, és hunyorítva billenti a fejét. Már-már kacéran.

Tóth Keve szinte zavarba jön. Visszaülhetnek, mormogja, azt hiszi, csak magának, de a lány hallja.

Na ugye. Gyere csak.

Odaballag a hintaágyhoz, vár egy pillanatot, aztán lezöttyen. Nem néz a lányra, a hátizsákot az ölébe rakja.

A papa azt mondja, úgyse jön már ma a vonat.

A fiú odakapja a fejét.

Hogyhogy ma?

Hát a baleset miatt.

Az nem lehet, hogy egyáltalán nem jön, bassza meg.

Csúnyán beszélsz.

Naná, mert ideges vagyok.

Akkor kártyázzunk, az megnyugtat.

Nem akarok kártyázni, feleli Tóth Keve, és magához öleli a hátizsákot, mint nem csupán a cuccai, hanem minden reménye is abban lenne.

Nem tudsz?

Mit?

Solo.

De tudok. Eszébe villan, milyen viharos solo-csatákat rendeztek jó néhány éve otthon. Ő tanította meg a szüleit és a nővérét is. És mindig nyert. Azért is maradtak abba a nagy családi kártyacsaták. Keve úgylis nyer!, rikoltották a többiek, és egyszerre más elfoglaltságuk akadt.

Osztok, mondja a lány. Tedd már le azt a vackot.

Tóth Keve kényszeredetten felemeli az öléből a zsákot, és lerakja a lába közé. A lány közben már dobálja feléje a lapokat.

Te kezdesz. Hogy hívnak?

A fiú felles, nézi a lányt, nem felel. Aztán a lapjait rendezgeti.

Na?

Mindjárt.

De mi a neved? Vagy titok?

Keve.

Teve?, bámul rá a gyerek.

Hülye vagy? Keve! Nem hallottál még ilyet?

Bocs, de nem. Nekem is furá nevem van. Miranda.

Jó. Dobtam.

Abban meg benne van, hogy randa. Engem ezzel szoktak cikizni.

Súlyos..., feleli a fiú, és kissé elhúzza a száját.

Most rájöttem valamire!, emeli fel a kezét Miranda. Ketten együtt mi vagyunk a randa teve.

Tóth Keve leereszti a lapokat az ölébe. Te mindig ennyit szövegelsz? Azt mondtad, kártyázni akarsz.

Jó, akkor kártyázzunk. Úgy látszik, beszéd közben nem lehet.

Némán húznak és dobznak egy ideig. Lopva lesnek csak egymásra.

Egyszer engem is elgázolt a vonat, mondja Miranda.

Na persze, el is higgym, néz rá a fiú, és szinte kiejti a kezéből a lapot.

Bizony. Kétéves voltam. Jött a tizenhét huszonhármas személy, és én szépen besétáltam eléje a sínek közé.

És, nem haltál meg?

Hú, de vicces vagy. Valahogy hanyatt estem és teljesen vízszintesen feküdtem, amíg elgurult fölöttem, mert megállni nem tudott. Utána meg kimásztam szépen. A mamám látta az egészet a konyhaablakból.

Mit szólt?

Semmit. Két hétig nem tudott beszélni. Sokkot kapott.

Az kemény, mondja Tóth Keve és a győztesek mozdulatával dobja be középre, majd veszi fel az utolsó ütést. És ez milyen?

Nem ér. Nem figyeltem, mert meséltem.

Te akartál kártyázás közben beszélni, vonja meg a vállát a fiú.

Akkor most jöjjön egy visszavágó, jó?

Tóth Keve zsebében megszólal a mobilcsengő.

Helló, emeli a füléhez kapkodva a telefont. Semmi... itt baszom a rezet.

Egy bocsánatkérő grimaszt ereszt meg Miranda felé.

Gőzöm sincs. Mit tudom én, hogy megy-e oda busz! Oké, majd megkérdezem. Lehet, hogy..., itt elhallgat a hang a készülékben. A fiú megnézi a kijelzőt. Ilyen nincs, lemerült. Van töltőtök?

Nincs, a papa azt mondtá, hogy a mobil felesleges huncutság.

Aha. Jó sok esze lehet.

Azt szokta mondani, velem tudsz beszélni, anyáddal tudsz beszélni, az Úristennel tudsz beszélni. Mással meg minek. De ezt csak viccből mondja.

Tényleg kurvára vicces.

Különben neki is volt mobilja két éve, csak beleejtette a kútba. Másnap, hogy megvette.

Tóth Keve idegesen felugrik.

Van itt busz?

Reggel megy be, délután jön vissza. Én is azzal járok suliba. De most szünet van, tökjő.

De Gyániba csak el lehet jutni valahogy?

Gyániba? Oda csak vonattal.

Mennyi az ide?

A papa tudja.

Ekkor lép ki az irodájából a vasutas.

Lehet, hogy estére helyre áll a forgalom.

Mikor?

Hat felé.

Tóth Keve meg akarja nézni a mobilján, hogy óra van, de csak a sötét képernyőt látja.

Hány óra van most?

Tizennégy tizenkilenc.

Nem hiszem el..., mondja fiú. És milyen messze van még ez a Gyáni?

Harmincöt kilométer kábé.

Tóth Keve a sínek felé sandít. A vasrudak mintha feloldódtak volna a felettük remegő levegőben.

És Medzsugorje?, kérdi egyszer csak, maga is meglepődve, miért.

Medzsugorje?

Az a búcsújáróhely vagy mi.

Hogy milyen messze van? Innen?

A vasutas erre leveszi megint a sapkáját, belebámul, mintha onnan ki lehetne nézni a térképen. A frászkarika tudja. Jó pár száz kilométer, az biztos. Mért, oda megy?

Tóth Keve csak legyint. Horgászni megyek...

Itt is van egy tó, szólal meg Miranda, a kotró. Így hívják, mert régi bányató. Már jó sokan beleful-ladtak. De halak vannak benne. A papa is horgászik benne.

Jól van, na, mondja a vasutas, és visszarakja a fejére a sapkát. Minek neked mindig annyit beszélni. Aztán a fiúra néz, és megvonja a vállát. Mondjuk, az igaz, hogy vannak szép busák a kotrón. Tavasszal fogtam egy közel hétkilósat.

Tóth Keve feláll, a vállára dobja a hátizsákot.

Nem, engem várnak. Akkor inkább elindulok. Hátha felvesz valaki. Még úgysem stoppoltam soha.

Hát, sajnálom, mondja a vasutas. Én sosem értettem, hogy lehet valaki olyan marha, hogy felmegy a sínre, amikor tilosat jelez. Már nyolc halott van. Nem játék ám ez, ha elkap egy mozdony.

A fiú megáll egy pillanatra, hátha a vasutas még mond valamit. De csak a sildjéhez emeli a kezét, Akkor sok szerencsét. Meg ne sülj a napon.

A lányka a felpattan a hintaágyról, odaszalad az apjához.

Ha jössz visszafelé, lejátsszuk a visszavágót!

Na, viselkedj, lányom!, csitítja a vasutas.

Mért, tudod, hogy hívják? Keve!
 Te, nem szemtelenkedünk!
 Mért, ez a neved, nem?
 Tóth Keve a gyerekre néz, aztán az apára.
 De.
 Látod, nem hazudok!, mondja lány, és felemelt lábfeijén hintáztatja a műanyagpapucsát.
 Jól van, mondja most a vasutas, és ő vonja meg a vállát. Szép név az is. Mindenkinek szép neve van, szerencsére, teszi még hozzá.
 Tóth Keve elhúzza a száját.
 Megyek akkor. Viszlát!
 Szia!, sípolja a lány. És tudod, a visszavágó!
 Kimegy az útra, az út úgys követi a síneket. Pokoli a hőség, néhány perc után érzi, hogy meggyulad a haja. Hozni kellett volna egy sapit vagy kalapot. Vagy bevizezni a pólóját, és a fejére is tehetett volna egy vizes cuccot. De most már nem fog visszamenni az állomási csaphoz. Az a szerencsétlen vasutas tag, meg a barom kiscsaj. Szép kis vircsaft, ahogy az apja szokta mondani. Régebben, gyerekként a *vircsaft*ről mindig a *virsl*i jutott az eszébe, ki tudja, miért. Látta maga előtt a virslit, és nem értette, mi lehet vele baj. Szerette a virslit.
 Hihetetlen, hogy senki nem jár erre, gondolja. Teljes pusztulat. Még egy traktor sem, vagy egy szaros szekér.
 Szakad róla az izzadság, a flakonból locsol egy kicsit a nyakára. A víz már langyos. A villanydúcot számolja, nagyjából harminc lépésre vannak egymástól. Száznegyvenhat villanydúc eddig, és az útnak nem látszik a vége.
 Helló, haver. Hát mégis?
 A zarándok ül az árok fölé lógó bokrok árnyékában.
 Tóth Keve megáll, fúj egyet.
 Nem jött a vonat.
 Nem hát. Ha adott két lábat az Úristen, használd azokat. Abban megbízhatsz.
 A zarándok kimászik az útra, az árok mélyéről kiemeli a keresztet is.
 Megyünk együtt? Mégiscsak vidámabb. Már ha nem ciki.
 Mért lenne ciki. Különben sincs itt senki.
 Legalábbis úgy tűnik, nevet fel a zarándok. Te merre?
 Gyániba.
 Gyáni..., útba esik. Mi lesz ott?
 Horgászunk.
 Az jó. A halak..., kezd bele egy mondatba a zarándok, de aztán elhallgat.
 Tóth Keve ránéz, várva a folytatást.
 Te, nem vinnéd egy kicsit a keresztet?, kérdezi a zarándok.
 Én?
 Aha. Kegyetlenül hasogat a hátam.
 Tóth Keve megáll, nézi a forró aszfalra állított keresztet.
 Olyan nehéz?
 Nem annyira, csak én már kikészültem. Csak egy kicsit. Negyedórát. Fél órát, mondjuk.
 Tóth Keve körbeviszi a tekintetét. A fehéren izzó tájat látja, jobbra kukoricatáblát, balra már learatott búzaföldet.
 Hunyorogva bámul bele a zarándok szemébe. Ő is hunyorog az erős fénytől.
 Add ide, mondja aztán. De fél óra, nem több.
 Rendes vagy, haver, feleli a zarándok, és forgatja kicsit a keresztet, hátha úgy jobban tetszik.
 Majd elmesélem, miről szól ez az egész, teszi hozzá, érezhetően vidámabb hangon.
 Ha akarod, feleli Tóth Keve.
 A hátán van a kereszt. Elindul.
 Ahogy néz előre, bevillan Móric atya arca, amint az érettségi banketten maga elé mosolyogva ismétli, amit a részeg Bárdos szajkóz egy ideje, Nagy nap ez a mai...

Horizont

Sohase tört egészre,
 csak a részleteket
 akarta vinni végbe
 a teljesség helyett.

A részletekre látott,
 de az is érdeme,
 mert hogy lett volna máshogy
 értelmes élete?

Udvar a horizontja,
 a kertje zárta le
 a láthatárt, naponta
 ott folyt az élete.

Esténként távolabbra
 dobta a katapult,
 de elbóbiskolt rajta,
 álmosan ágyba bújt.

Fölkapcsolta a lámpát,
 egy kicsit olvasott,
 esténként visszavárták
 a zizegő lapok.

Mindig csak részletekben
 olvasta a regényt,
 pihent a végtelenben,
 mire végére ért.

Nem bírt egészre törni,
 de minden részlete
 heroikus volt, hősi,
 töredék élete.

Rendetlenség

Rendetlenséget hagyni magunk után:
mosatlan edényt,
szétdobált ruhát, ki nem forrt jellemet,
töredékes ént,

gyávaságot, gőgöt, alamuszi bűnt,
szertehajigált
papírt, palackot, nők az intimbetét
véres moziját,

melyből kitetszik, hogy kiben, mikor is
érik a pete,
mikor lehetett volna, mert lehetett
volna gyereke,

de kilökte mind olyan gondatlanul,
hogy most egyedül
keríti össze a test emlékeit
hideg, rossz jelül,

hogy fiatalság, hormon, mind odavan,
úgy élt hanyagul,
rendetlen otthonban, hogy az sose lesz
se tiszta, se új,

a nőnek is késő, a férfinak is
vénen, öregen
szöszökért dőlni, porolni egyet az
ócska szőnyegen,

kiszellőztetni frissre a jellemet.
Bár sose késő.
Vagy összerugdal mocskos lábaival
vendéged, a végső.

Félhomály

Lehúzva félig a faredőny,
a szoba lassú félhomály.

Egy képzet üt át a levegőn,
a tokban órainga jár.

Eredni kezd a félhomály,
esőcsepp hull át a levegőn.
Rozsdás lamellán csordogál
pillámra lassan a faredőny.

A szoba lassú félhomály,
morajlik, dörren a faredőny.
A tokban órainga jár,
egy szög hullik át a levegőn.

Jónás (2009; tus, papír; 675x600 mm; jelezve jobbra lent: Borgó)

Nemes Nagy Ágnes. A kilencedik évtized

*„A zéró-sík. A negatív végtelenből
megérkezünk az origóhoz...”*

Léptek, köhögések, az agónia jelei;
még megtart valami – megtartom magam itt
(egy kis nosztalgia, pár indulatszó),
ahogyan egy tárgy az árnyékához ragaszkodik.

Az előérettől a fikción át – míg föl nem adom –
a valóságig, vagy inkább csak a valószerűig,
hiszen a valóság az abszurdal rokon.

Összeverődnek a hajdani képek;
felajzott viharok után a legutolsó vétlen
látomás: már nem is én lépek.

Még tudatomnál vagyok, félig ébren,
midőn a tordai fenyves megfeketül.

Hamvas Béla-elégia

*„És kimerít, ahogy nézem”
(Sylvia Plath)*

Már nem az ok,
nem a vér rohangál – csak az okozatok.
A többi a természetben gyökeredzik.
Ám ha szereted, tőled el nem szakad.

Könnyebben elveszíthető egy ország,
vagy önmagad. –

Húsod alól, bolond,
mi kelhet-rügyezhet ki még? A csont?

Bordáid közt pár kóbor sejtelem;
aztán mindent felfal a kórság,
s a védekező ösztön csak üres (j)egen
lapátol, mintha kaszabolná már a
létezés lehetséges titkait, mik
a lég zugaiban szoronganak,
míg a képzelet méz-ölű rónája
fölött szét nem szórja őket a nap.

Dögszag, miként seregdülés után –
s te könnyű bogártörmelék gyanánt
tovatúnsz valahol

a mindig felfénylő jövők
tútelített atomjai között.

Mindegy már, hogy honnan: trópusi kék
(kitalált) tájról, vagy igaz
s vesztesre ítélt hely korlátjai mögül
érkeztek volt a hívások feléd.
Vesztőhely mind – ha úr; ha kimerül.
A szabadság csatateret is az.

Trepljov technikai trükköktől mentes monológja

*„ahogy Maupassant menekült az Eiffel-toronyból,
mert giccsességével majd szétnyomta az agyát.” **

Sebforradás. A vér cirógatása
sehol; ilyenkor csak zsugorodás:
bőrre, érzékenysége s az emlékeké –
szemsértő, ízlésrontó kábaságból
varjú? vámpír? fölkárog, fölrikolt.

Hiénahörgésektől rázkódó szű,
ráncok közt rejtőzködő húscsapat.
Eltűnök félálomban magam is;
hogyan marad utánam? – őszi sárfolt,
s patyolat helyett néhány kihalt tájszó.

Bepöfögni holdfényes színpadon
holtvágányra, szülőföldrátomásba;
a feltartóztathatatlan rontásba.
Mint fölfeszített kottavonalakról
rég lerázott, hiányzó dalbetét.

Trigorin az írás rögeszméjéről

„Látom például azt a felhőt. Olyan, akár a zongora. Azt gondolom: meg kell említenem valahol egy elbeszélésben, hogy elúszott fölöttem egy zongorához hasonló felhő...”*

Ami felforrósodik, s ami lehűl.
Fekhelyed fagypontján is *eszedbe ötlök*
egy téma: ő jön véletlenül –
meglátod, magaddá teszed; egy ennyi
talán elég hozzá, hogy el is pusztítsd.

Ki képes megszelídíteni a bűnt? Kinek használ
az útjába sodródó sok elcsépett dráma-sztori
foszlányaiból összefércelt derű és gyönyörképzet,
ami az unalmas délután árnyképeiből – elég egy
pillanat – könnyedén fölépíthető.

A tökéletlenség tudatával
elégedetlenséged nyerhet kétes csatát. –
(Már nem vagy, ugye, esetlen
és fölösleges?)

* Csehov: Sirály

PÉTER ERIKA ◀

Csodavárás

Úgy megyek eléd,
mintha előkelő vendég
érkezését várnám;

szellőztetem párnáidat,
friss ágyneműt húzok,
a fejre állított székeket
az asztalra teszem,
kiporszívózom a szőnyeget,

megfőzöm kedvenc ételed,
a féltve őrzött
hollóházi porcelánt
is előveszem,

éppen kiérünk még
az állomásra;
tömeg, ölelések,

ám neked csupán
hiányod érkezett.

Kottalapok

Az évszak minden nyűge
válladra szakadt,
itt rozsdás dallam röppen,
ott egy kottalap,
mindkettő súlytalan,
s könnyű, mint a bűn,
de mi
nem játszhatunk

hamis hegedűn,
nézd,
a park végén
még kotyog a patak,
de holnap már avarral
takarja magát.

A múlt foglalatában

Mint mikor kar bújik
rég hordott kabátba,
s a kéz nem találja
meg a zsebeket,
vagy idegen házban
riaszt fel az éjjel,
s villanykapcsolóért
matat tenyered,

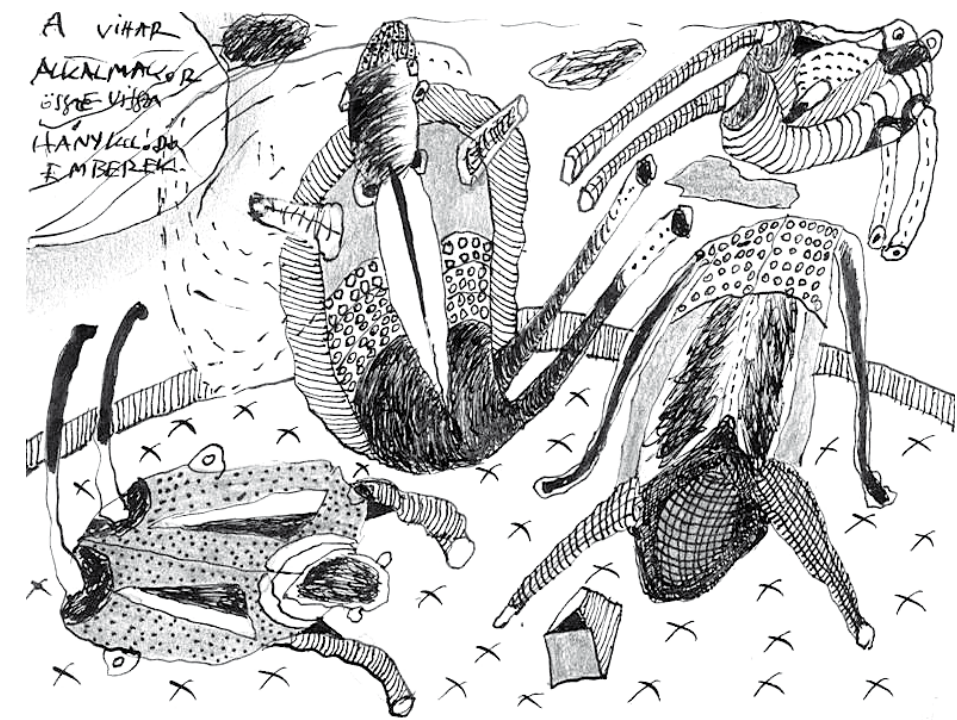
úgy kutatod múltad,
súlyos útitáskád,
– egy poggyásznak
többen rángatjuk fülét –
bezárt boltba járunk,
visszhangos a kamránk,
látásunk tompítja
a kriptasötét,

hisz mindenkinek van
egy apró hullaháza,
minden pince rejt
pár csontvázdarabot,
kagylóhéjú múltunk
keretébe zárva,
immár saját magam
árvája vagyok.

Évtizednyi remény

Megyek
évtizednyi
csönddel bekerítve,
egyetlen csikóját
elveszített kanca,
istállót, lucernát
hátrahagyva
zabolátlanul,
keresem
parlagon, sziken,
felhőbozontos égen,

s megtalálom
viharral küszködő
pitypang-hópihéken.

Jónás (2009; tus, papír; 779x600 mm; jelezve jobbra lent: Borgó)

Köztes terek

Szűk, telefonfülke magány.
Üveglapok. A kirakatüvegek
csillogása nem világít meg mindent.
Smink, festék nélkül
mutatja magát a város.
– csak az arcokról olvad a festék –
Az éjszaka nőit nézem:
röhögő, csapzott királylányok
csupa vágy, csupa tűz menetét.
Ki váltja meg őket, engem?
A tündérek mind elvéreznek bizonyosságomban.
Tudom, hogy te más vagy,
ahogy azt is tudom, hogy a
fényszennyeződés felett fut a Tejút.
Hunyorgok,
a köztéri lámpák
fénykörén túli teret fürkészem.
Hunyorog a szívem is:
a köztes terekben
sejt-kutat téged.

Minden változik

Minden változik.
Van-e még tiszta oldal?
Odafordítanám az arcom.
Neked is háttal állok.
Kék a szemed, mint a tenger,
én süllyedek egyre, kő,
amit beledobtam.
Van, ami megmaradt:
a jóleső fáradtság, a munka
öröme, a gyerekek kacagása
és a szik, ami felnevelt.

Ugyanaz maradt.
Nem lett üresebb a buszon a tömeg,
sem keményebbek a vállak, amik löknek.
Újra érzem a vaspör szagát,
az inak hevületét, a muszájt,
hogy a görcsökig menjek.
Nyugtalan vagyok, mint a tócsák
gyűrűi. Lennék példa – előtted –,
hogy lásd, amit tudok, vállaimon
tartom nehéz kupoláit a vágynak.
Amit eddig vittem, eldobnám.
Érted, magamért.
A kényszerek mások.
Az egyedüllét nehéz ácskapcsokkal
fogja össze az augusztusi
éjszakát. Éber vagyok, fáradt,
pupillám kútjára boruló, fekete
vaslemez az álom.
A kényszerek mások.
Elalvás előtt ma este is nevedet
fogom suttogni végül.

Férfinak születtem

Férfinak születtem, vakmerőnek,
kalapálom érceit a földnek.
Kopó-konoksággal űzők, élek:
varázsütösten, mint a tündérek.
Húsig, csontig elhamvaszt a lázam,
remegek nagy, hideg-fehér ágyban.
Engem megítélni nincsen isten,
magány, mi karcossá remekítsen,
nyugodt álmat, enyhét adó párna,
nincs törvény, ami magamba zárna.
Arcomon napos borosta kéklík,
dühöt neveltem huszonöt évig.
Szüntelen zsong, megüt, mint az áram:
nekem is van valahol egy társam.
Bizonyosságom kétoldalú érem:
női mosoly kell, hogy megigézzem,
egy mosoly, hogy elsimuljon arcom,
világom – ha taszítna: megtartsom.

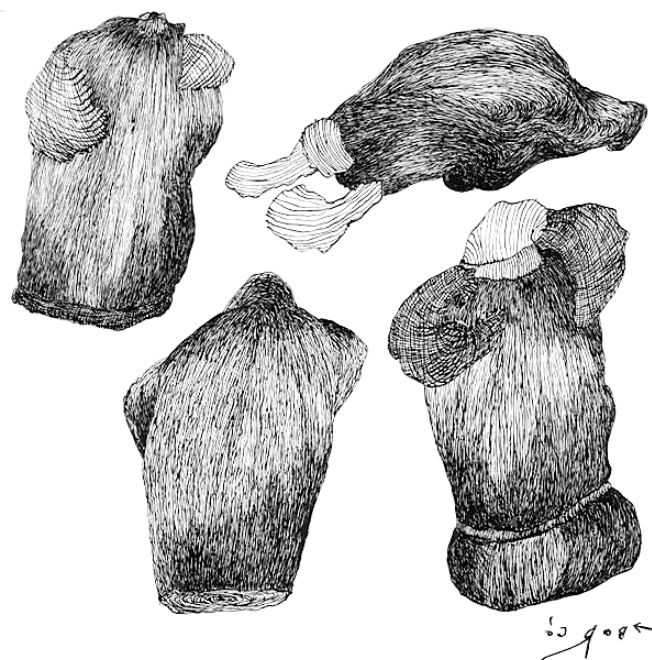
Kifordult

Nem láttam a foltokon túlra,
pupillámon nem könny ült: hályog.
Kifordult sarkából a világ.
Tágulnak a hézagok – válok.

Nincs már kérő tenyér, csak öklök:
kis dolgokon késhegyre megyek.
Átbújnék a tűk fokán! Sörre
költöm a melegétel-jegyet.

Múlást játszik a nyár – nem velem.
Közönyt, örömet még keverem.
Kiáltás kell, ütés, szó, bármi!

Nyugtalan ősz lesz, nehéz, csendes.
Nem lesz szavam ahhoz a csendhez,
mikor magam kell kitalálni.

Jónás (2009; tus, papír; 606x600 mm; jelezve jobbra lent: Borgó)

DÁVID PÉTER ◀

Múzsaváltás

Az én múzsám sosem csókol homlokon,
Inkább a lábam töri szilánkosra,
Aztán a belemet is kitapossa,
Vérezzen ihletet kín és fájdalom.

Az én múzsám egy szadista vadbarom,
A szeme se rebben, úgy ver laposra,
Aztán megvetően fülembe súgja:
„Hát ez van, a többi csak irodalom!”

Ódát vár tőlem, olyat, ami kínban
Fogant, csikorgó, vad, véres verseket,
Ezért üt-vág, rúg-harap, amíg bírja.

Vagy pedig... Féltékeny... Az is meglehet,
Mert én csak szelíd szonetteket írtam,
Mióta egyszer találkoztam Veled.

Szerelmes levél

Kerek, kinyalt porcelántányér a Hold,
Kumuluszokat zabált az Éj fel,
Mennydörögve böffentett vidor kéjjel,
Mert hát eléggé illetlen fazon volt.

Aztán már csak a klozetig bandukolt,
Az ég villanó sliccét nyitva széjjel
Langy esőt csurgatott vizeletével,
Azután flegmán az ágyába farolt.

Ilyen az idő, látod, errefelé.
A gunyoros Hold pofátlanul kerek,
Felhők úsznak fekélyes arca elé,

És gennyszerű, nyálkás eső csepereg.
Hogy legyen ebből egy szerelmes levél?
A végére ideírom: szeretlek!

Amit mondanék

Van úgy a közlésfolyamatban... Vagy mi? ...
Mondatok esetén... Szavaknál talán,
Hogy az ember nem tudja befejezni...
Fáradt a gondolat... Nem mozdul a száj...

Így szoktam én is gyakran félbehagyni,
Mit egyszer elkezdtem mondani, habár
Van szavam hozzá rengeteg, annyi,
Hogy elég lenne, és sok nyelvtanszabály.

Csak... Megreked bennem valahol a szó,
A számban elveszítem a mondatot,
Mint a... Levegőt a vízbefulladás.

El kéne mondani Neked valahogy...
Szerterobbanó, csenden átrobogó
Erős szóval kimondani végre azt, hogy...

Aki vízibivalyokról álmodik...

Aki vízibivalyokról álmodik
– bár azt hiszem, nem túl hosszú a lista –,
Annak egy kereke biztos hiányzik,
Vagy pedig megrögzött szürrealista.

Mindig azt álmodom: a Dnyeper tiszta
Vizén úszik velünk csendben egy ladik,
Lentről a saját arcunk néz ránk vissza,
És hol a folyó völgybe kanyarodik,

Bamba vízibivaly áll utunkban épp,
Így szól: „szerelmetek úgy lehet boldog,
Hogyha túlélitek azt a vízesést!”

De ilyenkor állandóan felriadok...
És a vízesésen túl az zavar még:
A Dnyepernél nincsenek is bivalyok!

Sírom felett

Hát, testvér, a régi, hős férfiaság lelankadt.
Megalvadt fogaidban az amalgám, barátom.
Látom, kérdezed most, mi ez a furcsa állapot,
Találgatod, hogy szabhatnak rád fából kabátot.

Tudod, arra hat méter mélyen a föld már hideg...
Bárkivel történhet efféle súlyos baleset,
Ma neked, haver, holnap nekem – ilyen közterek
Közt veszek búcsút, mint Hamlet Yoricktól, ég veled!

Látod, egy percre jövőnk mi a semmiből csak épp,
Ma még pirítóst zabálsz, kávéval, holnap semmi.
„Lenni vagy nem?” – neked erre nem kell válaszolni!

Egyforma, hát, látod, cimbora, kezdet és a vég.
Na szép! Érdemes volt azt a lányt nagyon szeretni?
Nem, mi? Így múlik a szik tranzit glória mundi!

Öröklék

A fiú naponta meglátogatta a szobrot a kikötőben. Két hónapja érkezett a városba, de valahányszor fölébredt a szállodai szobájában, csakis arra tudott gondolni, hogy ma is láthassa a márványkőből kifejtett asszonyát. Fején a koronával, kezében a győzelmi jogarral. A látványt évek óta meg nem unta, pedig már nem első nyarát töltötte a sziget déli kikötőjében. Néhány napja volt már csak hátra, hogy újra megfesthesse az Istennőt. Ma is korán ébredt, mert tudta, két nap múlva ismét gépre kell szállnia, hogy visszatérhessen haza, Európába, folytatni festészeti tanulmányait a képzőművészeti főiskolán, Budapesten. A kikötői lámpák még mindig égtek, a tenger felől érkező aranyhíd azonban egyre szélesedve húzódott a part felé. Felfestve útját az ébredő, nyújtózkodó napnak. A fiú megállt a végtelen csodával bíró szobor talapzata előtt, és hosszan nézte Istenasszonyát. Percekig állt mozdulatlanul, mint aki sohasem látott még női szépséget. Finom selyem alatt előremeredő melleket, termékeny asszonyi derekat és kőbezárt, szélfúttá haját. Csak akkor ébredt fel mozdulatlanságából, amikor a kikötő lámpáit váratlanul lekapcsolták. Hirtelen pislogni kezdett, mert szobormerevsége miatt mindkét szeme kiszáradt. Gyakorlott mozdulatokkal a szomszédos fa ágai alá rakta tábori székét. Szétnyitotta festőállványát, táskájából előkereste festéktubusait és palettáját. Azután maga mellé rakta a földre rajztábláját és grafitceruzáit. A kikötőben töltött két hónapja alatt karikatúrákat, portrékat rajzolt az odatévedt és folyton emlékeket kutató turistáknak. Közelebb ült az állványhoz, és mint mindig a ráérő idejében, festeni kezdte az Istennőt, az imádott asszonyt, a túlvilági csodát. Amint megfogta ecsetjét, abban a pillanatban, bezárult körülötte a világ. Megszűnt az idő és távolság. Nem létezett sem Európa, sem pedig Kanada. Nem létezett a főiskola. Nincsenek mesterek és osztálytársak. Nincsenek testvérek. Ebben a megszállt pillanatban nincs anya és apa. Nem létezett a még ki nem fizetett szálloda és az össze nem rajzolt repülőjegy. Szaladt kezében az ecset, mint ahogy egy némafilm vásznán kapkodva festő színésznek szaladna. A selyem alatt már-már megszületni látszott a két gyönyörű mell, a termékeny csípő, a csodás arc, amikor hirtelen szélvihar döntötte le az állványt. A tenger felől jött, észre sem vette.

Az emberek, akik jó ideje bámulták a kikötői korlátok mellől az egyre magasodó tengeri hullámokat, furcsán reagáltak. Elszaladni, elfutni senki nem akart. Mintha csupa játék volna az élet, még ezen a viharos, hirtelen mérges reggelen is. Ám amikor már többméteres hullámok csaptak fel a sétányra, a turisták papucsaira, szinte egyszerre, sikoltozva menekülni kezdtek a szállodák felé az egyre tomboló vihar elől. A fiú próbálta megfékezni az állványt az erős szélben. A fa alatt kergette, mint aki életében, talán először, maradandót alkotott rajta. A hullámok hatalmas sasokká magasodtak a tomboló forgószélben, melyek szárnyai már elérték az ágak szélét. A fiú utolérte és magához szorította állványát. Fölnézett a sötétedő égre s ekkor tudatosult benne, mi történt valójában. Körülötte tomboló vihar és készülődő sötétség. Schol egy teremtet lélek. Ránézett az Istennőre. Ketten maradtak. Kinézett a tenger felé, és ekkor igazán megriadt a magasodó hullámoktól és az erősödő vihartól. Beazonosíthatatlan suhogás hallatszott a feje felől.

Újra megszületni látszott benne a világ... kinyitotta nehéz szempilláit... Furcsa vásznak között találta magát, melyek... mozogtak a játszadozó szélben a feje fölött. Egy sátorban feküdt... egy hatalmas ágyon, szőrmék és... színes takarók között... Izmaiban nem érzett erőt ahhoz, hogy felülhessen. Akarattalan volt és kába. Megpróbálkozott a felüléssel, de tehetetlenül zuhant vissza a szőrmék közé... Levegő után kapott. Bent tartotta, mert valami furcsát vett észre gyenge erőlködésében. Egy

gyönyörű, lángvörösen izzó hajú asszonyt látott a kerevet végében... Átlátszó, selyem hálóingben... Legalábbis azt hitte, abban látja... Az asszony mellei valahonnan ismerősek voltak... A gyönyörű nő fején: korona... kezében: jogar... A fiú megint küzdött az izmaival, bízva a felülés sikerében... Amikor újra megpillantotta az asszonyt, már nem volt a fején korona... Kezében nem egy jogar volt... hanem egy illatos tégely... A fiú ismételten visszazuhan a szőrméi közé...

– Hát te ki vagy? – kérdezte kiszáradt szájával, artikulálatlan hangon.

– Hogy én ki vagyok?... De hiszen ezt neked tudnod kell, hadvezér!...

Ha a fiúnak lett volna még több ereje ahhoz, hogy felüljön, láthatta volna, hogy az asszony szája szinte mozdulatlan. Miközben hangja lágyan, simogatóan érinti a fiú még megmaradt idegvégződéseit.

– Hadvezér?... Milyen hadvezér?... Kiről beszélsz te itt?... – kérdezte valamiféle felsőbbbségtudattal a fiú.

– Ennyire nem lehetsz bizakodó, hadvezér, hogy a remélt győzelmed előtt ájulásig részegíted magad! – válaszolta az asszony kissé nyomatékosabban. – A nehezén még nem jutottál túl, Arbogasztész!... Nincs okod az ünneplésre, hiszen a holnapi nap még döntő lehet számodra!...

– Miféle Arbogasztész?... – hirtelen erőt kapva felült a fiú. – Kiről beszélsz?... Hallod, te asszony? – próbált uralkodni részeg szavain.

A gyönyörű nő letette kezéből a tégelyt a sátor másik sarkánál lévő fürdőkád oldalára, és leült a fiú mellé az ágy szélére a színes takarókra. Lágyan megsimogatta a homlokát.

– Teodoziosz seregét ugyan csapdába zártad, hadvezér – mondta. – Bekerítetted a Bizánc-barát egyhitűt. Igaz, most szűköl, mint egy láncra tekert kutya, de holnapra erőt gyűjt! Hidd el! Kicsavarja magát a szorításból, és kitör!... – simogatta tovább immár a fiú arcát. A fiúnak ez sok volt. Értetni nem tudta, hallani tovább nem akarta. Váratlan nagy erővel megszorította a nő simogató kezét. Az asszony arcára nem ült ki fájdalom. A fiú sem érezte a szorítást. Erőtlen volt, és ráébredt, hogy üres levegőt markolt csupán.

– Milyen Arbogasztész?... – kérdezte ájultan. – Milyen Teodoziosz?... Ki vagy te?...

– Mint mondtam az előbb... – érintette meg az asszony másik kezével a fiú arcát –, neked tudnod kell, hogy ki vagyok én, Arbogasztész!

A fiú keze erőtlenséggel zuhan vissza a takaróra.

– Nézd, hadvezér! – sietteté tisztánlátásában a fiút az asszony. – Nézd, Arbogasztész! A katonáid részegek. Mind! Egytől egyig! Veled együtt kábultak és erőtlének! A sátradbba is bárki bejöhethet! Hányásában fetreng az őrséged! Pedig!... Allítólag válogatott, hű emberek! Nincs okod még a győzelem ünneplésére! Nekem elhiheted! Tudom! – odament a fürdőkádhoz. – Gyere ide! – folytatta, siettetve a fiút. – Ez, majd meggyógyít! Felépülsz részegségedből egyhamar, és összeszeded újra a sereget! Gyere!

A fiú megpróbált erőt parancsolni izmaiba, és eltántorogni a gőzölgő vízig. Amikor odaért a kádhoz, rájött, hogy nincs ereje a vérték kicsatolásához. Az asszony gyakorlott mozdulatokkal mindent megoldott helyette. A fiú észre sem vette, és ott állt zavarodott meztelenséggel az idegen asszony előtt.

Az asszony végigsimította a fiú izmait.

– Szép vagy! Tudod? – mondta, szájával érintve a fiú melleit. – Kár lenne értened, hadvezér! Az új, szomorú Isten ezt az életet, ami benned még mindig létezik, nem értékelné semmire!

– Gyere! Feküdj velem a kád forró vizébe, Istennő! Így, selymestől, ahogy vagy! – lihegte a fiú. – Akarlak!

Mélyen a szemébe nézett, ugyanazzal a szobormerevséggel, mellyel a kikötőben bámulta hosszú percekig az Istennő mását.

– Látod! Mégiscsak tudod, ki vagyok – mondta mosolyogva az asszony. – Gyere! – sietteté ismét.

– Először helyre kell hoznod az izmaid erejét! Szükséged lesz rá, már hajnalban. Gyere! Ülj a kádba, hamar! – vezette a fiút a forró vízhez. – Először lekenem a bőröd ezzel az olajjal! Hamar érzed majd hatását, és felüdsz! Erőre kapsz ismét! – öntött keveset kezére az olajból, és rádörzsölte a fiú vállára. – Miért bennetek ez a hatalmas elbizakodás? – kérdezte. – Részeg és kiélt mindenki körülöttem, Arbogasztész! Ilyen elvakult és eltompult elmével teljesen elveszítitek józan látásotokat a lehetőségek

felett! A cselekedeteitekben így nem lehettek továbbra már Istenek! Elbizakodottá váltatok, s egyben hitetlenekké! Egykettőre erőtlén, félő, nyüszítő barmokká lestek így csupán! S tehetetlenségetekben szomorúakká váltok majd mind, mint az új Istenetek!

– Akarlak, Istenő! Értetted? Akarlak! – mondta a fiú parancsoló szavakkal, és megfogta az asszony kezét. Vadul odahúzta maga mellé, és belerántotta a fürdőkádba. Az asszony testén lévő selyem átázott a fürdőkád vizétől, és a testére tapadva kidomborította gyönyörű melleit. – Légy az enyém! – kérlelte hevesen a fiú. – Most! Itt! A forró kádban!

– És ha ma éjjel a tiéd leszek, hadvezér... – mondta szinte érzelemmentesen az asszony. – Változtat valamit is a lényegen? Vedd észre, hadvezér, hogy a csillagok fordulóban! Születőben egy új Istenség! Egy új és szomorú világ! – szinte észrevétlenül kilibbent a kád meleg vizéből. – Máshol lenne már dolgod! Nem egy fürdőkádban!... Gyere! Szállj ki a forró vízből! Már elég erős lettél ahhoz, hogy a hadakat hajnalra összeszedd! Indulj végre! – mondta, a végén már szinte parancsolón.

– Gyere vissza! Hallod! – csapkodta dühében a vizet a fiú. – Ül be ismét mellém, hogy a magamé vá tehesselek! Kívánlak! Azt szeretném, ha széttárnád combjaidat a kád peremén, hogy arcommal az öledbe furakodhassak! Gyere vissza!

Egyre dühösebben csapkodta a vizet maga körül.

– Kívánom az öledet! A combodat! A melled! A szád! Hallod? Gyere vissza a forró kádba!

Teljesen erőtlenné vált. Dühében szinte az összes vizet kicsapkodta a kádból. Kintől lovak nyerítése és emberek artikulálatlan ordítása hallatszott. Szaladgálás és nyögések a sátor körül, mindenütt. Letörölte arcáról a csorgó habot, és... akkor látta, hogy egyedül van. Kiugrott a kádból. Megkereste kardját, és kiszaladt vele, úgy, meztelenségében a sátor elé.

A két ór még mindig részegen horkolt a sátor tövében. Az italtól bódult emberek tántorogva, ki nem ismerhető útvonalakon, idétlenül rohagáltak körülötte. A józanabbak kétségbeesetten, fejvesztve menekültek. Ekkor hirtelen az eget elsötétítő, visító nyílzápor ért a sátrához. Szinte valamennyi a földre csapódott körülötte, szétszagatva sátrát is. De egyetlenegy nyílvevő sem sértette a fiú meztelen testét.

Arbogasztész nem tudhatta, hogy ezeket a nyilakat a saját íjásza lőtték ki, a szorító gyűrűből kitörni vágyó Teodoziusz seregei felé. Azonban az Alpok irányából ideért pusztító szélvihar visszafordította a tábornak a nyílhegyeket. Megszületett az új, haragos, bosszúálló és szomorú Isten. A fővezér ott állt tehetetlen meztelenségében, karddal kezében, a tomboló szélben, mint egy szobor. Messziről csupán lobogó, hosszú haja jelezte volna a nézelődő számára, hogy ott ember áll, aki tehetetlenül bámulja maga körül a pusztulást. De ebben a pillanatban nem volt rá kíváncsi senki. Egyik Istene sem. Utoljára megnézte maga körül a borzalmas halált. Hatalmas sírás vett erőt rajta.

S tehetetlen, istentelen dühében a kardjába dőlt.

Mire a fiúnak ismételtén életjel szökött a szemébe, már hordágyon feküdt. Próbálta fölemelni a fejét, de nem tudta, mert a száján lévő maszk csöve beleakadt a hordágy szélébe. Feje visszazuhan a támlára. Miután a kocsiba betolták, odafordult hozzá a mentőorvos asszony, aki éppen visszafektette a csövet a hordágy szélére.

– Feküdj szépen vissza! – mondta nyugtató szavakkal a fiúnak. – Ha már visszahoztunk, nem kellene mindjárt leesned az ágyról! A végén még továbbszakad a gyomrod, és teljesen elvérzel!

A fiú ismerősnek tudta valahonnan ezt az arcot és ezt a hangot. Szemei gyors mozgásával próbálta letapogatni az asszony arcéleit, mint a lézerleolvasó az alkatrész peremét.

– Te ki vagy? – kérdezte erőtlően.

– Hogy én ki vagyok? – nevetett az asszony.

A kocsi ekkor elindult a kikötőből a kórház felé. A fiúnak lassan eszébe jutott az Istenő szobra... a festőállványa és... az utolsó tekintete az ég felé...

– Mi történt? – kérdezte.

– Hogy mi történt! – szinte válaszolta kérdés helyett az asszony. – Csak annyi történt, hogy a vihar éppen a fa alatt talált téged, amikor az erős szél egy faágat beledöfött a hasadba! Még jó, hogy megmaradtál! Nem sok kellett ahhoz, hogy most egy másik hordágyon rázkódj, egy fekete zsákban a hullaház felé!

A fiú, ismét fel akart ülni, de az asszony leintette.

– Ne mozogj már annyit! A darabja még most is ott van a hasadban! – s azzal beigazította a tűt egy intravénás tasakba. – Ha most ezt megkapod – mutatott a kicsi zacskóra, miután beleszúrta a cső másik végén lévő tűt a fiú vénájába –, aludni fogsz, egészen holnap estig. – Addigra véglegesre varrják a gyomrod a kórházban, és két hét múlva el is felejtjük egymást. Rendben?

A fiú azonnal megérezte a karjába juttatott folyadék hatását. Mielőtt tényleg elaludt volna, még egy erőtlén kérdést intézett az asszonyhoz.

– Téged... hogy hívnak?

– Engem? – kérdezte értetlenül az asszony.

– Téged!... Téged!... – akadozott a fiú értelme. – De... gyorsan mondd, mert...

– Mindjárt elalszol! – segítette ki elhaló mondatában a fiút az asszony. – Úgy! Most már aludj szépen! Mindjárt beérünk! – s azzal megsimogatta a fiú arcát és homlokát.

A fiú megszorította az asszony kezét, és mély álomba zuhant. Egészen addig szorította, amíg a kórházig nem értek.

Maya XXXV. (2010; olaj, vászon; 100x100 cm; jelezve lent középen: 2010 Borgó)

töredékek

nekem nagyon erős hitem van
 abban, hogy szeretve vagyok.
 de olyan nagyon szeretve,
 hogy egyáltalán és semmivel
 kapcsolatban nincs min
 aggódnom. mégis, visszatérően
 belém hasít a rettegés, hogy tévedek.
 ilyenkor szükségem lenne rá,
 hogy ez megértve legyen.
 és nemcsak megértve.

***

esténként ide szoktam ülni hozzád,
 az estéinknek nincs köze az időhöz.
 addig ülünk együtt, amíg le nem kések rólad.
 alig zavar, hogy éppen tőlem költözöl.
 minden csomagodból rám marad pár holmi,
 bőröndjeid után majd felpattog a lakk.
 becsaptál ugyan, mint a bejáratú ajtót,
 de végül is a zárban a kulcs belül maradt.

***

a szomszédok füle tapad a kezemhez.
 az ereimben közfalak vére csorog.
 hallgatag vagyok, mint egy elszórt, ritka bélyeg.
 visszafogadlak, ha te is úgy gondolsz.

álomrulett

a hajnali telefonokat nem merem
 felvenni. túl sokan merültek elém
 az éjjel. összekuszált, elmosódott

arcok oldódnak semmivé, egymás
 után. akinél felcsörren a mobil,
 az fullad meg bennem legkorábban.
 olajfoltok úsznak csukott retinám
 tetején. fényvillanásokkal válnak le
 halrajok iszapos tüdőlebenyeimről.
 sínek mentén gyalogolok a hosszú
 tavaszban. elkoptak kilátók, távoli
 hegyek visszhangjai. felfedeztem
 egy szivárványos dombot nemrég.
 onnan ébresztelek vissza fákká, zezgugos
 tavakká. párhuzamos keréknyomok
 kígyóznak, zakatolnak az emlékeidben.
 zörög a tájak fényes kereke. megáll.
 rozsdállni kezd. ha most ébrednék fel,
 még kikapcsolhatnám halálhíredet.

teafilter

bizonyos tárgyakhoz nem lenne szabad hozzáérnem.
 bizonyos tárgyak sohasem érhetnének hozzám.
 annyi bizonyos, hogy a rég öregeknek
 előre illendő köszönni: ma korábban érkezem.
 hajnali három. túl késő már a fontos dolgokra.
 mélyre húznak a telített éjszakák.
 fehér emlék csak a radiátor melege.
 akiről álmodok, kimelegedik, mire feljön a nap.
 valami gyulladás motoz a bőröm alatt.
 minden influenza megszelídíthető.
 bizonyos teagazok visszaidézik a halottakat:
 a nagyanyám besárgult halála előtt.
 ha sokáig fújom, talán még visszamengethetem.

bizonyos hallgatások nagyobb csendre intenek.
 vagy inkább veszekedésekben van a nyugalom.
 nem látok rád ma, bár éppen megidézlek,
 ujjbegyek tapogatóznak az üvegfalán.
 bizonyos napokon senkivel sem fogok kezét.
 kérges tenyerek azt bizsergik: mi bajom?
 maréknyi szilánk csak zsebemben a beszéd.
 bizonyos napokon. előre köszönnek a vénnek.

telefonszóra

megrettenek minden telefonszóra.
ma belehalnék egy téves hívásba is,
azt hiszem. smseket hónap óta nem
olvasok. csak közismert, beazonosított
szólamokat felejték el. tartok meg néha.
belenyugszom, hogy elérhetetlennek
mondanak. az egész rohadt külvilágról
hetekre leveszem a fényt, hangot.
kitépem a létezésből az aksit, falból
a zsinórokat. energiákkal spórolok.
könyörgéseket hagyok a hangposta-
fiókomba belevérezni. ragacsos gomb
minden megszakadt kapcsolat. minél
mélyebben kötődök, annál higgadtabban,
de elkerül, aki ismer. minél odaadóbb
vagyok, annál inkább felháborító,
számon kérhető. akihez közel hajolnék
félreért. aki közel hajol hozzám,
az félelemből fenyeget vagy átkokat
súg csak a fülembe. ha csörgetsz, újra,
ígérem nem hívlak vissza soha többé.

Magzatvíz

Finom meleg a víz, harminchat fokos.
A szemem becsukom,
a gőzben súlyosabb a szempillám,
az erek lüktetnek halántékomon.

Könnyű vagyok: papírhajó.
Itt, az ajtón belül nincs kín, nincs vágy,
míg odakinn ott az élet, a harc vagy háború,
a valóság: A holnapi címlaptörténet.

Most embrió vagyok a magzatvízben,
nézem a faliórát: én festettem,
mandala minta, ritmusos, mint anyám szívverése;
számolom a másodpercmutató rámcsapásait.

Ujjaimon a bőr ráncosodni kezd.
Mégsem magzatvíz hát.
Nyugodtan elvághatom a múlt köldökszínóját,
ha nem lesz mit,
majd csodálom a gyógyuló sebet.

Rajzok

A lány lehúzta kesztyűjét,
és egy szívet rajzolt a szűz hóba,
majd beleírt két nevet

Régen én is...
a homokba,
de elmosta a tenger.

Mint Atlantisznak.

valahol lennie kell
egy elveszett nevek
gyűjteményének.

Télifagyi

Ugyanezen a padon ültünk
akkor tulipánok voltak a parkban
most fagyott árvácskák
Vaníliafagylaltot nyalunk
a csokit régen sem szerettük
akkor is hideg volt
ölünkbe tettük a kesztyűt
Most is

Sápadt vagy
fénytelen a szemed
már nem veszekszel velem
amiért nincs rajtam sál
nem is nézel rám
Talán észre se veszed
nem érsz hozzám

Egyik kezeden a fagyi
a másikkal a kesztyűddel babrálsz
én vizsgálak téged aprólékosan
hajad (az időt nem tenném szóvá)
a szájad: ezzel csókoltál
/vagy nem? azt mondják
hétévente kicserélődnek a sejtek/
a füled cimpáját
néha viccből finoman beleharaptam

Nem emeled fel a fejed
úgy mondod megnőszültél
hogyan azt lássam: büntudattal
két gyereked van
tárcádból előkerül két kép
szépek milyen kár
nem ránk hasonlítanak

Tanácsstalanul bámulom az árvácskát
akkor hát minden rendben

fontos vagy és szeretnek
mennék
Fölállok megigazítom kabátom
még elköszönök
kétoldali arccrapuszi

Elindulok a trolimegálló felé
belebújok a kesztyűmbe
két megálló között
belém karolnak az emlékek
késő
a számban a vaníliaíz
már rég átment keserűbe

régi fénykép

Hatéves koromig
hosszú sötét göndör hajam volt
aztán levágatták
azóta is rövid frizurát hordok
talán be sem göndörödné
hiába növeszteném
és már nem is sötét
talán meg is rémülnék
ha kiderülne milyen
a festék alatt

Szalagot is tettek bele jó nagyot
mikor fotóztak
igazán megigazíthatták volna
és a gomb is rosszul van a
pulcsin begombolva
azóta is megesik ez gyakran
Nézek előre gondtalan tekintettel
/ez már sokkal ritkábban/
se gázszámla vagy testsúlytöbblet
se elhagyott szerelmek...

Jobb kezem mutatoujja egy könyv lapján
mintha tudtam volna már akkor olvasni
pedig nem
mégis oly kitartóan szorítom a betűt a lapra
hogyan ujjbegyem a szürke fotón fehér mint a liszt

Nézek előre a fotós biztos azt mondta
mosolyogjak vagy mondjam csíz
erre a szám kicsit elhúztam
de szorítom a szót azóta.
És felszólításra mosolygok is.

Jég

csak egy jégdarab,
a folyó alvadt ezüströge,
kavicsok és apró faágak belefagyva
– majd elengedi, ha vége a télnek.
Kihullik belőle mind,
mint kihűlt tenyérből az élet.

Bedobom a folyó közepébe,
hadd vigye a víz,
ha egyáltalán továbbjut,
és nem akad fönn a bokor
vízbelógó ágain.

Én úrhajós akartam lenni,
megkerülni a Napot,
Holdat és csillagot,
itt maradtam mégis
veletek a földön,
s lettem azzá ami,
olvadó jégdarab,
kemény és belül fagyott,

de olykor egy pohár abszint,
és repülök,
nem mint úrhajós,
hanem mint bukott angyal.

FILIP TAMÁS ◀

Mindenek fölött

Miért is ne tudnék kitalálni egy kő-örvényt,
és feléje gyanútlan közeledő szekeret, az út
minden hajlatát ismerő kocssal, aki végzete
felé hajt, mert nem tudja, hogy megőrült a táj.
Engedem, hogy magába szippantsa a forgás.
Vagy egy embert, aki a fény pengéivel
akarja meghámozni a porban fürdő aranyalmákat,
édes tengert, ahogy bőségszaruját a sós
partokra önti, vagy azt, hogy miközben
karnyújtásnyira tőlünk cammog egy vonat,
minket fest Van Gogh,
és nem kéri, hogy maradjunk mozdulatlanok,
engedi, hogy azt tegyük, amihez kedvünk van;
más dolog, hogy kedvünk van mozdulatlanul ülni,
és nézni, ahogy az ég levegőt vesz, és vonatfüstöt
lélegez ki, szabálytalan, mégis nyugodt ütemben,
füstöt, mely annyira szétterül, hogy csak
a festő lát keresztül rajta. Dolgozik tovább
a képen, mi már nem vagyunk ott, majd
csak százhusz év múlva térünk vissza, s
akkor megnézzük, mire jutott velünk.

Ők az erősebbek

Életben tart a vers – már ez is
micsoda fellengzős hazugság, erre
ráteszek még egy lapáttal, mintha
tényleg verset akarnék írni: egy jó
szó magával húz, haza a magasba.

Azt hiszem, antianyag zuhog az
ablakomra, egy száraz vihar
halvaszületett szikra-pelyhei.

Próbálom lefényképezni őket,
miközben megsemmisülnek, de még
pusztulásukban is ők az erősebbek,
a gépet is hamuvá égetik, kezemben
látom derengeni a csontjaimat.

Milyen szép lesz, ha majd tényleg
leolvad róla a hús, milyen szép lesz
a puszta kéz, amellyel megérintettem
egyszer egy arcot, hogy végül csak
a simogatás maradjon meg belőle.

Sötétben éli

Keress helyettem valakit.
Találj meg engem más helyett.
A szerep engem alakít,
ha taps szól, nem hajtok fejet.

Én az vagyok, ki nem lakik,
úton van, mint egy üzenet,
nem mondhatja, megszoktam itt.
Ha érkezik, tovább mehet.

Nem első és nem századik,
nem kérdés, és nem felelet.
Tud várni ítéletnapig,
és azon is túl, ha lehet.

Akit az élet megvakít,
sötétben éli álmait.

Napvége

A gázlón át csorda vonul,
fölötte léghajó. Kosarában egy
cenzor hajol a vers fölé,
ráncolja homlokát, végül
sms-t küld a helytartónak.

Ahogy végez, röpcédulákat
szór, alvó szavakra írt papír-
lepedőcskéket, talán hogy
megnyugtassa a lelkiismeretét.

A városban rovarok száradnak
múzeum-tűkre szúrva, itt
viasz-dombokon izzad a napfény,
kidagad medréből a folyó,
egyszerre dől meg a hideg- és
melegrekord. Hölderlin madara
a víz fölött lebeg, és könnyedén
kitér a sörétek elől.

Jobb volna inkább
fagyos fennsíkon napozva
elmélkedni, miközben forró
gejzírek zúgnak a völgyben,
de annyira zsugorodik számárbőr
kesztyűm, hogy ujjsontjaimat eltöri,
a léghajóból csak valami
áttetsző körvonal maradt,
a gázlót elnyelte a víz, egy hintó
hirtelen lefékez a parton,
feljajdulok, a kocsison olyan
ismerős a halotti maszk.

Polaroidok és bölcsődalok

148. a vége a legjobb

271. ez az ég

17. Ezt még az óceánparton találtam
ki.

136. esőre ébred
hamu
morning glory

157. kabócák énekelnének most
ha nem dél lenne a belvárosban

246. hova lettek a fák?

292. álmomban nyitva hagytam a rácsot

263. ha feltámadna a paradicsom

201. nosztalgia a jelen iránt
egy korty latte

290. megismételhetetlen,
mint egy esés

280. megint megmérgezett

305. stabil
mint egy kötőtűvel teliszurkált fonalgombolyag

261. te vérzel vagy én?

259. leázott a buszmenetrend az éjjel a tábláról
maradunk télre is

267. cukorfüggő

315. mostantól fázom

300. nem vagyok képes kidobni a kézírását
csak gyűlnek a bevásárlócédulák

298. sosem lesz vége

48. „Sosem felejtünk el! Tibi bácsi Marika néni és a család”

103. álmomban is tériszonyom van

272. olyanok az ablakon a fények,
mintha égne benn a szoba

277. tegnapelőtt volt egy éve

79. Én csak a törölköződ akartam lenni.

278. naptejet
síkosítónak

299. piros filccel rajzolja rám az arcát

125. pince eladó

190. éjjeli szekrényen dobozos Guinness

288. vagy hat nő használta ezt a pólóm pizsamának
ebben temesetek el

191. kezd túl sokat jelenteni
ez a kanapé

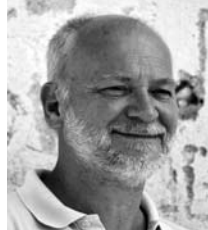
312. Egy szerelem hány mondat?

308. én a semmit a te szádból már nem hiszem el

273. százéves bunda enyhe izzadságszaga
itt valami azóta is menekül

A plakodonta

A múzeum, amelynek állattani részlegében, éppenséggel a föld alatt dolgozom, abban a széttaposott ligetben épült meg százötven évvel korábban, amelyen újabban, hogy erre az átkozott településre kerültem, minden nap átgyalogolok, s nap mint nap átgázol, ha nem is a teljes városi lakosság, de annak legalább egynegyede. Évtizedek során kitaposott s általam is használt ösvények szelik össze-vissza, az agg fák alatt keményre járt, ámde keskeny földutak kanyarognak, s az ösvényeket nem borítja fű, nem kanyarog át rajtuk borostyán, se repkény, s nem akad senki, aki munkába siettében a hosszabb nyomvezetékű, betonból öntött és széles járdát használná. Az új munkahelyem minden ösvények metszéspontján kívül álldogál, sem a munkatársak, sem a látogatók nem képesek maradandó csapást taposni a bejáratához. Ennek a múzeumnak a hírnevét egyedül a rómaiak házi istenségének, Laresnek a szobra adja, és jelenti még egy, a városi márgában talált, a felső-triászban élt kavicsfogó ősteknőcsontváz. A gépkocsi, amellyel óvatosan az épület előtti árnyas parkolóba becsusszanok, lassan, mint ki mézben közlekedik, kizárólag arra alkalmas, hogy védelmet adjon a hetek óta tartó kánikula ellen, ne olvadjak szét a szálláshelyem és a munkahelyem közötti úton, s a hűvös utasfülkéjében iparkodjak dolgom helyére érkezni. Napok óta itt vesztegel és parázslék a városban a nyár. A gesztenyefák a hőségben elsárgulnak s lombjukat veszítik, a kiterjedt liget, amely hete zöld volt ugyan és árnyas, kopárrá változik és a csupasz ágak árnyékától összekaristolódik. A madarak pedig némák.

Egyetlen keréknyomot követve érkezem a múzeum elé, egyetlen kerék nyomában járok kitartóan. Az a biciklikerek jelentőségteljes, bár lapos szinuszhullámokat nyom a képlékeny aszfaltba, ilyen jelentőségteljes hullámot már nagyon rég nem láttam. Szépségét fokozza, hogy a biciklitömlő mintázata nem halszállás, se nem sraffos, nem fenyőfaágas, hanem pöttyökből álló, virágot utánzó. Apró, ötszirmos virágok sora ragyog szurokfeketén, belenyomva az aszfaltba, a virágokat elhagyó bringa nyomában lohol az autóm, behemót orrát bemártva a forró levegőbe. De a parkolóban nem találom a mintázó kerékpárt. Kizárólag az üres teret, a felfestett parkolóhelyeket, félig vagy egészen levelekkel elfedetten.

Araszolok a parkolóhelyre, a két fakó sáv párhuzamosa között, míg nekikoccanok az első sárhányómmal a parkolót medencévé alakító betonkávának, belebiccen az ütődésbe a fejem, ráharapok a nyelvemre, káromkodom, a felvert por a szélvédőre visszaszitál. A csattanás hangjára pislant rám a múzeum lépcsőfeljáratán munkálkodó, városi festőművész. Fölemeli átható tekintetét, belehelyezi magát a tekintetembe, türelmetlenül izeg-mozog, felesleges lehetett a látványában, nem engem lát, aki rövidnadrágban és fehér trikóban ülök a dermesztően lehűtött légtérű kabinban, hanem az ügyetlenül leparkoló járművet, s talán a kietlen pagonyt is, amelynek aszfaltját elborítja az elfonnyadt falevél. A festőállványon vakkeretre feszített vászon, rozsdavörös foltokat helyez rá, az ecset rozsdavérben fürdik, amikor összekavarja s figyelmét a hang, az általam keltődő zaj munkájától eltéríti.

A festő az érintetlenség és a megérintettség határvonalán vesztegel, szégyenlős, alig fiatal ember. Spröd mindmegannyi mozdulata, miként a testnyi méretű lelkét kitöltő fizikuma is az. A testét határoló ruha, festék, viselet s mindaz a dolog és anyag, amelyeket hajlandónak mutatkozik ruhának, festéknek és viseletnek tekinteni, hars és szennyes, az ízlés valamennyi formáját sértő. Testékszerei pedig nem csupán az ajkát, a nyelvét, az orrát, a fülét lukasztják át, hanem a lelkét is, azt azonban nem látom rajta, mitől, hogy nem tart a fémtűk, csattok, kapcsok által okozott ennyi fájdalomtól, miért, hogy oly sok villogóan nagyszámú fájdalomra mutatkozik szüksége, s miért éppen kínokkal és szenvedéssel határolja körbe keszegsovány testét, alkoholtól vagy kábítószerektől kalácspuha arcát, hogy az egyben

maradjon? Borotvátlan alak, a sörték a bőrén befelé is nőnek, s okozzák türelmetlenségét. Sértő és szúrós lény, érzékelem, milyen a befordított sündisznóbőr.

Kikászálódok végre a kocsiból, s a meleg a csuromvizes ruházatából máris izzadságot csorgat rám. A hőség mellkason ragad, tarkón üt, lehúzza a szemhéjamat. Becsapom az ajtót, a lármával együtt magam is hozzácsapódom a karosszériához, süt, ég a bőröm, pörkölődik a fény alatt a karom szőrzete. A festő pedig, megértem, a látható világ rendjével foglalkozik, miközben, mint a rend hibájáról, nem vesz rólam tudomást, ahogy imbolygok a roskatag kocsim mellett, oldalammal súrolom az autó pléholdalát, hogy el ne csússzak és heverjek bele a zsírpapírosokkal elegy, gyúlékony avarba. S hosszú időbe telik, amíg átvágok, mintha sűrű rengetegen, amíg odaérkezem a vörös kőből emelt lépcsősorral megközelíthető teraszhoz, amely a múzeum épülete előtt terül el, ahol majd hamarosan a hatalmas és üres, mondhatni kietlen munkaasztalomhoz telepedve a bogaraimmal foglalkozhatom, felcihelődöm a fokokon, lépésre lépés következik, s hogy a vízszintes felületre fellépve oldalra tekerem a nyakamat, felpillantok a festőre, közelebből veszem szemügyre a festésbe merülő arcát, görbe hátú testét, repkedő kezét, s lehetőségem nyílik arra, hogy megpillantsam a képét is, milyen is rajta a levelektől megkopasztott fák alján az elhagyott parkoló, amelybe immár egyetlen gépkocsi is áll, s az éppen az enyém. Aztán magához ragad a festmény seregnyi színe, nézem a históriát, amely olajtól nedvesen csillog a vásznon. A festő időnként fölveti a fejét, összerántja szemrészét, hunyorít, valamelyik távoli pontra szögezi tekintetét, rögzíti magában az egyvalami helyről felszedett, jellemzőnek talált színt, foltot, alakot, mozdulatot, majd hamarosan fölemeli a kezét, rámarkol az ecsetre, s mint törrel, belecsap a palettára tubusokból kinyomott pasztáiba, beledöf két-három heves mozdulattal egyikbe-másikba, odakeni a vászonra az ecsetbe ragadt színt, foltot állít elő, alakot maszatol szét, mozdulatot karistol fel a festék alól. Késve látom, mit érzékel, s látott korábban a szétmosódó alakú festő, késleltetve követem, ami a szemében történik, s meglapátolva, ami a kezében, csuklójában és ujaiban, és mindent akadályt leküzdve megjelenik az állványon rögzített vásznon a képmás – amely ez idő szerint velem farkasszemmet néz. Oda állok a festőművész mögé, ne akadályozhassam a mozdulatait, de a háta mögött lapulva annál inkább csak azonosulni tudjak vele. A vásznon nem azt látom, ami előtttem terül el, amiről azt gondolnám, a festő látványa épp úgy, mint az enyém, sehol nincsenek a terebélyes vadgesztenyék, sehol az aszfalt csorgó szurkába ragadt szinuszhullámos keréknyom, a szüntelenül alápergő lomb, sehol a hátrébb hódódott, gyorsan emelkedő oldalú domb, amelynek tetejéről az Árpád-házi korban megépült templomocská romja idepirosodik. A vászonhoz közelebb kíváncsi hajolnom, hogy felismerjem, azonosítsam, mit is látok rajta, mit pakol fel oda a keze jóvoltából a szemét hűséggel követve a festő. Miért éppen ezt? – puhatolom, és a probléma felvetése előtt az a benyomásom, eltéphetetlen a kapcsolat a valóság és a képmás között, holott egymáshoz egyáltalán nem hasonlítanak. A túlélő folt, az örökös-sé váló motívum ott vibrál a vásznon – a dombaljban pedig egy elpusztult fa vesztegel. Kérdésekre válaszként lassúdan fordul felém, hozzám fordítja izzadságtól fénylő, riasztó kinézetű koponyáját, mintha nem egy időben készült volna arca és az agykoponyája, a kettő közé utólag helyeztek be, két gödör mélyére szúrták be a két nagy pupillájú, kék szemét, sárga szemgolyóval, vörössel kontúrozva, és válaszol, mintha hozzá intéztem volna kérdő mondatomat, és számomra adja, nyálként köpi elém a választ, mert ennyi marad belőle számomra a lényéből, s fordul vissza a festményéhez, hogy kiigazítsa a hátramaradó világ színfoltját.

Vonszolom a készülő művet magam után, bevánszorgok a múzeum sárga falapokból összeállt, erődhöz is alkalmasnak bizonyuló kapuján, lemondóan várom, hogy rálássak egy zenére összpontosító alkalmazott jóvoltából a mélabús dalra, s bent cipelem magammal tovább a kinti világot, mint másodpercet a másodpercmutató. Reggel fél nyolc, ha van, s mára elégnek ígérkezik, hogy látom a lázasan dolgozó festőművész kopár festményét, megnézhetem, a tegnapi állapotához képest az miként alakul, miként formálódik az általam is ismert valóság képpé. Egész éjjel váltakozva szól a tűzoltózenekar az agyamban s a kertben a bambuszzúgás. A kutya csontja fehéren világol a teleholdas kertben. Ennyi minden éli túl bennem – saját egykori valóságát. A képen azonban nem maradt semmi, ami tegnap még ott volt.

A portán rám pillant az őrszem, átbiccent a vörös márványból csiszolt pultján, s visszasüpped a papírjába, látszik tar fején, költő ő, tiszteletet érdemlő, kinek az alkotáshoz csend és nyugalom szüksé-

ges, afféle, amilyent kizárólag a gyűjtemény biztosíthat, leszámítva a munkakezdés és a munkavégzés idejét, mert akkor bizony szüntelen nyílik és zárul a nehéz ajtó, amelynek őrzésére, továbbá a látogatók ellenőrzésére és a jegyek eladására alkalmazzák. A portásként és jegykezelőként élő költő poétai feladatát naponta teljesíti, nem dühöng, hogy tevékenységét megzavarom, beletanult a reggeli forgalomba, s engem is, a titokzatos rovarok kutatóját, a meghívott, fővárosi munkatársat néhány nap alatt megszokott. Mögötte az álmatag tekintetű Lares-szoborról készült óriási plakát, a múzeum ikonja. Arról érkezik tegnap délután, ugyancsak a Lares-szobor plakátja előtt ülve, csipeszként használt két ujjá közé fogott papírdarabot lenget az orrom előtt, másrészt azt a gyümölcsdarabot tologatja a pultra állított, talpas süteményes tányéron, jobbról balra, majd balról vissza jobbra, végtelenségig, amelynek barna felülete alapján sejthető, a gyümölcsből napok óta senkinek nincs gusztusa falatozni, szórakoztatan, balról jobbra, majd jobbról vissza, ismét balra, a nyakába eresztve a fejére csatolt fülhallgatót, amelyből zene szivárog s formáz hallható burkot cro-magnoni A típusú (széles arc, erős állcsúcs, hosszú fej, magas koponyaboltozat, lécszerű homlokeresz, csupa Darwin-kinézet) koponyája körül, hogy a földszinti kiállítás vendégkönyvét érdemes ám lecserélni, és ehhez ugyan se neki, se nekem nincs köze, de jó ilyesmiről tudni, résen lenni, hiszen a közösség, amelynek mindketten tagjai vagyunk, ámbár véletlenek révén, érdekei képviselőjét el kell látnunk, a vendégkönyv téveszmék forrásául szolgál, amely téveszméktől el kell a múzeum emberállományának határolnia magát. Az elégikus dal *Rózsarózsa* szerelmét regéli el, arról búsong, hogy a hétköznapi sora és a vidék monotóniája miként öli meg a szárnyaló vágyat, miként metszi le a gyöngye nő vállról a lélek galambfehér szárnyait. Az idegen földről érkezett konstruktivista műveket bemutató festménykiállításnak épp hogy csak akad látogatója, s akik betévednek, állítja a Darwin-kinézetű városi poéta, többnyire nem a képekkel foglalatostkodnak, hanem a légkondicionáló réseinek közelében telepsznek le a néhány plüssfotel közül egyiket gondosan megválasztva, tollászkodnak és hűsölnek, majd pedig hosszasan lapozgatják a bejárat jobbán asztalkájára kihelyezett, nagy alakos vendégkönyvet, mielőtt abba, bátorságot merítve, magamaguk is megjegyzéseket írnak. Az uraság, sovány órásmester amúgy, ismeri jól, merre a lakása, egzisztenciája milyen van, s kikkel tart fenn kapcsolatot, aki nincs délelőtt, hogy be ne térne a vastag és vékony léniákkal összekaristoltság termébe, napra nap tovább bővíti, lassan már regényfolyammá szélesíti megjegyzéseit, litániája miatt várhatóan hamarosan betelik a vendégkönyv, talán olyan írónt lenne érdemes a közösséget szolgáló üres könyv mellé helyezni, amely, mint az utcai csapok a vizet, egy bizonyos mennyiség után elzárja a tintáját, mondjuk öt mondat után nem enged ki magából festékanyagot, és lehet, ez a költészet számára is üdvös, gondoljam csak el, a Római Birodalom kilencszáz évében összességében nem több mint százmillió emberből alig akad száz, aki számon tartható költő, és ha ezt az egyszázezredet követjük, akkor manapság, a hétmilliárd ember együttélésekor hétmillió az élő költők létszáma, majdnem egy magyarországyi, ez az emberi faj, pontosabban az európai civilizáció fogságában vergődő emberfajta hallatlan luxusa, éppen emiatt a költők száma bármilyen technikával radikálisan csökkentendő, például az íróeszközökhöz történő hozzáférés szabályozásával, időnként azok megvonásával. S az órásmester, a város közmegebecsülésre érdemes iparos, miután egyetlen mondattal kitöltve az oldalt leszögezi, hogy az ily festményeknek nevezett készítmények, amelyek a kiállítást képezik, azok alkotói munkatáborba valóak, az emberi faj megrontásának technikái közül a besúgó rendszer helyi változatát tárja a kiállítás látogatói elé, mint értelmes feladatot, s listában közli az utóbbi évtizedek ilyenfajta foglalatosságokkal önként vagy kényszerített módon foglalkozók nevét. Egy, a Lares-plakát alatt üldögélő épület-felügyelő nem tekintheti feladatának a vendégkönyvet afunkcionálisan használók kordában tartását, különösen nem a kánikulák idejében, mint amilyen a mostani is, egyébként őt a tárlatot látogatók nem tekintik emberi lénynek, de múzeumi alkalmazottnak sem, csupán kelléknek, akinek nincsenek se érzékszervei, se agya. S hurcolom magammal, miként árnyékomat a katasztrófa-festő alkotásának emléké, a *Rózsarózsa* lágy dalába bugyolált, égő szemű poéta lamentációját, igyekszem a tárlók labirintusában, a germánok lakta területekről származó torzított koponyák, folyadékban lebegő magzatok és megkövesedett őslények maradványai között kanyarogva eljutni az élőlények alagtermi gyűjteményébe, amelyek rengetegében dolgozom.

A vendégkönyv bejelentései fölött vihógó alkalmazottak között török át, a félbevágott férfitorzó és a vízfejű kisfiú csontváza mellett található a teremajtóm, amely a félszobába vezet: az asztalom leta-

karítva, még vizes, tiltásom ellenére megint letörölték. Az alkalmazottak legidétlenebbje, az ostoba nő, aki szüntelen a seprűjébe kapaszkodik, hogy azt higgyem, anélkül képtelen egyenesen állni, mintha lisztes tálkába fútt volna, csupa fehér a szemöldöke, havas a szája környéke, s az álla is, két orcája ugyancsak. Ott lefetyel a többiek, a másik takarítónő, a preparátor, a technikai alkalmazottak és két titkárnő között, azok meg észre nem veszik arcán a múmia-merev, hófehér maszkot.

A mások számára majdnem láthatatlan rovaralkatrészek az üvegtálcákban ugyan sértetlenek, de a jegyzeteimet tartalmazó írólapok egybekötegelve, ezáltal a rendemtől megfosztva hevernek az asztal sarkán, s látom, a hajópadló réseinek egy része, egy megveszekedett foltnyi terület nem koszszerű, hanem fehér. Belebonyolódom ebbe a halvány pecsétbe, a szélem lábait folyja körül amolyan szegyenfoltként, vagy engem, mint bolondgombát a mezőn a boszorkánygyűrű. Kezembe veszem a jeges vízzel feltöltött poharat, rákönyökölök az asztalomra, ez megment a folt oka fölötti töprengés megoldatlanságából, figyelem az alagsor folyosójáról beszűrődő hangokat, az órásmester sorra jelentgeti a városvezetőket, csupa olyasmit ír a füzetbe, ami ugyan a helyi szóbeszéd tárgya, de valójában nem tartozik a nyilvánosságra, lehűt a víz, elfogy a pohárból, újratöltöm, s az angol ablakon át bámulom az eget, azt, ami a nyári égből számomra, aki nappal a föld alatt tevékenykedik, belőle megmarad. Az órásmester piros tollal is dolgozik újabban, a fontosabb szavakat tulipiros színnel húzza alá, követem a takarítónők beszédének fonalát. Kutya szaladgál a farka után az angol ablak fölötti rácson, árnyékoltja kering az asztalomon, rátalál a helyre, ahová vizelnie kell, spriccel és csorog a sárga húgy az ablakomra. A műhelyem, ahol a rovaraimat vizsgálom, minden nap ilyen. A napfénytől félhomályos, a párából dohos, alulnézetre lehetőséget kínáló. A kutyák alulnézetéről előbb-utóbb tanulmányképessé válok, egészen kiváló vagyok annak megfigyelésében, milyen a hólyagját ürítő kutya horpasza, s miként lazul, kerekedik tágra szárazs előtt az eb anusa. Majd kerék jelenik meg fenn, lassan átgurul a fejem felett, a kerék tömlője virágos mintázatú.

Az íróasztalom fölött, a falon, léckeretű képben a múzeum másik nevezetességének, a Placodontának legelső fényképfelvétele. Igaz, az ősteknőc maradványait, túl azon, hogy leírták, senki nem vizsgálja meg alaposabban, de ez nem csökkenti a hírnevét. Ez a nemtörődömségnek könnyen látható eljárás nem olyan ritka a pénz és szakember híján lévő intézményben. Vannak mozaikban gazdag római villák, amelyek ugyan az útépitések során a felszínre kerültek, de régészeti leírásuk nyomán vissza is lesznek a földbe temetve. Van városi, elhalt szobrász, akinek hagyatéka gipszben maradt, s száz év sem volt elegendő ahhoz, hogy ezekről bronz másolat készüljön, miközben a gipszöntvények idővel szétporladtak. S vannak bogárgyűjtemények, amelyeket szétesznek a szűbogarok, mert az őket elriasztó naftalinra nem kerül pénz. A plakodonta, a kavicsfogó álteknős két-három méternyi tengeri hulló, a triászban terjed el, csak abban a korszakban otthonos, s azt a korszakot nem is éli túl. A plakodonta elsőként megtalált hazai egyedének maradványai ebben a múzeumban rejtőznek, a maradványok a kavicsfogó álteknősök koponyáját, páncélját, bordáit és végtagcsontjait tartalmazzák, lényegében a teljes élőlény belső és külső vázát.

Az egyed amúgy a saját asztalom jobb oldali fiókjának a lakója és foglya, tudom meg, amikor részemre kijelölik a munkahelyemet, az asztal elé állítják a karosszéket, amelyben hetekig ülnöm adatik, s aláírásom után átvehetem azt a karimás asztali villanylámpát, amely majd szükséges időben megvilágítja a preparált s feldolgozásra váró, egzotikus dögeimet s a papiros lapját, amelyet a jegyzetek rögzítésére készítek elő. A plakodonta maradványának legbiztonságosabb őrhelyeként szolgál a szolgálati asztalom fiókja, amelybe magam is be-berakok ezt meg azt, félig rágott almát, kézpuhító krémet és a fényképezőgépet, amelyet kézközelben szeretek tudni. Az ősteknőc maradványai kődarabok, súlyos mindegyik része, s olyan fakó és porlékony, akárha kréta volna – jövök rá azon nyomban, hogy honnan származik a padlón a folt. Kihúszom a fiókot, s amint sejtem, abban alig maradt már kőcsontja az ősteknőcnek. A hiány kétségtelen.

Kirohanok a folyosóra, az órási bejegyzéseit taglaló alkalmazottak köréből magamhoz intem a fehérporos arcú ifiasszonyt, szobám takarítónőjét, egy gránátalmát mutatok fel az orra előtt s bependerítem az irodába. Feltárom a kiürült fiókot, odahajolok a nő közömbös arcához, szemügyre veszem a szemöldökére, arca pihére felragadt port. Nedves ujjbegyemre feltapasztok belőle egy pöttynyit, majd a lámpa alá dugom az ujjamat, hogy megfigyelhessem. Semmi kétség, a plakodonta finom pora. A nő

SZABÓ TIBOR BENJÁMIN ◀

Néhány múzeum a világ

Beszélgetés Géczi Jánossal

Biológus vagy, egy egyetemi tanszék vezetője, az Iskolakultúra című periodika főszerkesztője. Vagyis tudós ember. Miközben ötvennél több könyvet jegyzel szerzőként, és ezek nagy többsége szépirodalmi munka. Egy egész életmű. Hogy lett a biológusból művész, vagy, másik oldalról kérdezve: miért akar egy költő természettudós lenni?

Nem tudom megmondani, hogy miért lettem biológus, csak azt, hogy hogyan. A debreceni Tóth Árpád Gimnáziumba jártam, az egy nagyon jó, biológia-kémia tagozatos iskola volt, kiváló tanárokkal. Mondjuk, a tanáraink egy része, például Zsuga Anikó, aki magyart tanított, Julow Viktor órájára vitt el bennünket, másodikosokat. Számunkra teljesen természetes volt az, hogy éppúgy járunk boncolásra, mint egyetemi előadásokra vagy a fontosabb irodalmi eseményekre. A tanárnőnek köszönhetően Antonioni-, Fellini-filmeket láttunk. Mindeközben a természettudományos oktatást hangsúlyozták. Én egyébként is szerettem a természetet, a fajismeretet, elmélyedésre hajlamos mentalitásom megfelelő volt, a diákkori versenyeken értem el eredményeket, majd egy országos mérésen első lettem. Ez azt jelentette, hogy jószerevel választhattam az egyetemek közül, hová is szeretnék beiratkozni. Szegeden akkor épült fel a biológiai központ, úgy lehetett sejteni, hogy Szentgyörgyi esetleg hazajön, és én Debrecenben megtanultam, milyen dolog nagy emberek környékén tanulni.

Középiskolás koromban a már említett nagyszerű Zsuga Anikó tanárnő foglalkozott velem. Hogyan tudja felhívni magára a figyelmet egy gyerek, ha egyszer szerelmes a tanárnőbe? Nyilván elkezd verseket írni! A Diószegi-féle botanikus kertbe jártunk József Attilát olvasni a magyartanárnőmmel – zseniális oktatási helyszín volt. Ez a tanárnő Kiss Tamás bácsihoz, egy debreceni költőhöz jutatta el a verseimet, ő valami pályázatra elküldte, és attól fogva publikáló szerzővé váltunk! Rivalizáltam persze az akkor már kötettel rendelkező Bálint Leával, egy rendkívül tehetséges, azóta visszavonult költőnővel. Mire befejeztem a középiskolát, tudtam,

hogy a biológiából szeretnék élni, miközben irodalmat is szeretnék tanulni – ez a kettősség készítette elő a szegedi éveket. Zalán Tiborral, Tüske Lacival, Kiss Bali Lacival és más pályatársaimmal együtt voltunk katonák, előfelvételik Hódmezővásárhelyen. Másodéves voltam, egyik este Zalán felhívott, hogy menjek be a Tiszatájhoz, mert a mester, Ilia Mihály beszélni kíván velem. Azóta ez legendává vált, én bevonultam hozzá, Ilia azt mondta (három vagy négy szöveg volt nála), *fiam, van egy jó verssorod*, én peddig erre megkérdeztem tőle, hogy *igen, és akkor, mikor tetszik közölni?* Így ismerkedtünk össze. Ilia engem már nem közölt, mert közben a főszerkesztői székéből kirúgták. Viszont et-

zsebkendővel dörzsöli az arcát, de csak nem tudja eltávolítani róla a púderfinom porszemeket, kipirosodik a bőre, igaz a megduzzadt, s duzzadástól megnyíló ajka, szája résén előcsillogó fogai. Mire használja, kérdem, s nem akarom elhinni a választ, fogporra, szinte csahol, odavakkantja elé, fogporra. És bőrfehéritésre, közli, immár suttogva. De amúgy megfelelő számára az íze is, azt hiszem hasznos az emésztésemnek, mint aki nagyon kívánja, minden zsigerében magáénak kívánja, nem tudok neki ellenállni. Elfogyasztotta, jajdulok fel. Meg, megeszem, s még a porát is felnyalom, s a nő, kezemet megragadja, felemeli és szájába tömi kőcsontportól maszatos mutató ujjamat. Langymeleg a szája, érzem fürge nyelvét, amit körbejárja az ujjamat s leszopja. Hunyt szemmel szívja, erősen szivattyúzza az ujjamat, rágicsálja és bőségesen bevonja nyállal, aztán nyelvvel felszorítja a szájpaddlásához, s anynyira odaszorítja, hogy a szájüregéből kisiklik ujjam, de még mielőtt elhagynám szájüregét, a fogaival elkapja ujjhegyemet, s kerekre csücsörödő szájjal menten vissza is szívja, lenyeli, ujjam tövére éles fogaival ráharap, el nem engedi, vissza nem adja, nekem, jogos tulajdonosának át nem engedi. Nem menekvés, portalanná tisztul bogos ujjam, kikapom hamarjában a szájából, s a magamhoz húzott, testemhez ölelt asszony bő szoknyája alá nyúlok, bekanalazok a bugyijába, s a begömbített mutatóujjamat belebököm duzzadt, lédús szeméremrésebe. Felháborodok, hogy ettől az árva, ettől az egyetlen lendületű mozdulattól a nő elélvez, s a karjaim között elalél. Felfektetem hát az asztalra, ráhúzom hímtagomra és mozdulatlanra dermedve bámulok az arcába. Hiszen ráismerek benne arra a katasztrofá pusztította tájra, amelyet a múzeum előtt munkálkodó piktor festményén az imént láttam.

A finom, fehér porral borított fiókaljból kiemelem a teknőcmaradékot, az egyetlen, ott található péniszforma maradványt, amely, mintha kettétört emberi lábszár alsó fele volna, hogy kimenekülök a nőből, hogy helyettesítsem magamat, azt merítem megadóan bele. A nő liheg és elképedve bámulja azt a metszetet, amely az asztal üveglapja alatt hever, megbabonázza, semmi kétség, hogy nem először és nem is utoljára a szerencsétlen fekete bőrű bécsi urat, aki gyapjas haja, vastag ajka, bőrszíne miatt egzotikus ajándékként érkezik Európába, és tanulmányai, káprázatos műveltsége és embersége révén a szabadkőművesek közé emelkedik, halála után, az uralkodó kérésére kitömik, a preparálási munkákat éppen a barátaival végeztetik el, s mint értékes és jól sikeredett kiállítási tárgyat a bécsi Természettudományos Múzeumba helyezik közszemlére. Előtérben a negrid sajátosságokat, de különösen a barna bőr sajátosságait nyilvánosság elé táró testkészítménnyel, a természettudományi érdeklődést reprezentáló kiállító teremnek az anziksza hever a nő arca alatt, ahhoz simul, elérni nem érheti mégsem el, vastag, ütészálló üveg választja el attól, arra lihegi rá tüdeje páráját, nyomja húsos ajkát, és élvez, furcsamód.

től a pillanattól kezdve tanítványa lehettem, átjártam Ilia-órákra a bölcsészkarra. Miközben a biológus szakon nagyon leterheltek bennünket, ötvenkét-ötvennégy óránk is akadt egy héten, szombaton is az egyetemre jártunk, a tízegynéhány fős évfolyam, azaz egyidejűleg több tanárunk volt, mint hallgató. Jó húzós banda volt. De mindemellett régészetet, történettudományt, etikát tanultam, és persze Ilia kurzusait hallgattam. Ilia különben sose vizsgáztatott, beszélgettünk, aztán egyszer csak benne a volt a jegy a leckekönyvben.

az *Alföldben* illetve a *Forrásban*, de addigra már több orosz költőt is személyesen ismertem. Ő akkor már fontos, nagy szerzőket fordított, olyat is, akik később Nobel-díjat kapott. Fantasztikus élmény volt, hogy kölyökként egyszer csak benne lehettem az irodalom kelles közepében.

A *Gazdátlan hajók* című antológiát Szigeti Lajos Sándor hozta tető alá, bár Ilia istápolta bennünket is, mint mindenkit a környezetében. És ott a nagy előd, Szepessi Attila, Veress Miklós, akiknek szintén sokat

volna jóban, csak éppen, ha ő három teát ivott, akkor már káromkodott. Ivott később mást is, de akkor még teától került transzba. A *Kincskereső* egyébként is gyűjtőközponttá alakult, oda sokan tértek be látogatába, a külföldi magyarok, pestiek, akik ha megkeresték Iliát, aztán bejöttek a *Kincskereső*be, nem a *Tiszatáj*ba.

Az első átütő irodalmi sikert egy egészen különleges vállalkozásnak köszönheted. Vadnarancsok címmel több, különböző műfajú köteted is megjelent. Az első, verses Vadnarancsokról Keresztury Tibor egy tanulmányában még azt írja, nem tud róla nyilatkozni, mert hozzáférhetetlen. A második Vadnarancsokra, a Négy élettörténetrekonstrukcióra ma is mindenki emlékszik, aki irodalmat olvasott akkor – rövid idő alatt száznegyvenezer példányban kelt el. Mi lehetett az oka a érdeklődés ilyen jelentős különbségének? És egyáltalán, miért írtál több könyvet is ugyanazzal a címmel?

Egy irodalmi ambícióval megáldott vagy megvert ember, aki biológus, rögtön identitászavarokkal találja szembe magát. És értetlenséggel. Voltak pályatársak, akiknek nagyon nem tetszett, amit csináltam. Egy biológus ember, partvonalon kívülről indulva ott akar lenni, hát, ez elviselhetetlen. Ráadásul a *Gazdátlan hajókban* féltucatnyin jelentünk meg, és körülbelül nyolcan-tízen kimaradtak, akik a pályán vannak azóta is. Haragudtak és morogtak. Ezért aztán nekem olyan valamit kellett kitalálnom, amit más módon is lehet védeni, amiben a biológiai, antropológiai felkészültségemet és az irodalmi érdeklődésemet egyszerre tudom megmutatni. Ilia szerzett egy ösztöndíjat. Klébersberg Kúnó pesthidekúti villájában működött egy elmeegógyintézet, ez arról volt híres, hogy a magyar értelmiségiek ott gyógyították magukat. Nem a betegek, hanem aki pszichésen megrendelültek, a konfliktusokat nehezebben tűrték. Az intézmény úgynevezett antipszichiátriai osztályára szolt az ösztöndíj, Goldschmidt Dénes főorvos vezette, aki azzal a kikötéssel engedett be, hogy nem szabad elárulnom, mit akarok csinálni, illetve, hogy a kiválasztott ápoltak élettörténeteit csak akkor tehetem közzé, ha már meggyógyultak, és egészségesen jóváhagyják a szöveg közlését. Fél évig bent éltem, másik hat hónapig folytak az utómunkálatok. Azzal a céllal vágtam bele, hogy a biológiai-antropológiai tudásom segítségével irodalmi művet hozzak létre. Mélyinterjúkat készítettem, és természetesen nem arra voltam kíváncsi, mennyire igaz, amit állítanak, hanem arra, hogy a saját történetüket hogyan konstruálják meg.

Fontos lehet, hogy kik voltak az interjúalanyaid, mi-féle ember.

Volt egy promisztuitásos zsidó kislány, egy hitgyülekezeti cigány srác, egy narkóssá vált, de nagyon tehetséges gimnazista, és volt egy, a külvárosi proliálékból kivergődni nem tudó hieperaktív munkásfiú. Tehát tulajdonképpen olyan figurák, akik a társadalom peremére sodródtak.

Ez azért volt érdekes a nyolcvanas évek közepén, mert akkorra kiderült, hogy a hazai népesség negyven százaléka deviánsnak tekintett. Negyven százalékos tekintettek közösségekileg kezelhetetlennek és/vagy orvosilag kezelendőknek. Ami biológiai szempontból nonszensz állapot. Minden embercsoportra igaz, hogy akkor egészséges, ha plusz-mínusz három százaléka deviáns, tehát három százalékos hátra, három százalékos előre. Meg kellett magyarázni a társadalmi deviancia és a biológiai deviancia közötti különbséget. Véletlenül beletrafáltam a legérzékenyebb témába, mert életem első szociografikus szövegének közlése után a lapot, amely közölte, a *Mozgó Világ*ot bezúzták. Néhány hónap múlva, egy másik cikkem közrejátzott abban, hogy be is tiltották. A margón élőkről szóló szövegeket nem tudta elviselni a társadalom. Aztán, persze, kiderült, hogy sok minden másba is beletenyelereltem. A legrettenetesebb ezek közül, de ezt én is csak utólag tudtam meg, hogy a kurválkodásból élő zsidó kislány Aczél György unokahúga volt. Menthetetlen helyzet.

A *Vadnarancsok* valójában öt kötet, ebből kettő vált híressé. Az első a *Vadnarancsok* című verseskötet, ez ötszáz példányban jelent meg. Utána jöttek az élettörténetrekonstrukciók, majd szexuális devianciákkal foglalkozó beszélgetőkötet. Utóbbinak Buda Bélától származik az alcíme, hogy *Homoszexuálisok vallomásai*, ámbár nem csak homoszexuálisok szólanak meg benne. Természetesen mindkét szociografikus *Vadnarancsok* csonkítva jelent meg a nyolcvanas években. Az első kötetből a gyógyszerneveket húzták ki, mondván, hogy ne tanítsuk meg az embereket, hogyan kell narkózni. A negyedik könyv egy regény, a *Kézét reá veté, hogy lásson*, illetve az ötödik egy dráma volt, amit végül sose mutattak be. Ez az öt, nagyon különböző helyeken, időben megjelent könyv valójában egy mű, de csak a kilenvenes évek közepén, az életmű-sorozatban kerülhettek közös kötetbe.

A narkósokról szóló írás miatt a lapot bezúzták, az államszocializmus odacsapott. A Homoszexuálisok vallomásai viszont később jelent meg. Nem értem. Hogyan csúszhatott mégis át a cenzúrán?

Úgy, hogy másik kiadónál jelent meg. Kardos György átvette a cenzúrát, hogy a JAK-sorozatot valahogy hitelesítse. Ez annak idején nagy kultúrpolitikai játszma volt.

A Vadnarancsok egy (több) társadalmi probléma tudományos szempontú megközelítése. Mégis irodalomként olvasódik. Akkor valójában mi ez, művészet vagy kutatás?

Ne felejtjük el, hogy, mondjuk, Hajnóczy Péternek az elmeegógyintézetéről írt szövege egy társadalomtudományi folyóiratban jelent meg először, és utána lett hirtelen ő maga íróként fontos. Ez közel hasonló időben történt a *Vadnarancsok*kal. Valójában számunkra akkor nem volt probléma, hogy az irodal-

Volt csoporttudata a szegedi társaságnak? Tudtátok magatokról, hogy ti egy alkotóközösség vagytok? Vagy ez csak későbből visszatekintve látszódot?

Másodéves korunkban visszakerült egy nagyon jó oroszista költő, Baka István Szekszárdról Szegedre, Kovács Sándor Iván és Ilia jóvoltából. Attól a pillanattól kezdve Baka szervezett bennünket. Amit vers-tanból tanultunk, azt mind Bakától tanultuk. Kíméletlen ember volt. Nem az érdekelte, mit írunk, miről, hanem az, hogy mit tudunk a szakmából. Az általa szerkesztett *Kincskereső* élettérre vált, erre a csoport-ra figyelt fel később Ilia. Vagyis nem a *Tiszatáj* tartott össze bennünket, az nekünk túl nagy és túl bonyolult helyszín lehetett – hanem a *Kincskereső*. Aztán, persze, a közös munka átalakult baráti-testvéri kapcsolattá, Baka István egyik gyereke például a keresztgyerekem. Baka közvetítésével harmadévesen megjelentem

köszönhattunk. Veress akkor került a KISZ-KB lapjához, a *Mozgó Világ*hoz. Veress csinálta azt egykor Bakával, hogy honoráriumot nem kapott a versekért, hanem egyéb juttatást. Ahogy abban az időben mi sem kaptunk honoráriumot, pedig István sok munkát szerzett nekünk. Az első neki köszönhető honoráriumom egy írógép volt, éppen Zalán vásárolta meg számomra.

Hatottatok is egymásra? Alkotóként, mármint. Baka István lírája számomra nagyon másnak tűnik, mint a gazdátlanokéi.

Baka előszeretettel átkozott ki bennünket, s engem is szinte minden félévben. Mert mi avantgárdak voltunk. Rettenetesen utálta az orosz avantgárdot is, ő az irodalom nyelvileg lágyabb irányát, a Mandelstam, Ahmatova, Jeszenyin típusú költészetet szerette inkább. Ez nem azt jelenti, hogy magánemberként ne lettünk

mat meg a politika által értelmezett módú társadalmat ketté kellene választani. Ma már egyértelműbb, hogy nem érdemes a kettőt keverni. Én ezen könyvek után azért hátráltam ki az irodalomból, mert képtelen voltam szembesíteni a kortársaimat azzal, hogy ez nem csak irodalom, hogy ez nem egy szórakoztató valami, többről van szó.

Furcsákat mondasz. Azt gondolnám, hogy ha száznegyvenezren megvesznek egy könyvet, akkor a szerzőjét magáról nem érdekli, hogy az olvasó most éppen hogyan, honnan értelmezi. A siker igazolja önmagát, és kifizeti az alkotót. Vagy mégsem?

Nem mindegy, hogy a dolgot minek olvassuk. Miközben az egy nagyon komoly felforgató tett volt, azáltal, hogy irodalommá tettük, el lett az éle tüntetve. Ráadásul irodalmárként értek mindenféle atrocitások, az útlevel megvonásától kezdve a tiltásokig. A könyv megjelenhetett, de utána teljesen szeparálódtam. A pécsi színházban kivették a darabot a műsortervből. Nem annyira fontos ez, de mégiscsak létezett, a telefonomat lehallgatták. Boldog vagyok, hogy nem is emlékszem,

miket mondtam a kagylóba. Megvannak ezen lehallgatások. Ma már inkább vicces, egy huszonéves fiatalnak viszont nehéz volt megélni a vegzálásokat.

Pályatársaid közül azok, akik a nyolcvanas években tudták valami figyelemre méltót, érdekeset, a következő évtizedben lehetőséget a professzionális irodalmi mesinériában, megcsinálták őket brandként, tudnánk sorolni a neveket. Géczi János nem lett márka. Sose vonzott a pálya, a főállású íróság? Hiszen neked volt egy olyan könyved, amit mindenki szeretett.

Az olvasók megvették, senki más nem szerette, így pontos. Nem vonzott ez a pálya, sőt, inkább neurotizált. Jó tíz évig belső, személyes probléma volt az, hogy én alakítsam a sorsomat, senki más ebbe ne szóljon bele, sem az irodalom, sem az irodalmi élet, a szerkesztők se, a politika meg végképp. Először azt kellett elérnem, hogy abszolút depolitizáljam magam. Azóta sem foglalkozom közélettel, mármint nem úgy, hogy nem figyelek oda, hanem egyszerűen nincs jelen az életemben. A nyolcvanas évek elején JAK vezetőségi tag voltam, Szentendrén lófráltam, petíciókat írtam alá. Amikor aztán rájöttem, hogy használnak, és nem értelmező módon, hanem mindenki a maga hasznára fordítja, amit teszek vagy mondok, akkor el kellett döntenem, hogy mi mellé lehet odaállni. Ráadásul nekem, a pályatársaimtól eltérően, volt egy használható szakmám, amiből meg tud-

tam, és a mai napig meg tudok élni. Nem vagyok az irodalomnak egzisztenciálisan kiszolgáltatva. Ha valamelyik kiadónak kellek, akkor kiadhatják a szövegeimet. De abba beleszólok elég erősen, hogyan nézzen ki a könyv, ki vagy ki ne szerkessze. Jobban tudom így irányítani a könyveim sorsát, mintha benne maradtam volna az irodalmi életben. Ráadásul a kilencvenes évek elejét az avantgárdellenesség jellemezte, könnyű volt kimaradni. Ugye, értjük? Én nagyon gyorsan kimáshattam az irodalmi közéletből úgy általában is, de főleg a politizálni szerető irodalmi közösségből.

Tartottátok a kapcsolatot a nyugati emigráns avantgárd körökkel?

Naná. Konferenciákra jártunk ki, mármint, én nem, nem engedtek, máshogyan tartottuk a kapcsolatot, de Zalan, Sziveri János mentek, és tényleg szinte többet publikáltunk kint, mint idehaza. Ahogy jártak ők is hozzánk, volt, ki nálam szállt meg, és a párizsi Magyar Műhely gondozta két könyvemet. Erőtéljes, élő kapcsolat alakult ki a nyugati emigráció avantgárd vonalával.

Tehát utazás nukku. Nem maradt benned harag, sértettség az akkori kultúrpolitikai támadások miatt?

Engem a nyolcvanas években az írók jobban üldöztek, mint a társadalom. Nem panaszkodás, de egy visszaemlékezéséből tudom, hogy a Vadnarancsokra József Attila-díjat akartak adni, és Csoóri Sándor erősen ellenezte.

Hogyan kapcsolódott ezekhez a törekvésekhez az akkor induló kultúrtörténeti karriered? Géczi János a rózsza kultúrhistóriájának nemzetközi rangú szaktekinétye.

1991-ben engedték először, hogy tanítsak, és akkor tulajdonképpen ki kellett találni egy egyetemi karriert is. A technika ugyanaz volt, mint a szövegek esetében, olyan területet kerestem, amihez egyszerre kell a biológus meg a bölcész. Izgalmas jelenség, hogy az emberi faj körül létezik körülbelül százhusz olyan élőlény, amely az egész történetüket végigkövette. Ezek a civilizációs élőlények, a búza, zab, tehén és hasonló. Ennek a százhuszas-kétszázas elemű halmaznak a peremén található a rózsza. De a rózsza csak a Kisázsiaiból elterjedő kultúrában van jelen, Amerikában nincs, az egyenlítőn pedig egyáltalán nem lehetett átvinni. A Mediterráneum növénye. Bennem meg az vetődött fel, mivel nem nagyon értettem akkor még a dologhoz, hogy miért csak az ember szempontjából lehetne megélni-megírni a kultúránkat? Meg lehet azt a ló, meg lehet az ágy szempontjából is – és meg lehet a rózsza szempontjából is. Ráadásul nagyon kevés szöveg van. Olvasni jó dolog, és azt lehetett látni, hogy a XIX. századig a világirodalmat el lehet olvasni néhány évtized alatt. Ami utána jött, azt nem, de azzal nem is akarok foglalkozni. Most a reneszánsznál tartok, csak el kellett csak olvasni a könyveket, megnézni minden képet, de abból se sok van, néhány múzeum a világ. Leszámolható, hogy mennyi a forrás. Már önmagában az anyag összehordása érdekes, és itt ráadásul még értelmezni is lehet. Mondjuk, egészen más egy protestáns számára a rózsza, mint egy katolikus számára. Ahogy a barbároknak meg egyáltalán nincs rózsájuk. A magyarok csak a tizedik század után ismerik meg. Még a növény neve is latin a nyelvünkben.

Jó, de miért éppen a rózsza? Miért nem a tiszafá?

Nem akartam sok másodlagos irodalmat átolvasni, az zavart volna. Ezért olyan témát kellett keresnem, amivel még nem sokan foglalkoztak. Az itthoni könyvtárakban három-négy ilyen találtam, a rózsáról például csak Szutorisz Frigyesnek és Rapaics Rajmundnak akadtak kis szövegeik. A cédrus jött még szóba, a tulipánt elvitte egy nyugati kutató. A rózsza esetében pedig szerencsés, hogy a latin nyelvű szövegek nálunk is hozzáférhetők. Umberto Eco könyve szintén lökést adott. Eco azt mondja, annyi jelentése van már a rózsának, hogy valójában, emiatt nem jelent semmit. Ez bosszantott. Vagyis nem valami személyes vonzalom vezetett a témához. Apáméknál volt rózsza, utáltam. A rózsát meg a méhecskéket is.

Tavalyi három könyved egyike a Kalligram Kiadó gondozásában megjelent Viotti négy vagy öt élete című regény. Viottid egy kultúrHegylakó Orlando, csak nemváltás nélkül. Végigél néhány századot. Vermeer festményén a nő – belé szerelmes, például. Fejlődésregény vagy alakulásrajz, hogy a végére a hús is fontossá válik számára? (Nem csak a hús, de a létező, a megfogható világ – a könyvekből megismerhető után.)

Nagyon egyszerű a regény története, sok embert mégis összezavar. Szoktuk azt mondani, hogy mindannyiunkban több ember lakozik, mindönknek több élete van, és mindenkinek vannak titkai, szerelmei. Én meg egy nagyon egyszerű elbeszélői technikát szedtem elő, ezeket az életeket nem párhuzamosan mondtam el, hanem egymás után. Ennek következtében a hősöm Wermeer kortársaként születik, négyszer meghal, négyszer feltámad, és az egy emberben létező több sors így háromszáz év cselekményidőben ismerhető meg. A négy élet egy tanulási folyamat, először a papírkészítés technikáját tanulja meg Viotti. Aztán erre a papírra megtanul tust készíteni, hogy levelet írhasson. Harmadik életében az a foglalkozása, hogy a világ összes regényírója helyett megírja a regényekben megjelenő szerelmeslevelet, Tolsztojtól Balzacig, Faulknerig, mindenkinek ő írja. Tessék elolvasni ezeket a műveket, Tatjánáétól kezdve, mindegyik ugyanolyan, valami oknál fogva. A negyedik életében pedig megtanulja ezt a levelet elküldeni, vagyis megtanul ő is szerelmes lenni. Ennyi a történet. Picikét meg van kavarva, csavarva, mert végül kiderül, hogy mindezt a feleség írja le a saját férjéről. Ez egy romantikus história. Üzeni, hogy addig nem halhat meg az ember, amíg nem lesz szerelmes. Utána már elpusztulhat.

Hogyan kapcsolódik ehhez a történethez a Jutunk-e, s mire, édes úr? című versgyűjtemény, illetve a Múlik című esszéket?

Hét éve kezdődött a versek és az esszék együttes írása. Aztán, amikor lehetett látni (két évvel ezelőtt), hogy a kettő elválaszthatatlan, és mindkettőt be kell rakni egy értelmezési keretbe, akkor lett a Viotti, egy hónap alatt egyébként, de azt nem illik elmondani, hogy egy hónap alatt írok meg egy könyvet – aztán meg egy évig, kettőig szöszölök rajta.

A Múlikban hangsúlyos téma a távolkelet. Önmagában érdekes kérdés, hogyan segít neked megérteni az európai kultúrhagyományainkat a kínai utcakép, de van egy direkter kérdés is. Honnan ismered a Távol-Keletet?

Vissza kell menni a rózsákhoz. Volt egy Kitaibel Pál nevű nagyon fontos botanikus, az ő ikonográfiáját nyolc évvel ezelőtt én rekonstruáltam. A kiadvány azért is érdekes, mert dekádokban, tízlapos íveken nyomták. A Napóleoni háborúban ötvenet átvittek belőle Angliába, vittek volna, de elsüllyedt a hajó. A maradék dekádok, szétesve, a világ különböző könyvtáraiba szóródtak, vagyis nem létezett egy olyan könyv, amelyikben mindegyik benne van.

KÁRTYÁSOK, ÉLETMŰVÉSZEK, HAZÁRDŐRÖK

„Aki a vak szerencse pajzsa alatt izzadoz...”

Egy kisvárosi hamiskártyás társaság az 1830-as években

Előzmények, elkövetők, cinkosok

Novák Antal alispán 1839. február 23-án átiratban tájékoztatta Arad vármegye előljáróit, hogy a Békés megyei büntető törvényszék egy kiterjedt, hamiskártyajátékot folytató bűnbanda nyomára akadt.¹ A nagy horderejűnek tűnő ügyben a gyanúsítottak kihallgatására 1839. január 22-én került sor. A fő vádlott a tehetős gyulai polgár, Czigler Mihály (†1847) volt. Czigler 1839-ben egy kertes zsellértelekkel rendelkezett, ami a rajta lévő épületekkel 1200 forintot kóstált, a jó állapotú, kétkerekű szárazmalmát 4500 forintba becsülték. Ezenfelül további 550 forint értékben stájer- és parasztkocsi, felszerszámozott lovak és szarvasmarhák egészítették ki vagyonát. Számtalozó bevételeire tett szert mint gyulai kőműves és pallér, ő volt az Arany Korona bérloje, vendégfogadósa, sőt még pénzt is kölcsönzött, némelyeknek csak zálogra. Bátyjához, az elismert építőmesterhez, id. Czigler Antalhoz (1767–1862) hasonlóan nemcsak Békés vármegyében működött, hanem a megyehatáron túlról is több megbízást kapott. Magánszemélyek és városi, megyei előljáróságok, uradalmak számára egyaránt dolgozott, hidakat emelt és javított, lakó- és melléképületeket falazott fel, tatározott. Egyik, fivérével közös munkája a mehádiai Herkulesfürdő kivitelezéséhez kapcsolódott.²

Czigler Mihályt 1839. januárjában azzal vádolták,³ hogy évek óta – legkésőbb az 1830-as évek elejétől – hamisjátékon tetemes összeget nyert el a kávéházába járó fiatal vármegyei alkalmazottaktól és a városi pol-

gároktól. A fogadás üzelmeinek a megyehatáron túl is híre ment. Komáromy Miklós – volt németgyulai jegyző – értesülései szerint Nagyváradon az a szóbeszéd keringett a gőgös, főnemeseket utánzó viselkedése miatt bárónak titulált Czigler Mihályról, hogy amúgy sem lebecsülhető bevételeit hamiskártyázással egészíti ki. Czigler az ellene felhozott vádak azzal utasította vissza, hogy „azok hamis feladások, mert én soha senkit sem károsítottam meg”. Huszka Mihály magyargyulai jegyző, Stojanovits Konstantin és Kleinszfeld Mátyás ellenben egyhangúan azt állították, hogy legalább öt éve, mióta Cziglerrel kártyáztak, az majdnem mindig hamisan játszott. Tudomásuk szerint Kis Péter megyei esküdt – még írnokként – szerzett Cziglertől egy jelölt kártyalapot, Huszka pedig saját szemével látta, hogy „a jegyes kártyákat maga a tulajdon zsebjéből szedte ki a vasban álló, s azzal játszott”. A szembesítés után Czigler vallomását korrigálta: „igaz ugyan, hogy akkor azt tettem, mint fiatalabb ember, de már most bátran merem állítani, hogy hamis kártyával nem játszottam”. Czigler ezt a január 22-i kijelentését egy héttel később, január 30-án újból megváltoztatta, „oda módosította, hogy magyarul nem tudván jól, akkor is azt akarta, most is csak azt feleli »lehet, hogy azelőtt történt, azonban ő nem tudja, hogy volt-e hamis kártya kávéházába, mert neki akkor senki semmit sem mondott, még Stojanovits se«”.

Stummer Imre tisztii alügyész a Koronában megfordult Laczka Ferenc és Petrovszky József vármegyei írnokoktól és Császár József gyulai tanítótól értesült arról is, hogy 1838 táján Czigler kártyatrükkökre tanította a korábban sokat veszített Kaczvinszky Sándor uradalmi írnokot, s a nyereségen – a játékostársaktól elnyert pénzen – pedig megosztottak. A tanúk úgy tudták, hogy Czigler Kaczvinszkyval „társul a bankba összeállván, az egyik játékkal osztatni hagyta,

¹ BÉML IV. A. 4. c. 146/1839.

² BÉML IV. A. 4. c. 872/1838.

³ A Czigler-féle perre vonatkozó dokumentumok Békés Vármegye Törvényszéke büntetőügyi iratai között maradtak fenn: BÉML IV. A. 10. c. 115/1839, 28/1840, 90/1840 (iratok); ítélet: BÉML IV. A. 10. c. 4. köt. 56/1840.

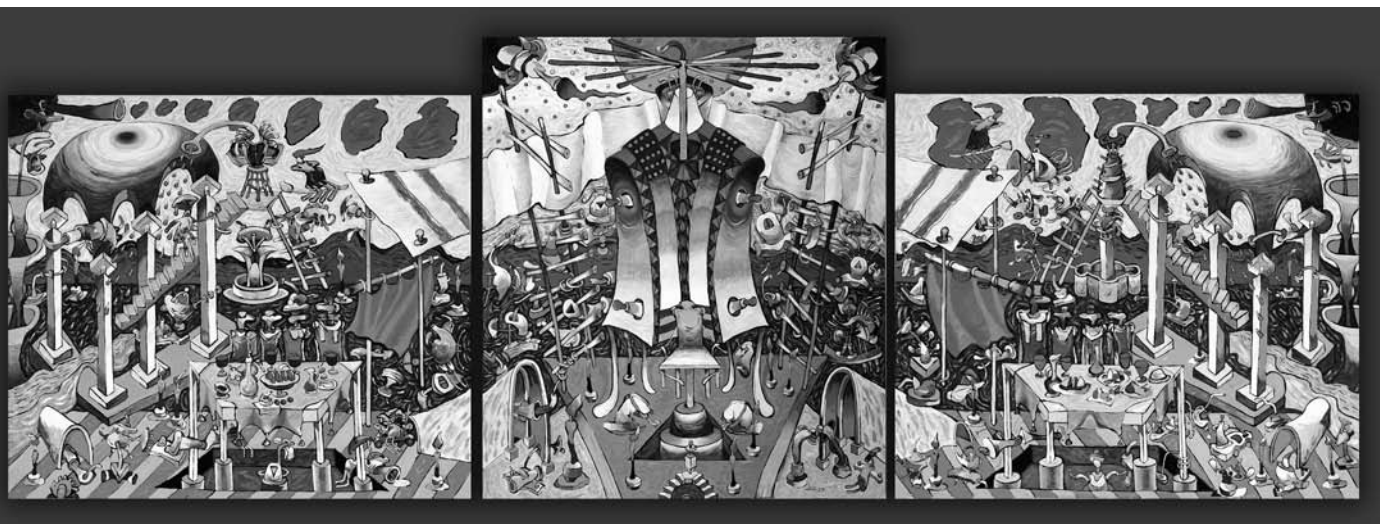
Egy kiadó segítségével, és Monok István könyvszerkesztő figyelmével az összeszedett források meg némi rekonstrukciós technika felhasználásával végül kiadták a könyvet. Megvenni magánembernek nem érdemes, százötvenezer forint, de nem baj, az első magyar flóramunka megvan, a könyvtárakban kézbe vehető. A projektet egy bécsi kongresszuson bemutattuk, és ott kiderült, hogy ehhez a magyar munkához a képeket Bécsben készítették a szakemberek. Ennek nyomán hívtak meg Kínába. Negyven napot kellett volna dolgoznom ott, de nem tanítottam egyáltalán, mert pont akkor volt a földrengés, gyakorlatilag az egész ország megállt. Yünnan tartományban történt, ez a Tibet-Burma-Vietnám környéki területen, trópuson. Fantasztikus élmény volt, harminc-negyven kilós nagyon szép embereket képzelj el, törékenyek, mint a vietnámiak. Tényleg szépek. Csak az arcuk más, az orruk nem kifelé áll, hanem befelé.

Az ő számukra, mint Góliát jelentem meg, és kisebb botrányt okozott, hogy európai módon, rövidnadrágban jártam, hiszen negyven fok meleg volt. Az első napokban majdnem megzavarodtam. Tépdesték a szőrömet. Odajöttek hozzám, és a karomon csipkedtek. Ha egy percre nem figyeltem, rögtön megfogták az orromat, vagy bármit, ami rólam kiállt, ott ugyanis ilyen nincs, például egyáltalán nem pocakosak. Folyamatosan tapogattak, fényképeztek, miközben a legidősebb asszonyok is át akarták adni a helyüket, mert ősz vagyok és szőrös, és számukra ez a bölcsesség jele. Először kerültem át egy teljesen más kultúrába. A nyugati világot bejártam, de ennyire távol nem voltam soha, és Kínában azt kellett tapasztalnom, hogy nincs olyan

hagyományom, ismeretem, ami biztos lenne. Minden más. Például pici szobákban dolgoztunk, a kollégáim a harmadik napon elkezdték magukat istentelenül parfümözni. Mint a Krasznaja Moszkva. Másnap már hányingerem volt, de mindig csak bűdösebbek lettek ezektől a parfümöktől, és végül megvallották, hogy mindez azért, mert ők nem bírják elviselni az én szagomat. Ilyenekkel kellett szembesülni. Vagy a templomokkal. Minden keresztény templom Szent József templom, bemegy az ember, és azt látja, hogy az oltáron nem Mária látható a gyermekével, hanem József. Egy alkalommal, vendégségben, a kedves ottani ismerősöm szülei megkérdezték, mióta ismerem a családomat. Némi büszkeséggel mondtam, hogy mi háromszáz évre visszamenően nagyjából tudjuk, kik születtek, kik éltek a familiában, honnan jövünk. Ők 400 óta ismernek mindenkit a sajátjukban, és gondozzák a sírokat. Ekkora a különbség. Gyakorlatilag az egész világom összeomlott, újra kellett rakni, és nagyjából ez az esszékötet építette fel. Arról szól, hogy az evidenciáinkra is rá kell kérdezni.

Az egyik esszében azt írod Kínáról, hogy a mindenre ráakodott por tartja össze. Ha a por nem lenne, szétesne az a világ. Miközben inkább csodálattal mesélsz arról a világról. Nincs ellentmondás?

Nincs bizony. Kínában minden poros volt. Mi, akik annyira tisztaságmániások vagyunk, ha túl tiszták vagyunk, hamarabb megbetegszünk. Ha nem elég piszkos kézzel eszünk gyerekkorunkban, később nem leszünk immunisak. És ezek a megfontolások az igazán lényegesek. Mert az anyag tartja össze világot. Nem az eszme, hanem az anyag.

Eszter / triptichon (2005–2006; olaj, vászon; 160x480 cm; jelezve lent középen: 2006 Borgó)

de mint elbámultak mind a tanúk, mind a többi játékosok azon, hogy egymás után 8-szor úgynevezett makaót ütött, s bankja tetemesen megszorodott”. Ez alkalommal Laczka figyelmeztetése ellenére – „vigyázzanak az urak, mert szemesnek való játék” – Császár József tanító és Saláta János uradalmi szakács külön-külön 60 forintot veszített. Czigler az újabb vádpontot is elhárította: „az sem igaz, hiszen ha valakinek szerencséje van, azt nem lehet állítani, hogy hamisan játszik, azonban arra már nem is emlékszem.”

A közelmúlt eseményeit és a bűnügy családróságait az alügyész napi pontossággal rekonstruálhatta. Czigler 1839. január 16-án este, miután a Bálint nevű asztalossal a kártyát összerakatta, egy szegedi zsidótól 60 ezüst forintot nyert el, 1839. január 19-én, szombaton pedig Bayer Józsefet károsította meg 80 ezüst forinttal. Az utóbbi eset szemtanúi Omaszta István és Petrovsky József írnokok voltak. Rajtuk kívül a Békés vármegyei kancellária diurnistái mindannyian tisztában voltak a csalárd trükkökkel. Kleinszfeld vallomása szerint a nagy kancellárián 1829-ben vagy 1830-ban figyeltek fel arra, hogy Czigler hamis kártyákkal játszik. Kiderült, a család többnyire a Korona biliárdszobájában ültek kártyasztalhoz. A könyökük alól kiszedett kártyákkal csapták be játszótársaikat, máskor derékfájást színleve – az asztal alá hajolva – cseréltek lapot, a gyengén látó Czigler Mihály pedig mindig pápaszemet tett fel, ha jegyzett kártyával játszott. A csalfa játékok általában szombaton és vasárnap folytak a Koronában – 1838 decemberében még karácsonyeste is ütötték a lapot –, legtöbbször makaóztak, időnként ferblit és halbert játszottak. A Koronában annyi jegyes kártya fordult meg kézen-közön, hogy még a pipagyújtásra használt összecsavart papírseleket, a fidibuszt is hamisított kártyából vagdalták. Czigler odáig jutott, hogy saját rokonait is rászédte, sógorát, Bayer Józsefet kétszer fosztotta ki, de Aradon lakó unokaöccse, ifj. Czigler Antal (1810–1872) kártyapénzét szintén elnyerte. A nyereségvágytól hajtva az építőmester egy idő után már nemcsak Gyulán, hanem Váradon, Aradon is feltűnt a cinkelt lapokkal, és négy fiatal zsidó házaló-kereskedővel szövetségben vezetett félre másokat.

A hírhedt hamiskártyásokból álló kompánia legdörzsöltebb tagja a Rotschild álnevet használó Neuner József volt. A morvaországi Trebitsch-ből származott 26 esztendősen Neuner Brünnben tanulta a gypjúkereskedést. Félretett pénzéből, száz forinttal Pestre utazott, és ott a maga hasznára kívánt kereskedni. 1838 nyarán Békés és Bihar megyében is megfordult, Gyuláról csak télen kívánt továbbutazni. Hónapokon át németgyulai szállásadójánál, Roth József pintérnél húzta meg magát. Jártában-keltében borkő- és fakezéseként mutatkozott be, a Lebuki kocsmában a Békés megyében birtokos Kövér család ispánjának adta ki magát, akadt olyan is, aki úgy tudta, Neuner nagylétai tanító volt. Czigler azt vallotta, 1838 őszén Nagyváradon ismerkedett meg Neunerrel, aki járt

a kávéházába, de később is találkoztak Váradon, és még levelet is íratott vele katonai szolgálatot teljesítő fia ügyében, mivel szép írása volt. Neuner nemcsak a Koronában, hanem Unferbach József korcsmárossal egyetértésben a Lebukiban is hamisan akart játszani, hasonlóan a Fehér hajóhoz és a Kulcs kocsmához. A kártyák összerakására taníttatta Kovald János pincért, Ratgeber Márton kefekötőt, valamint Schock vasárust. A „goromba jegyekkel” megjegyzett kártyákat bárki észrevehette. Egy ízben, amikor a Lebukiban halber közben csaláson érték, Neuner azzal védekezett: „nem érdemli meg a játék, hogy másképp játszson”. Egy Bihar vármegyei tisztviselő Neuner Józsefet „sehonnai, furfangos eszű, rossz szívű, e földön semmi leláncoló nemes érdekekkel nem bíró, s így a legszövevényesebb rosszak kikoholására s végrehajtására termett talentumnak minden elemeivel bíró” személynek tartotta. Tudomása szerint már kétszer letartóztatták, legutóbb 714 pengő forint értékű posztó csalfa vásárlásáért, de a felelősségre vonás elől megszökött; összességében „öt egy kanonizált hazugnak s csalárdnak lehetetlen nem tekinteni”. Neuner egyik társa – a 27 éves, nő, aradi készruha-kereskedő –, Huszel Fülöp „jobb érzésűnek is látszik, s valóban nem egyéb, mint az Izrael ivadékaiban nagyobb mértékben lap-pangani szokott nyereségyvágy vezérlé szegényt” – állt Kovács Imre szolgabíró róla írt jellemzésében. A gyulai vásáron portékáit árusító Huszel 60 ezüst forintot hozott otthonról, de csak 41 forintja maradt játéokra, mert a bálban vett egy aranygyűrűt 15 ezüst forintért, a báli belépő egy forintba került, és egyéb apróságokra is költött. Neuner a hamiskártyás ügyben érintett harmadik zsidótól, a Gyulán keresztülutazó Schneider Herman mihályfalvi kereskedőtől nyolc játék jegyes kártyát vásárolt, a paklikat Cziglerrel felosztotta, de később Neuner maga is megtanulta a jegyek készítését: a kék hátú kártyákat kék, a piros hátúakat piros színű festékekkel különböztette meg egymástól. Neuner Cziglertől tudta meg, hogy a kártyajegyzést Uhr Zinknek nevezik. Neuner József negyedik cinkostársát, Kálmán Ferenc (alias Kálmán Áron) 24 éves, nőtlen, nagyvárad-váraljai mindenfélével kereskedőt Bihar-szerte hírhedt hamisjátékosként ismerték.

A leleplezés

A kompánia tagjai a zsidók 1839. január 20-i, vasárnapi – a Koronában tartott bálhoz kapcsolódó – játszmáján vesztek rajta. Omaszta István, Nagy József, Petrovsky József és Popovics Emilián gyertyaöntő ekkor leplezték le sorozatos fondorlataikat. 1839. január 30-án Békés vármegye büntető törvényszéke – „mint nagyobb tekintetű tárgynak bővebb felderítése tekintetéből” – Czigler Mihály, Neuner József és Huszel Fülöp hamisjátékosok rendes perbe fogásról döntött. A gyanúsítottak vagyonát bírói zár alá vették, Cziglert – saját

kérésére – biztos kezesség mellett kiadták. Guttmann Izsák aradi izraelita szintén folyamodott számadó legénye, Huszel kibocsátásáért, amit 1839. február 14-én hagyott jóvá a törvényszék. A bírák február 22-én, Neuner újabb vallomása és írásbeli nyilatkozata alapján szükségesnek tartották két, időközben felderített, feltételezhetően Czigler és társai rovására írható 1838. őszi bűneset – egy körösladányi kártyaparti körülményeinek és a Bunyevác József békési ezüstművest ért veszteségek – tüzetes kivizsgálását, továbbá Kálmán Ferenc Gyulára kísérését. Bihar vármegye alispánjától Schneider Herman megfenyítését kérték, Arad város tanácsától pedig a kezességre kiadott Huszel Fülöp vallomásának hitelesítését várták.⁴ A körösladányi kártyacsata Neuner javaslatára, Kálmán Ferenc bevonásával zajlott le. Czigler Mihály is jelentékeny summára számított Kovács János ladányi plébános és Békés vármegyei táblabíró pénzének elnyerésével. Gondos tervezés és alapos előkészületek után – egy közeli megyei megbízásból nyert munka, a büngösdi híd javítása ürügyén – 1838. október 30-án a gyulai építőmester, ahogy máskor is, ha arra járt, a körösladányi paplakban töltötte az éjszakát. Kapóra jött, hogy Kovács János kártyázni invitálta Cziglert, Hivesy András uradalmi tisztartót és a társaságnak neve elhallgatásával, mint nagyváradi pálinkafőzőt bemutatott Kálmán Ferencet. A hamisjátékos Czigler és Kálmán egy este alatt 600 forintot nyert el a házizagdtól, de a szembetűnő nyereségen nem akartak rajtaveszteni, ezért Czigler hagyta a papot nagyobb összeget visszanyerni. 115 forint tisztta nyereség még így is a kezükben maradt, amit felosztottak egymás között.

Két nappal a körösladányi eset után, 1838. november 1-jén délelőtt 10–11 óra között, a nagymise alatt ismeretlen tettesek feltörték Bunyevác József békési ezüstműves lakását: ékszereket, porcelán- és tajtékpipákat, elefántcsontból készült tárgyakat zsákmányoltak tőle. Ugyanezen a napon a körösladányi vendégfogadót és serfőzőt is kirabolták.⁵ A tisztai alügyész mindkét büntetett elkövetésével Neuner Józsefet vádolta meg. Rá terelődött a gyanú a belényesi serfőzőtől Gyapjún kártyán elnyert 1400 forint ügyében, sőt egy korábbi gyilkossági eset miatt is.

Neuner a börtönben töltött hónapok alatt mindvégig Czigler intelméhez tartotta magát, aki letartóztatásakor félrehívta és hallgatást kért tőle („megmondta, hogy tagadjak mindent, majd ő azon lesz, hogy én is kiszabaduljak”). Neuner ennek megfelelően rendre kitért a tisztai alügyész felszólításai elől, és nem vallott Cziglerre: „nem tehetem ötöt szerencsétlenné” – állt egyik vallomásában. Más alkalommal részletesebben fejtegette ki érveit: „(mélyebb s tartós gondolkodás után): azt látom, hogy nem segíthetek rajta, de kérem az urat – fordult Neuner Stummer alügyészhez –, ne kívánja, hogy szerencsétlenné tegyem, hiszen ha én

szólok, akkor mindenét elveszik; pedig előttem van, hogy átkozna engem felesége, gyermekei, ha én ötöt szerencsétlenné tenném.” S bár Neuner mellé 1839. április 30-án Lengyel Géza ügyész személyében védőügyvédet is kirendeltek, úgy a vádpontok szaporodásával mégis egyre kevesebb reménnyel kecsegtetett.⁶ Több mint öthónapi fogva tartás után végül Neuner élt az első kínálkozó lehetőséggel és 1839. július 2-án a reggeli órákban megszökött a gyulai tömlőcből; üldözői szerint, gyaníthatóan, Váradra menekült. A szökés óráiban őrt álló Tóth István tömlőchajdú vigyázatlansága miatt állásával fizetett az esetért. Kovács Imre szolgabíró szerint „Neuner szökése tervét belsejébe hordva azért vallott bizonyos távolságba lenni előadott költött nevűre, hogy rögtöni elítéltetését halasztva időt nyerjen szökésre”.⁷ Hiszen amíg két megye előjárói is Kálmán Áron helyett a Gyulán Kálmán Ferenc néven emlegetett zsidó Bihar megyei felkutatásával voltak elfoglalva, az adategyeztetés és pontosítás ügyében kelt iratváltásokkal, a megismételt nyomozásokkal egyre csak telt az idő, nőtt a zavar, és késett az ítélelhozatal.

Törvényszéki ítélet

Az 1839. január 20-i nagy leleplezés után a peres irományok sokasága, a számtalan tanú meghallgatása, valamint az újonnan felmerült terhelő körülmények kivizsgálása miatt az ügy lezárása elhúzódott: a vád felállítással a felperes tisztai alügyész két és fél hónapig foglalatzkodott. A felperes vádiratában kiemelte, hogy az 1723. évi XII. tc.⁸ a gyanúsítottak által elkövetett családrságokat és a hamisjátékosokat bírói ítéletől függő büntetéssel sújtaná, az 1791. évi XXXI. tc.⁹

6 BéML IV. A. 10. c. 4. köt. 74/1839, 115–116/1839, 119/1839.

7 BéML IV. A. 10. c. 4. köt. 120/1839; uo. 120/1839 (iratok); BéML IV. A. 4. c. 513/1839. Sem a törvényszéki, sem a nemesi közgyűlési jegyzőkönyvekből nem derül ki, a körözés kiadása után Neuner József kézre került-e.

8 1723. évi XII. törvénycikk (Különféle, eddig hűtlenségi bűnnek tekintett eseteket, a büntettek minőségéhez képest, enyhébb büntetéssel büntetendőeknek jelentenek ki).

9 1790/91. évi XXXI. törvénycikk (Az olyan játékok, melyekben minden a véletlenre van bízva, eltiltatnak): A szerencsejáték Ő felsége jóváhagyásával Magyarország és a hozzá kapcsolt részek határain belül tiltatván, azon kínos következmények elhárítása végett, melyek a játékokból egyes emberekre, sőt gyakran a közre is erednek, a közönségesen hazárdnak nevezett fáraó-, és kocka- és mindenféle játékok, melyben minden a véletlentől függ, száz arany büntetés alatt tilalmaztatnak, melyet úgy a játszón, mint azon háznak, melyben játszottak, beavatott gazdáján, egyenkint illetékes bírások előtt, tehát a nemeseken és nem nemeseken a megyei törvényszék, a polgárokon a városi tanács előtt, azokon pedig, a kik külön kapukhoz tartoznak, a maguk bírósága előtt, a tisztai ügyész fölperessége mellett, mindannyiszor meg kell venni és egy részben azon törvényhatóság alapjának, mely előtt a pör eldöntetett, másik részben pedig a közalapnak, végre egy harmad részben a följelentőnek kell adni, azokra pedig, a kik fizetni nem tudnak, börtön, vagy a személy állásához képest testi büntetés lesz alkalmazandó.

4 BéML IV. A. 10. c. 4. köt. 16/1839, 58/1839, 61/1839.

5 BéML IV. A. 4. c. 830/1838.

pedig száz arany kifizetését írnia elő, a károk és költségek megtérítését pedig a „közigazság” szempontjából tartaná méltányosnak. A csalások értéke szokatlanul magas volt – a Huszka Mihálynak és Omaszta Istvánnak okozott, állítólag több ezer forintnyi káron kívül –, felülmúlta a 400 ezüst forintot. S ki tudja, mekkora summával csalta meg Czigler mint vendéglős a nála megfordult utasokat? – állt az ügyészi érvelésben. „Egy betyár egy 20 vagy 30 forintos lólopásért negyedévi fogságra s 25 botok elvételére ítéltetik, s az ily nagyban űző mesterséges tolvaj büntetlenül fusson?” – méltatlankodott tovább Stummer.

Végző soron az ügyész az első-, másod- és negyedrendű vádlottakra – Cziglerre, Neunerre, Kálmán Ferencre – keményebb, a harmadrendű Huszkelre „tettehez mérséklendő” büntetés kiszabását javasolta, a károk, költségek,apidíjak megtérítésében mind a négy személyt elmarasztalta volna.

Czigler védőügyvédje, a fiatal, pályája legelején járó Koricsánszky István (1814–1854) vitába szállt az ügyésszel, szerinte a vádiratban idézett törvényhelyek nem vonatkoztathatók védenre és társai ügyére. Az 1790–1791. évi jogszabály ugyanis kimondottan csak a fáraót tiltotta, a vádlottak viszont makaót játszottak, ezért ildomosnak tűnt – szerinte –, hogy ne a törvény, hanem a közvélemény megvetése büntesse őket. A védőbeszéd Koricsánszky messzemenő szakmai felkészültségéről, jogelméleti jártasságáról árulkodik. Idézi Edward Livingston amerikai törvénytudós büntető törvénykönyvét vagy *As emberek közötti érintkezésről* című munka szerzőjét, Adolph Knigge-t is. „Hogy pedig a törvényes mezőn a morál nem külföldi növény, bizonyítja a morálnak azon neme, mely tőle neveztetik törvényhozás moráljának (Moral der Gesetzgebung)” – olvasható a védő fejtegetéseiben.

Kálmán letartóztatás előli szökése és bujkálása miatt az ítélethezatalt 1839. szeptember 5-én, november 21-én és 1840. január 29-én is későbbi időpontra kellett halasztani. Kálmán Ferenc vallomását csak az 1840. március 10-i törvényszéken hitelesíthették.¹⁰ Az ítélet meghozására és kihirdetésére végül – több mint egy évvel a leleplezés után – 1840. május 20-án került sor. „Noha pedig a vasban állók által gyakorlott ügynevezett makaó kártyázás neme az 1791-dik évi 30-dik törvényben meghatározott büntetés súlya alá nem eshetne, amennyiben mindazonáltal az azzal való élésben a vasban állók által egybekapcsolt csalás adatna vádképpen elő, az védő ügyésznek a bíróság ellen tett kifogása, mint figyelmet nem érdemlő környúlállás, el mellőztetik.”¹¹ A megyei büntető törvényszék tehát a vád és a védelem érveinek mérlegelése után az elsőrendű vádlott Czigler Mihályt korosabb voltára – 56 éves volt ekkoriban – és a „műveltebb osztályba tartozása” miatt két hét áristomra és 50 pengőforint lefizetésére

ítélte. A tette társaira egy hónap és egy év közötti börtönbüntetést szabott ki. A hamiskártyázást önként elismerő Neuner – távollétében – egy év, Huszkel Fülöp – mivel bűnössége csak az 1839. január 20-i esetben igazolódott – egy hónap börtönbüntetést kapott, a negyedrendű vádlottat, Kálmán Ferencet háromhavi áristomra ítélték. A bíróság leszögezte, mivel „a kár elegendőképpen likvidálva s bémizonyítva nem lenne, a kárpótlásnak helye nem találtatott”. (Kártérítésre egyébként a megrövidített kártyapartnernek közül csak Omaszta István tartott volna igényt.)¹² A bűneit töredelmesen megbánó elfoglalt kőművesmester, Czigler Mihály kérésére 1840. június 3-án engedélyezték, hogy büntetése letöltését november 1-jén kezdje meg. Az ítélet foganatosításának időpontját később 1840. december 1-jére tolták ki, de semmi nem utal arra, hogy Czigler büntetését valamikor is letöltötte volna. A rá kiszabott pénzbírságot is csak 1842 őszén egyenlítette ki.¹³ Úgy tűnt, az eset dacára Czigler Mihály hírneve és társadalmi tekintélye nem csorbult, a Békés megyei nemesi közgyűléstől például már 1841 őszén – mint építőmester – 900 ezüst forint értékű megbízást kapott, s egy további vármegyei munkát is elnyert 65 forintért. A büntetőügy a pallér-fogadás közvetlen családtagjaira sem vetett rossz fényt; egyik fia, György vármegyei alkalmazásban állt, 1851-ben vármegyei számvevőbiztos volt, Terézia nevű lánya pedig 1843-ban igen előnyös házasságot kötött, nagynyújtódi Farkas Gábor Antal – Békés megyei tisztii ügyész, táblabíró és körösaldányi uradalmi ügyész – felesége lett.¹⁴

A Cziglerre kiszabott – a vártnál jóval enyhébb büntetés – bizonyára két fő okra vezethető vissza. Neuner 1839 júliusi megugrása után Koricsánszky védelmi stratégiája Czigler felelősségének mérséklésére és ezzel együtt a szökött zsidó bűnlajstromának felnagyítására irányult. A vádat képviselő alügyész sem hagyhatta szó nélkül: „könnyű már most a távol valóra mindent reá ruházni”. Koricsánszky másrészt arra is rámutatott, ha az ítélethezatalnál saját érvelése ellenére mégis a citált törvényhelyeket vennék alapul, akkor Cziglerhez és tette társaihoz hasonlóan jó néhány megyei tisztviselőt és gyulai polgárt kellene még rajtuk kívül perbe idézni. Hiszen, ha védenre vonatkozik az 1790/91. évi XXXI. tc. hatálya, akkor a játékban érdekelt kártyapartneri sem vonhatók ki a felelősségre vonás alól. Az pedig beláthatatlan következményekkel járt volna, ha a helyi társadalmi élet elismert és számon tartott alakjait – papot, uradalmi tisztviselőt, tanítót, jómódú iparost – ültettek volna a vádlottak padjára. S hány húszas éve közepén, harmincas éve elején járó megyei írnok, utóbb már esküdtt vagy városi jegyző induló pályájára tört volna derék-

ba! Kovács János plébános számára az is felettébb kínos volt, hogy hamiskártyás ügyben vártak tőle vallomást. „(Noha kellemetlenül) vagy szerencsém válaszolni” – kezdte a paplakban lezajlott játszmáról az alispánhoz írt beszámolóját. Azzal kívánta magát kedvezőbb színben feltüntetni, hogy elárulta, Cziglert még mint gyulai káplán ismerte meg, és „tapasztalta, miként ő több tisztas urakkal társalkodik és játszik”. Az ügy előrehaladtával sokak számára vált egyre kényelmetlenebbé a fogadás valamikori társaságának a felvállalása. Komáromy Miklós szerint „hogya Cziglert az érdemetlen bizodalom vezette, mindenki, aki az ő gőgös és képzelt bárói viseletét esmerre, tudhatja; sok olyan tárgyak pendültek meg a Korona termébe, ahol a koncentrált nexus kritikus állást okozott egyes személyeknek, s így a mások szerencsétlenítése után csudálni nem lehet, hogy ő is az elbízás martalékja lett”.

Huszka Mihály nem kevés kárörömmel jelentette ki: „én nem annyira fájlalom a veszteségemet, mint örülök azon, hogy Czigler bajba keveredett”. Pedig a magyargyulai jegyzőt ért veszteség igen tetemes volt, állítólag 12 000 forint – egy megyei írnok 110 esztendei (!) bérének megfelelő összegre – rúgott. Omaszta Istvánt 1838-ban sorozatosan megrövidítették, azt beszéltek, örökségét emésztette fel a játékszenvedély: „az ő [ti. Czigler] fogadójába, övele játszva, nekem szeptember és október hónapokba 2000 váltó forintokat kellett vesztenem anélkül, hogy ily nagy veszteség után csalásait kitapogathattam volna”. Az ügyész szerint nemcsak Omasztát foglalkoztatta a szélhámoskodás, hanem a cancellisták és a meghallgatott becsületes, „minden kifogáson kívül lévő tanúk” is gyűjtötték a bizonyítékokat és tudatosan vettek részt a provokatív, kompromittáló kártyacsatákban. Kis Péter – aki 1828-ban lett Békés vármegye írnoka – maga korú, huszonéves kollégáival, Jugovich Ferencel, Kis Istvánnal, Kleinszfeld Mátyással gyakran felkereste a gyulai kávéházat, ahol – elmondása szerint – „néha-néha becsületes társakkal, jelesen néhai Diósi János, Frantz Ignác, Stojanovits Konstantin gyulai lakosokkal mulatságból kevés pénzbe kártyáztunk”. Egy alkalommal közölük Kis István „egy, Czigler Mihálytól kapott játékot a megyei írószobába magával felhozott, mellyel mi üres, dologtalan órákban játszadoztunk”. Miután lehullott a lepel a jegyzett kártyák – és a dologidőben blattoló cancellisták – titkáról, Kis Péter „játszott tovább is hamis kártyákkal, de csupán azért, hogy jobban kitapogathassa a csaláságot”. „Áldozatvállalása” nem volt hiábavaló, az ő megfigyeléseinek is része volt abban, hogy hivatali utódai 1839 januárjában leleplezték a gyulai hamiskártyásokat.

A gyulai eset korántsem számított egyedülállónak, ellenkezőleg, korjelenség volt.¹⁵ Kossuth *Pesti Hírlapja*

1841-ben több alkalommal – így a *Játékoság* című vezércikkben is – kikelt minden haszontalan paszszió, különösen a kártya ellen. Vidéki tudósítók beszámolója szerint Eperjesen, Debrecenben, Szegeden ugyancsak elszomorító volt a helyzet. „Nem kóborlók, nem idegenek képviselik itt a’ hazárd játékok hőseit, hanem városunk néhány előbbkelő egyedei, kik valóban szép példát mutatnak a’ fiataláságnak, mikép kell a’ pénzt megbecsülni! Ha ez tovább is így tart: meg vagyok győződve, hogy műveltebb rész szégyenleni fog ezen ugynevezett díszes társalkodásban részt venni.” – olvasható egy 1841. március 30-i szegedi tárcában.¹⁶ A közélet szkeptikus szemlései szerint hiábavalónak bizonyult a hazárdjátékokat tiltó törvény fogamatba vételét sürgetni: „»Ugyan ki tegye ezt, hisz így sok hatalmas kerülne per alá?!« Vagy ugy? tehát a’ capite – piscis!”¹⁷ Egy helyütt maga Kossuth jelentette ki: „Mert mondani szokták: »a’ szerelmesek esküit nevetik az istenek«; sokkal több joggal mondhatnók: »a’ törvény fenyegetéseit nevetik a’ játékosok.«” – S tegyük hozzá, ugyanígy nevetetett a gyulai hamiskártyás per főszereplője, Czigler Mihály is 1839–1840-ben.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források
BéML = Békés Megyei Levéltár (Gyula)
IV. A. 4. a. = Békés vármegye első alispánjának jegyzőkönyvei
IV. A. 4. c. = Békés vármegye első alispánjának iratai
IV. A. 10. c. = Békés Vármegye Törvényszékének büntető peres jegyzőkönyvei és iratai
IV. 426. = Békés vármegye felekezeti anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye
2. Kiadott források
Pesti Hírlap
3. Szakirodalom
KOSÁRY, 2002
KOSÁRY DOMOKOS: *Kossuth Lajos a reformkorban*. 2., bőv. kiad. Bp., 2002. (Millenniumi magyar történelem. Életrajzok).

¹⁰ BéML IV. A. 10. c. 4. köt. 170/1839, 20/1840, 28/1840.

¹¹ BéML IV. A. 10. c. 4. köt. 56/1840.

¹² BéML IV. A. 10. c. 4. köt. 56/1840.

¹³ BéML IV. A. 10. c. 4. köt. 89/1840, 122/1840, 94/1842, 124/1842; BéML IV. A. 10. c. 124/1842 (irat); BéML IV. A. 4. a. 807/1840.

¹⁴ BéML IV. A. 4. a. 1076/1841, 1089/1841; BéML IV. 426. Gyula, r. kat. egyb. akv. 1843. nov. 11., 25/1851.

¹⁵ Kossuth Lajos – feltételezett – 1831. évi sikkasztási ügye kapcsán a vidéki megyei köznemesség hasonló, zabolátlan és szabados életviteléről szóló esetek fordultak elő a Hegyalján és Sáros vármegyében is. Kosáry, 2002. 92–101., 113–115. p.

¹⁶ *Pesti Hírlap*, 1841. ápr. 17. 31. sz. 254. p.

¹⁷ *Pesti Hírlap*, 1841. márc. 27. 25. sz. 205. p.

► KATONA CSABA

„Hírességét az tette, hogy mindenki ismerte, minden valódi ok nélkül.”

Adatok Bizay Mihály életéhez

1884. december 28-án jelent meg a korszak Magyarország egyik legolvasottabb lapjának, a Vasárnapi Ujságnak az évi 52. száma, amelynek halálozási rovata számos elhunyt nevét sorolta fel. Egyvalakiről azonban külön bekezdésben emlékezett meg a lap: „Bizay Mihály, a főváros, de tán az egész országnak egyik ismert alakja, meghalt e hó 22-én. Csak a kopersójáról lehetett megtudni, hogy 93 évet élt. Ő maga soha sem árulta el, s fekete parókájával, feketére festett bajuszával is gondosan leplezte korát. Különben nem e nagy kor volt nevezetessége. Hírességét az tette, hogy mindenki ismerte, minden valódi ok nélkül. Már évtizedek óta mint a múlt idők emlékét tekintették, a múlt időkben pedig gazdag urak megbízható embere volt, kivel tréfákat lehetett elkövetni és kényesebb dolgokat is rábízni. Megrendelt nagy ebédeket, rendezett éji zenét és gondoskodott, hogy művésznők illő fogadtatásban részesüljenek a színpadon. Türelmes, alkalmazkodó és élelmes ember volt. Öregségére gondatlanul élhetett, fiatalabb korában sem igen törte a fejét. Budapesten mindenki ismerte, ő szintén ismert mindenkit. A nagy kor nemigen látszott rajta egész az utolsó évig. A könnyű élet meg nem görnyesztette. A magyar ruha, a darutollas kalap állandó viselete maradt. A korábbi évtizedekben a Nemzeti Színház majd' minden előadásán ott volt s ő kezdte a tapsot; buzdított is rá. Aki Balaton-Füreden megfordult, az bizonyára ismeri is. Minden nyarat ott töltött, ki tudja, mióta. A füredi zöld asztalok vonzották oda hajdan, aztán a fürdőigazgatóság szívessége, mely ellátta őt mindennel, mert jókedvű ember volt, aki a fürdőnek specialitásával lett. Rendes neve a »nemzet bárója« volt. Ezt a címet azzal érdemelte ki, mert nevét úgy írta, hogy B. Zaynak lehetett olvasni. Az egész ember egy régi világ maradványa volt, aki azonban szeretett divat szerint haladni. Régi úri világ után maradt, amelyhez egyébiránt nem tartozott, csak kedvét kereste annak. Akik ismerték fiatalkorát, azok már régen meghaltak. A nemzet báróját csak mint parókás és festett képű

öregembert ismerte mindenki. Békésgyuláról való volt, s akik azt állították róla, hogy olasz származású, azokat megcáfolta a temetés, mert a végtisztességben az ó-hitűek vallása szerint részesült.”¹

A nekrológ egyértelműen fogalmaz: a ma már inkább irodalmi alakként számon tartott Bizay túlélte önmagát. Legendává lett még életében, e legenda pedig jótékonyan elfedte személyisége árnyoldalait, ugyanakkor feledésbe borította az életút részleteit és a nem akármilyen egyéniség valós jellemzőit. Bizay Mihály még élt, amikor már „legyőzte” őt saját – önnön maga által is buzgón táplált – legendája. A Vasárnapi Ujság nekrológírója, akinek személyét nem ismerjük, éreztette ugyan olvasóival, hogy nem valamiféle makulátlan úriemberről van szó, ám nem kívánta a kegyeletet sérteni yers tények adagolásával. De e fent már idézett mondat igencsak velősen adja vissza a „Bizay-jelenség” lényegét: „Hírességét az tette, hogy mindenki ismerte, minden valódi ok nélkül.” E rövid írásban arra teszek kísérletet, hogy a történeti alakot, a 19. századi Magyarország e jellemző figuráját mutassam be. Az utóbbi években – tudomásom szerint – három olyan írás (az egyik reprint) jelent meg,² ami kifejezetten vele foglalkozott, ezekhez mérten lehetőség szerint újabb adalékokkal szeretném gazdagítani a sajátos életrajzot.

Hogy mitől volt (azaz: nem volt) báró Bizay Mihály, az alábbiakból kiderül. S hogy honnan a „nemzet bárója” cím? Zolnay Vilmos és Gedényi Mihály találó magyarázata szerint: „Mert a nemzet tartotta el.”³ Ennél irodalmibb ihletésű Eötvös Károly jellemzése: „Nem jött olyan fiatal menyecske Balatonfüredre, akinek a nagymamájával el ne járta volna a ballagót és a ropogóst, mikor az még lány volt. Több mint ötven éven át volt állandó vendége Balatonfürednek. Tíz

1 VU, 1884. 52. sz. 845.

2 KÖHN, 2004 (eredeti megjelenése: KÖHN, 1937); KATONA, 2002; NÉMETHNÉ RÁCZ, 2008.

3 ZOLNAY–GEDÉNYI, 1956.

apátúr, tizenkét perjel dőlt ki mellőle. Három nemzedéknek látta támadását enyészését. Őt megváltozni nem látta soha senki. [...] Birtoka, foglalkozása, ipara, kenyérkeresete semmi nem volt.”⁴²¹

Ki is volt tehát ez a kétségkívül színes alak? Szinte meglepő, hogy a Vasárnapi Ujság nekrológ mennyi valós adatot foglal magába. Abban a források megegyeznek, hogy Bizay Békés vármegyei, nevezetes gyulai születésű volt, aki valamikor 1800 körül látta meg a napvilágot, ortodox, román (cincár) eredetű kereskedőcsalád sarjaként.⁵ A Bizayt övező „legendárium” szerint a fiatal Mihály borbélynak tanult, és az akkor aljegyzőként szolgáló Wenckheim Béla bárót követte szűkebb pátriájából Pozsonyba, amikor abból országgyűlési követ lett. Innen került aztán Pestre, de itt már nem tanult mesterségből tartotta fenn magát, hanem abból, amiből aztán évtizedekig.

E romantikus történet valóságmagvát ma már jószívrrel lehetetlen megragadni, Bizay ifjabb koráról keveset tudunk, gazdagon adatolva a szoborszerű legenda van csupán. Az bizonyos, hogy a fiatal Bizay már az 1820-as évek közepén bárónak adta ki magát, különféle pénzes emberek társaságát kereste, azok ilyen-olyan szórakozásaiban aktívan részt vett, főleg, ha az „ördög bibliája” került kézbe. Tóth Béla egy válogatáskötetében idéz egy levelet, amely Parád fürdőjében kelt 1824. június 15-én nagybátyja, Kállay Gusztáv tollából (aki nem győzte hangsúlyozni édesanyjának, hogy „én nem kártyázok, édes jó Asszony Anyám, aztat méltóztatik tudni, csak nézni mentem”). E levél szerint Bizay a hírhedt tiszafüredi földbirtokos, Józsa Gyuri „udvartartásához” tartozott ekkor: „Ezen Józsa György Úr engemet mint jó Család béli Iffiút igen megkedvele már az első naptól fogva és szárnyai alá fogada. Meg is kíméle egynémely kemény tréfától, melyeknek pedig alálája vet mindenkit. [...] Józsa Gyuri Bátyámnak az illyes imposztorságokban Helfershelferje bizonyos Bizay Mihály nevű fiatal legény, 'a ki ugyan se jurátus, se jó Családbéli, de nagyobb Gavallér mindenkinél, Bárónak tituláltatja magát és Párizsban mosott ingeket visel.’”⁷

A jellemzés fedi a Bizayról később tudottakat, a forrás értékét jelen esetben elsősorban az adja, hogy életének korai szakaszára vonatozik. Innen tudjuk azt is, hogy – mint sejthető volt – Bizay nem tartozott épp a bátor emberek közé. A Parádon mulatozó urakon ugyanis rajtaütött egy betyár csapat, amely támadás során Bizay bizony nem túl hőiesen viselte magát, a többiekkel egyetemben: „Nem dicsőség a' megvallása, de bizony minnyájan rútúl meg valánk szeppenve;

ama Bizay az ágy alá bújt, mint a' gyík és alig lehetett onnan kiszedni, úgy rázta a' hideg.”⁸

Tóth egy regényesnek ható elbeszélése szerint Bizay később Kállay Gusztávhoz csatlakozott, „vele ment, négylovas hintón, Párizsba is; és a fiatal úr a fejére borított egy bődön mézet, aztán egy szakajtó pelyhet. Így robogtak végig a Faubourg Saint-Honorén. Ezen a tréfán Párizs álmélkodott. A Miska meg kapott érte tízezer forintot. A hazautazásra ő kölcsönzött a gazdájának hatszáz pengőt.”⁹

E történet meglehetősen mesészerű. 1825-ből azonban hivatalos adatok maradtak fenn az ifjú Bizay viselt dolgairól: Bécs város magisztrátusa mint büntetőtörvényszék fordult Békés vármegyéhez. A megkeresés tárgya Bizay (az iratban: Bizey) Mihály állítólagos mérnök volt, aki a következőket állította magáról vallomásaiban: édesapja bizonyos Marcus Bizay (azaz Bizay Márkus), aki egykoron kereskedő volt szülőhelyén, Gyulán, ahol most is lakik. Elemi iskoláit Gyulán végezte, tanulmányait Nagyváradon fejezte be, majd ezután fél évig ugyanott a megyei kancellárián, ezt követően ugyanennyi ideig a megyei mérnök mellett dolgozott. Idővel utóbbi javaslatára és ajánlására az akkori Vízszabályozó Bizottságnál kapott állást. Itt azonban csak egy évet töltött el, mert a bizottságot feloszlatták. Ezt követően Pestre ment, hogy ott magasabb tanulmányokat folytasson, de végül pár hónap múltán, mivel fivére Bizay Sándor épp Rómában volt, hozzá utazott. Az út tetemes költségeit az édesapjától kapott 2000 forintból fedezte.

A vallomással ellentétben Bécs város magisztrátusa szerint Bizay mind Bécsben, mind később Itáliában, közelebről Milánóban különféle csalásokat követett el, amelynek során hol Bizay, hol Bizey báró, hol Zichy gróf néven tévesztett meg embereket, azt állítva magáról, hogy Magyarországon igen gazdag birtokos apjától pénzt vár. E hazugság révén különféle előnyöket csikart ki magának. A nyomozás feltárta, hogy Bizay sehol sem rendelkezik önálló egzisztenciához szükséges javakkal, és a hazugsággal kicsalt adományokból tartotta fenn magát. Ezért Bécs kérte Békés vármegyét, hogy Bizay személyéről tájékoztassák, illetve keressék fel apját, Bizay Márkust, mit tud fiáról.¹⁰

Békés vármegye válasza a következőkben összegezhető. Bizay Mihály valóban gyulai születésű, görög nem egyesült vallású, Bizay Márkus gyulai kereskedő fia, két fivére van. (Érdekes, hogy egy helyen Mitrus Szofi nevű

8 Uo.

9 TÓTH, 1904.

10 BÉML IV. A. 1. b. 1825:1911. A forrásra Erdész Ádám kollégám és barátom, a BéML igazgatója hívta fel a figyelmem és bocsátotta rendelkezésemre, amit ezúton is köszönök. Ugyancsak itt köszönöm meg Mihalik Béla kollégámnak és barátomnak, a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára igazgatójának a német nyelvű forrás elolvasásához nyújtott segítségét.

4 EÖTVÖS, 1982. 185.

5 PL. KÖHN, 2004. 231. Köhn még a házukat is azonosítja eredetileg 1937-ben megjelent írásában: „Házuk a mostani csendőrtiszt lak volt.”

6 Uo. 232.

7 TÓTH, 1914.

mostoha nőtestvéréről szól egyik életírója, más testvér nem említ.¹¹) A kereskedést űző apa jelentős vagyonából semmi nem maradt, tönkrement, miután hitelezői eljárásokat indítottak ellene. A fiatal Mihály valóban Nagyváradon tanult, majd a Körösnél dolgozott. 1823 körül Pestre ment, ahol azonban tanulmányokat nem folytatott, hanem egy (meg nem nevezett) nagyobb véttség miatti büntetés elől menekült oda. Emiatt helyben nem sokat tudnak róla, még az apja sem kapott tőle hírt. Így alighanem koholmány, hogy tőle kapott volna 2000 forintot, hogy abból induljon Itáliába.¹²

Hogy mi lett az ügy folytatása, sajnos rejtély. Ugyanakkor e három citált forrás legfontosabb adatai egybecsengenek, és világosan igazolni látszanak, hogy Bizay életvitele már egészen fiatalon olyan volt, mint fénykorában: család, szélhámoskodás, kártyaasztalok körüli legyeskedés jellemezték a bizonnyal jó eszű fiatalember megélhetési stratégiáját.

Viszonylag korán felbukkant a neve kedvenc fürdőhelyén, Balatonfüreden is. 1840-ből arra van adatunk, hogy két „profi” hamiskártyásnak, Prodanovits Dánielnek és Kováts Ferencnek „pechvogel”-t fogott Román Károly pesti vámhaszonbérlo személyében, akit Prodanovits és Kováts meg is kopasztott a kártyaasztalnál. A vesztes fél másnap – megtudván, hogy partnerei hamisan játszottak ellene – nem akart fizetni, sőt Prodanovitsot súlyos sértésekkel illette, mire az ágyékon rúgta Románt. Az ügyből¹³ per lett, amelynek során mindkét érintett félről terhelő dolgok kerültek napvilágra, számunkra azonban nem ez az érdekes, hanem Bizay szerepe, mert ez mutatja, miféle körökben mozgott otthonosan.

Román, az ágyékon rúgott áldozat így írta le annak körülményeit, hogy miképp került kezébe a kártya: „A víznél menedékem nem lévén, ezen héti esős időben a közkávéházhoz vonulni s a vízivás utáni időt ebédig ott tölteni kénytelenítettem. Bizay úr, ki tudta tavalyról, hogy whistet játszani szoktam s kit én rossz részről nem ismertem, annál kevesebbet tudtam, hogy Prodanovits Dániel és Kováts Ferenc játékosoknak pajtása legyen, mondván, hogy nevezett urak, kiket fiscalisoknak¹⁴ nevezett, whistpartit keresnek, azokkal való játszásra fölszólított. [...] Ellenem mint strohmann ellen együtt játszottak. [...] Míglen másnap hallom, hogy ők nem fiscalisok, hanem úgynevezett professionatus spielerek és a pesti Wurm kávéházak¹⁵ szüntelen lakói legyenek.”¹⁶

Igazság szerint nehezen hihető, hogy Román ne tudta volna, miféle tőről fakad Bizay működése.

Csakugyan kártyapartnert keresett, de nem unalmában, hanem mert szenvedélyes játékos volt, Bizay meg az áldozatra váró két dörzsölt kártyás, Prodanovits és Kováts kezére játszotta őt.

A romantikus máz tehát lefoszlik Bizayról. Bizonyos, hogy legalábbis a '40-es évektől, de meglehet, régebből a nyári Füred szórakoztatója, bohóca, színházi tapsonca volt. Tevékenysége aligha merült ki az olcsó ripacskodással elegy mulattatásban, színházi közönségfogásban és szerenádok meg macskazenék rendezésében: a kártyaasztal körül settenkedve alighanem buzgón foglalkozott kerítéssel is. Mozgása is követte a prostituáltakét: nyáron Füreden, az év más részeiben pedig a pesti Váci utcában lehetett fellelni.

Az 1865-ben súlyos sérülése (egy vadászbaleset során a felrobbanó lőfegyver letépte a jobb kezét) miatt Füredre utazó ifjú Zichy Géza, később az Operaház intendánsa, esete jól példázza Bizay kerítői működését: „A színtársulatnál működött ekkor Sz. kisasszony, mint drámai szende, az öreg Bizay egyre lovalt, hogy udvaroljak a kisasszonynak – bár erre teljes ártatlanságomban semmi hajlandóságot nem éreztem –, a vén korhely elhitette velem, hogy ez hozzátartozik a gavalérsághoz. Egy párszor meglátogattam Sz. kisasszonyt, ki kedvesen fecsegett velem s nagyon megkedvelt. Egy bizalmas órájában két keze közé fogta arcomat, s így szólt hozzám: »Valamit mondok kicsikém: kerülje az asszonyok társaságát, kár lenne a maga tiszta lelkeért! Ne fecséreld el életét könnyelműen és óvakodjék a színésznőktől!«”¹⁷

Ennek ellenére (vagy éppen ezért?) Bizay a finomabb körökbe is bejáratos volt. Slachta Etelka soproni úrilány édesanyjával időzött Füreden 1841 nyarán,¹⁸ ennek során jegyezte fel naplójába, hogy Bizay, aki gyakorta forgott színészek társaságában, vele is szót ejtett: „Mindjárt ebéd után Schodelnéről vala szó. Mély részvétellel szólottam róla. »Nem írt Nagysád néki egyszer?« – mond Bizay. »Én-e? Nem, miért?« »Kapott ő Sopronból levelet.« »Tán Horváth Nina!« »Hisz ez nagy patrióta: én Schodelnét nem is ismerem személyesen!« »S miért nem?« – mond Bizay fürkésző pillantással. Könnyűden felelék: »Hisz csak rövid ideig mulattunk Pesten – de miért kérdett Ön?« »Csak úgy hívé, mivel Ön oly nagy tisztelője – a levél persuadálás¹⁹ vala, maradna Pesten.«”

Az 1850-es, 1860-as évekre már bizonyosan törzsvendégnek, sőt afféle nevezetességnek számított Füreden is, kosztot és kvártélyt (állítólag) fizetnie nem kellett. A fürdői idény elején jött és a végén ment el: érkezése és távozása egyaránt eseményné ércesült az évek során. 1851-ben rögzítette Bizay Füredről való elmenetelét Écsy László, aki több mint fél évszázadig volt fürdőigazgató a fürdön („Mai nap Oberhauser

János úr Bizay Mihály úrral elment, elégséget tett mindenkéül.”²⁰), 1861-ben pedig a Balaton-Füredi Napló, az első füredi újság, amely nyaranta jelent meg.²¹ Mindezt úgy találta a lap, mintha éppen Bizay távozása indított volna el a mindent elsőprő lavinát: a báró elutazott, tehát bezárt a fürdő, távozott az orvos és a fürdőigazgató, vége a nyárnak: „A főorvos és Huray alorvos urak téli szállásukra utaztak. A fürdőszolgák és lányok mind eltávoztak. Elutazott Pestre Drexler Máté fürdői borbély és köpürakó alsebsz ur is.”²²

Bizay Füreden kivívott rangját érzékelteti, hogy 1861-ben²³ a kor és a hely hangulatát igencsak tükröző rejtvény-megfejtések sorjázta egymás után a Balaton-Füredi Napló hasábjain: Füred, szabadság, haza, Balaton, hullám, szerelem, Deák Ferenc. Akadt azonban egy olyan, amelynek megfejtése sem a tóhoz, sem a szerelemhez, sem a hazához nem kötődött. Ez így hangzott:

„Rangom a magam dicső fénye, / Ábécénknek közepe, – De mellem a betűk között / Legegyesrűbb betű neve, – Derekam minden zeg zugban, / Ha bánod is, de benne van, A térdemet bár mint nézed, / Mindig görbe feje lehet, A lábfejem egy ipszilon, / Ugy, mintha lógna két ponton. Ebből látszik, hogy hat betű / Az egész mit most elrejtünk, S olyas, ki az, ha már tudjuk, / Kit sokszor emleget eszünk.”²⁴

A megfejtés „B[áró] Bizay” volt. Jellemző adalék az is, hogy a fürdőigazgatóság által évente kiadott fürdővendégek névsorában hogyan bukkant fel idővel Bizay neve. Esetében a „character” rovatban rendre vagy a privatier vagy a magánzó szó szerepelt eleinte, ám az 1872. évi fürdőlistán már ez: a „nemzet bárója”.²⁵ A fürdőigazgatóság által kinyomtatva...

* * *

A már idős Bizay 1884. december 5-én kereste fel Steinbach István budapesti királyi közjegyzőt, hogy végrendeletét letétbe helyezze nála. Innen tudjuk címét: a Budapest, IV. kerület, Deák Ferenc utca 13. szám alatt álló házban lakott. A hajlott korú „báró” érezhette, hogy közel a vég: mint esett róla szó, alig pár hét múlva, december 22-én örökre lehunyta szemét. A végrendeletet, amelynek tartamát nem ismerjük, 1884. december 30-án hirdették ki a budapesti királyi törvényszéknél.²⁶ Nem volt tehát igaza Kóhn Dávidnak, amikor azt írta: Bizay nem végrendekezett. Le-

20 ÉCSY, 2008 [2009] 99. (1851. szeptember 16-i bejegyzés).

21 B-F N., 1861. 17. sz. 137.

22 Uo.

23 Az 1861. évi füredi nyárra nézve: KATONA, 2009.

24 B-F N., 1861. 5. sz. 40.

25 OSZK P. 28.124/1872.

26 BFL VII. 175. A forrás feltárásához nyújtott segítségért ezúton mondok köszönetet Rácz Attila kollégámnak és barátomnak, a BFL főosztályvezető-helyettesének.

gendák élnek máig arról, hogy dúsgazdag ember volt, ez azonban vélhetően nem igaz. Nem komoly bűnöző, sokkal inkább pitiáner szélhámos volt a nemzet bárója, inkább jól megformált imázsához, semmint valós személyéhez illett az elképzelés a felhalmozott vagyonról, valószínű, hogy amit begyűjtött, azt el is tékozolta. Végrendelete tisztázná e kérdést, ám az – legjobb esetben – lappang. Búcsúzzunk Bizay Mihálytól Tóth Béla szavaival: „Most tizenöt esztendeje még élt és uralkodott ez a figura. [...] És állandóan olyan volt, amilyennek fél század ismerte. Négy tagbaszakadt, peckes lépkedésű gavallér. Minden áldott nap vérig borotvált piros arc. (Azt rebesgették, hogy éjszakánként nyers rostélyost kötöz rá.) Nagy Napoléon-orra alatt fiatalosra nyírott, kemény, fekete, festett bajusz. Hollószínű, pomádétól fényes, göndör paróka. Harminckét vagy negyven villogó fehér fog (hamis mind az ötven). Sarkantyús lakkcsizma. Vadgalambszínű, bő magyar nadrág. Karneolgombos kék selyem mellény. Fekete bársony, sujtásos zeke. Télen-nyáron vastag török cache-nez. Darutollas Kossuth-kalap. Ezüst bunkójú, rövid nádbot; mely valóságos meghosszabbított kéz, mert tulajdonosa vele veregeti meg mindenkinek a vállát: »Éjjen, éjjen!« Bizony a magyar együgyűség egy igen különös korszakának képviselője volt. Azé az idő, mikor az emberek azt mondták: imhol egy figura, aki maga sem titkolja, hogy ingyenélő; hát kötelességünk őt eltartani. És megvetették, de tejben-vajban fürdették.”²⁷

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

BFL = Budapest Főváros Levéltára (Bp.)

VII. 175. Steinbach István közjegyző iratai

BéML = Békés Megyei Levéltár (Gyula)

IV. A. 1. b. = Békés vármegye nemesi közgyűlésének iratai.

Közgyűlési iratok

OSZK = Országos Széchényi Könyvtár (Bp.)

P. 28.124. = Balatonfüredi fürdőlisták

ZML = Zala Megyei Levéltár (Zalaegerszeg)

IV. 1. a. = Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési és részgyűlési jegyzőkönyvek.

2. Kiadott források

B-F N.

Balaton-Füredi Napló

ÉCSY, 2008 [2009]

Écsy László fürdőigazgató naplói, 1850–1852, 1856. Szerk., a bev. tanulmányt írta, jegyzetekkel ellátta és a mutatókat készítette: KATONA CSABA. Balatonfüred, 2008 [2009] (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 38.)

EÖTVÖS, 1982

27 TÓTH B., 1904.

11 KÖHN, 2004. 233.

12 BéML IV. A. 1. b. 1825:1926.

13 Az estről részletesen szól: KATONA CSABA, 2008.

14 Ügyvédeknek (latin).

15 A Wurm-udvarra nézve: VÖRÖS, 1997.

16 Az 1840. szeptember 28-ig közgyűléshez adta be. ZML IV. 1. a. 1843:463

17 ZICHY, 1912–1913. 118–119.

18 Erre nézve: SLACHTA, 2008.

19 Gyözködés (latin).

A (Művész)Ház, a Játékos és az egál

– Dr. Rózsa Miklós emeli a Művészház tétjét

A Játékos

A *Modern Művészet* 1910. február 16-i számának 10. oldalán egy diszkrét tudósítás szerénykedett a kortárs művészvilág hírei között. Már a meglehetősen terjedős és több osztatú cím – *Felrobbantott játékbárlangok – Letartóztattak egy rulett-bankárt – Kártyaasztaltól a toloncházba – Bűnös üzelmek több budapesti társaságban* – jelezte a bűneset szövevényes fordulatait. „Nemrég még jómódú kereskedők, iparosok lettek földönfutó koldusok – olvashatjuk a cikkben –, a bakkaraasztal vagy a rulettgép mellett. Tiszteletre méltó polgárokat, becsületes férjeket, családapákat taszított a züllés posványába a mesterségesen szított játékszenvedély. De az egyén katasztrófája nemcsak az egyéné, hanem meg-
rázza a tisztos polgári társadalom alapjait, ha tömegesen történik. Budapesten pedig, amióta a játékbárlangok elvonják a foglalkozásuktól, a nemzetgazdasági munkától épp azt az elemet, amelyet szeretünk nemzetfönntartó elemnek nevezni, egymást érik a csődök, bukások, üzletfölszátások, a kereskedelmünk egy része megbízhatatlan, az iparunk züllésnek indult, a nyomor általánosabbá lett, az egyén pedig elértéktelenedett. És mindezt néhány hitvány számítással dolgozó klubalapítónak köszönhetjük, akik lelketlenül, a hálójukba kerülő naiv, tapasztalatlan, de jómódú emberek vagyonából gazdagodnak.”

A nemzetfönntartás fenyegetettségéről és a számító klubalapítók hitványságáról szóló tudósítás azonban végül azzal a megnyugtató bejelentéssel zárult, hogy „Ma végre a rendőrség megkezdte a tisztító munkát. [...] Egyben a rendőrség fölterjesztést fog intézni a belügyminiszterhez és intézkedést fog kérni a fővárosban szerte burjánzó kártyaklubok ellen, amelyeknek kipusztítására [...] bizonyára nem is fog késni sokáig.”

Még ha a bejelentésre megkönnyebbülten sóhajthattak is fel a Művészház kiadásában megjelenő *Modern Művészet* olvasói és a Művészház tagsága, akik éves díjuk fejében ingyen kapták meg a lapot, elég ta-

lányos, vajon a felelős szerkesztő, Rózsa Miklós (aki egyben a Művészház művészeti igazgatója volt) milyen logika alapján válogatott be egy rendőri krónikába illő híradást a progresszív művészeti világról szóló szaklapba. Anélkül, hogy bármiféle történeti feltevésekbe bocsátkoznánk, annyit bizonyosan kijelenthetünk, hogy Rózsa Miklós nemigen rendült meg egy-egy kisebb, sőt nagyobb botrány hallatán, hisz a saját pályáját, az általa gründolt vállalkozások történetét – így a Művészház sorsát is – eminensen szegélyezték turbulens indulatok és zajos események.

Rózsa nevét ma már kevesen ismerik, holott több évtizeden keresztül befolyásos és ismert alakja volt a magyar irodalmi és művészeti közéletnek. Hirtelesen döntések, merész váltások jellemezték pályáját. Távolabbi célok érdekében könnyedén hagyta oda a biztosnak tűnő megoldásokat. Hihetetlen érzéke volt a praktikus dolgokhoz, az ügyek lendületes vagy épp a törvényesség határát súroló lebonyolításához, rendre megtalálta a célhoz vezető legkifizetődőbb eljárást, majd nem sokkal később a zavaros megoldásokkal megfundált dolog szétzilálódott kezében. A fővárosba szegény könyvkereskedő-segédként érkező zsidó fiú előbb a katonaságnál, majd az irodalom, később az újságírás kialakulóban levő piacán próbált helyet találni. Kapcsolatait mesterien építette és igyekezett azokat kihasználni; íróként-zsurnalisztaként két nemzedéket összekötő pályája elején még Justh Zsigmond, Bródy Sándor, Malonyay Dezső, Kiss József segítettek, míg később együtt újságíró sodott a következő írónemzedékkel: Pekár Gyulával, Vészi Józseffel, Ady Endrével, Babits Mihállyal, Schöpflin Aladárral. Azonban igen mérsékelt irodalmi tehetség nem tudta őt sem a jó tollú szépírók, sem a mértékadó publicisták sorába emelni. Emellett vélhetően úgy ítélte meg, hogy az irodalom és az újságírás piaca nem is mutatkozik ígéretes pénzszerző terepnek, így mindinkább a kor zsibongó képzőművészeti agoráján kezdett tájékozódni.

EÖTVÖS KÁROLY: *Balatoni utazás*. I. köt. Bp., 1982. (Magyar Hírmondó) 185.

SLACHTA, 2008

„Füreden az idén először nekem hozatik szerenád...” *Slachta Etelka balatonfüredi naplója, 1841*. Szerk., a bevezetőt írta és jegyzetekkel ellátta: KATONA CSABA. Balatonfüred, 2008. (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 37.)

VU

Vasárnapi Ujság

ZICHY, 1912–1923.

ZICHY GÉZA: *Emlékeim*. I–II. köt. Bp., 1912–1913. 118–119.

3. Szakirodalom

KATONA, 2002

KATONA CSABA: A nemzet bárója – aki már életében legenda lett. In: *Homo ludens*. I. köt. Szerk.: BANA JÓZSEF. Győr, 2002. (Győri Tanulmányok, 26.) 35–46.

KATONA, 2008

KATONA CSABA: A szerencsejátékos haszonbérlo és a „professionatus spielerek”. Egy pillantás a reformkori társadalom peremvidékére. In: *Acta Papensia*, 8. (2008) 1–2. sz. 27–50.

KATONA, 2009

KATONA CSABA: A balatoni nyár – anno 1861. In: *Zalai Történeti Tanulmányok*, 2009. Szerk.: PAKSY ZOLTÁN. Zalaegerszeg, 2009. (Zalai Gyűjtemény, 67.) 191–231.

KÓHN, 1937

KÓHN DÁVID: A nemzet bárója – visszaemlékezés Bizay Györgyre. In: KÓHN DÁVID: *Az élet alkonyán. Visszaemlékezések*. Gyula, 1937. 219–224.

KÓHN, 2004

KÓHN DÁVID: A nemzet bárója – visszaemlékezés Bizay Györgyre. In: *Válogatás Kóhn Dávid írásaiból. Cikkék, krónikák, legendák*. Összeáll.: ERDÉSZ ÁDÁM. Gyula, 2004. 231–233.

NÉMETHNÉ RÁCZ, 2008

NÉMETHNÉ RÁCZ LÍDIA: Bizay Mihály, a „kedély mágna”, „a füredi élet érzékeny villánya”. In: *Füredi História*, 2008. 3. sz. 2–4.

TÓTH, 1904

TÓTH BÉLA: *100 esti levél*. Bp., 1904. <http://mek.oszk.hu/09000/09062/09062.htm> <http://mek.oszk.hu/09000/09062/09062.htm> [a letöltés ideje: 2012 februárja]

TÓTH, 1914

TÓTH BÉLA: *Boldogasszony dervise és egyéb elbeszélések*. Bp., 1914. http://www.intratext.com/IXT/HUN/0267/_PX.HTM

[a letöltés ideje: 2012 februárja]

VÖRÖS, 1997

VÖRÖS KÁROLY: Egy pesti ház regénye. A Wurm család története. In: VÖRÖS KÁROLY: *Hétköznapiak a polgári Magyarországon*. Vál., s. a. r.: GLATZ FERENC. Bp., 1997. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok, 22.) 75–87.

ZOLNAY VILMOS–GEDÉNYI MIHÁLY: *Budapest a fattyúnyelvben*. Bp., 1956. http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/zol_ged/zg_bpold.htm [a letöltés ideje: 2012 februárja]

Jona (Jónás) II. / triptichon (2005–2006; olaj, vászon; 160x460 cm; jelezés nélkül)

Az 1900-as évek közepétől fordult mindinkább a képzőművészet felé, s leginkább mint ún. „művészeti író” tüntette ki magát. A modernitás igehirdetőjeként nem lanyhuló tűzzel, de rendszerint csak a felszíni jelenségekig jutva, és kevésbé elmélyült, sokkal inkább politikai-művészetpolitikai indíttatású írásokban tűzte tollára a kort izgató aktuális művészeti kérdéseket. Gyakran óvatlanul vagy nagyon is tudatosan vállalt föl hatalmas hullámokat verő konfliktusokat, érdeellentéteket sejtető harcokat, s közben nemigen tartózkodott a fullánkos minősítésektől sem, ha a kortárs művészeti produktumokra és alkotóikra került a szó. Amellett, hogy az életét tette föl arra, hogy minél nagyobb közönséggel ismertesse meg a kortárs progresszív képzőművészeti törekvésű alkotókat és keressen számukra támogatást (értsd: minél drágábban adja el műveiket), bizonyíthatóan kereste a maga számára is a minél biztosabb előbbre jutás és meggazdagodás lehetőségeit is. Akár annak árán is, hogy nemegyszer ingoványos vagy éppen törvénytelen talajra tévedt és – Bölöni György elnevezésével – „önképzelt hadvezére” lett csúnya és lármás harcoknak.

Kortársai közül többen gondoltak rá úgy, mint Lyka Károly, aki 1914-ben így jellemezte őt: „Amióta figyelemmel kísérem Rózsa Miklós munkásságát, mindig a művészet titkos boszorkánykonyhájában vagy zajos harcomezején látom őt. Hol rombolt, hogy építhessen, hol kemény defenzívába ment, hogy az általa elfoglalt pozíciókat megtarthassák – mások. Mindig az első tűzvonalon állott; sohasem magáért, mindig – a művészetért.”

A kortársak nagyobb hányada azonban Rózsa megosztó személyiségét, viszolyogtató jellemvonásait emlegette, s újabbnál újabb gazdasági stíliket és visszaéléseit szellőztetett meg. A közelmúlt és a mai művészettörténeti vélekedések Rózsa alakját jóval elfogulatlanabban, furcsa összetettségében láttatják. Bernáth Aurél visszaemlékezése szerint „Rózsa Miklós még a ferenczyjózsefi kor szellemén nevelkedett, kívül-belül ismerte annak társadalmi szövevényét, életritmusát, szokásait, erkölcsét és azt az útvesztőt, amelyen keresztül az érvényesülés haladt. Még ha ellenzéke volt is a kornak, gesztusait, hangvételtét véreben hordta, és szerette az ellenállás látványos mutatványait.” Rockenbauer Zoltán pedig a Zwiczk András kurátor rendezésében 2009-ben megnyílt, Magyar Nemzeti Galéria-beli Művészház-kiállítás kritikájában úgy fogalmazott, hogy „Rózsa nem rendelkezett sem tényleges művészi koncepcióval, sem határozott ízléssel, ám annál több energiával és messianisztikus tenni akarással. A Művészház fennállásának négy és fél éve alatt több mint negyven tárlatnak adott otthont a Váci utcai, majd a Kristóf téri kiállítóhelyiségében. [...] A századelőn a festészet közügynek számított, és a társadalmi viták, sajtópolémiai kereszttüzében állt. Az egyik legharciasabb tollforgató Rózsa Miklós volt,

akinek egész élete szakadatlan hadakozásban telt a hazai művészi élet megreformálása érdekében. Első nagyszabású kísérlete 1909 decemberében éppen a Művészház megalapítása volt.”

Mára már nehezen elődönthető, hogy Rózsa – aki afféle műkritikusból vált a képzőművészeti piac kiszélesítését célzó művészgaléria megalapítója – indultal teli vehemenciája és meghökkentő spekulációi nélkül vajon milyen eredményeket tudott volna elérni egy olyan művészeti kiállítóhely, amelyről Rózsa 1909-ben ezt írta a korszak legolvasottabb családi lapjában, a *Vasárnapi Ujság*-ban: „arra törekszik, hogy lehetővé tegye az erők egyenletes megoszlását és elhelyezkedését, ami a két régi testvéregyesület, a Műcsarnok és a Nemzeti Szalon mellett nem volt lehetséges. A Műcsarnok hagyományaihoz híven békén szolgálhatja az akadémikus és klasszikus eszményeket, a nagy stílust, a történeti festészetet; a Szalon művásárjává lehet a középfajú, kisebb igényű festészetnek, a Művészház pedig megnyithatja kapuit minden új művészi törekvés és az új művésznemzedék előtt.”

Az örökké a „progresszió” és az „új” jelszavával fellépő, magát folyamatosan a kortárs, modernista kezdeményezések gyűjtőemberének feltüntető Rózsa remekül ráértett arra, hogy a századforduló-századelő képzőművészeti piacon nem pusztán a klasszikus, de a kortárs művészek munkáira is számottevő kereslet lehet. Ez a helyzet az alkotó és a vásárló közti mediatori szerephez helyezkedő közvetítőnk sokféle lehetőséget kínált – s ezt Rózsa az első közt ismerte föl. Azt, hogy a szellemi és a művészi termékek eladását kiválóan segítheti a művészeti piac társas-, baráti- és szellemi elitkörökbe való tömörítése, már a 19. századvég arisztokrata és művész-szalonjainak szervezői (vö. például a Justh Zsigmond ideája alapján felálló Műbarátok Körének vagy a Feszty-Jókai-szalon) felismerték. Emellett a gondolat remekül egybesimult a kiegyezést követő évtizedekben zajló, a tudományos, a művészeti és az irodalmi közéletet amúgy is jellemző intézményesülési lázzal. Az elit összetételére és figyelmének a kortárs művészetek felé fordítása pedig valóban óriási friss tőkét mozdított meg és irányított az újonnan megnyíló kortárs piac irányába – járulékosan pedig kielégíthette a már-már mániás térfoglalási és pénzkereseti szándékát jól-rosszul leplező Rózsa Miklóst is.

A magántőke mobilizálási lehetőségei mellett az állami költségvetést vizsgálva kitűnik, hogy bár a kultusztárca költségvetése még a 20. század elején is kitüntetőleg az oktatáspolitikai és az egyházügyi kérdésekre koncentrált, de az alkotóművészet terén már az új polgári rendszer felállásakor is az építő-, a képző- és a díszítőművészetek kerültek kiemelt helyzetbe. Ugyanakkor az irodalmat és az irodalmi közéletet érintő tételek a kiegyezés után még jó néhány éven át jóformán meg sem tudtak jelenni az állami pénzfiranszírozási szisztémában. Mindez magyaráz-

za, hogy Rózsa – többekkel együtt – miért fordította sorsát az irodalom terepéről a művészeti szféra irányába. Ez a tényező szerepet játszott abban is, hogy a művészek mellett óriási számú „járulékos” jelentkező bukkant fel a századfordulós művészeti élet gyorsan professzionalizálódó piacán, ahol olykor kíméletlen, sőt esetenként törvénytelen húzásokkal folyt a harc a sikerért.

A (Művész)Ház

Rózsa Miklós nagy ötlete alapján véve egy egyszerű marketingfogásra épült. Kiállítóhelyet és vásárlópiacot kínált – szinte válogatás nélkül – a kortárs művészeknek, miközben kíméletlen offenzívát indított mindenkiel szemben, aki céljai megvalósulásának útjába keveredett. Lehetőséget és megélhetést kínált azoknak is, akik bármi módon kilógtak a kor akadémikus eszményrendszeréből, s azoknak, akik új művészeti elgondolások szerint új megoldásokkal próbálkoztak. Számolt azokkal is, akik egyszerűen csak berzenkedtek a kor zsűrikötelezettséget igénylő bírálati metódusa ellen vagy generációs, személyes, elentéteket miatt kiszorultak a már főnnálló művészeti szervezetekből és intézményekből. Ez a befogadási gesztus azonban csak addig a pillanatig volt érvényben, amíg a művész nem keresztelte Rózsa terveit. Zwiczk András, a 2009-es Magyar Nemzeti Galéria-beli Művészház-kiállítás összefoglalójában így jellemezte a Rózsa által létrehozott művészegyesületet: „1909 decemberében alakult meg Budapesten a Művészház egyesület [...] A vezetőségben számos művész helyet kapott (pl. Iványi Grünwald Béla alelnök), de a festőkön és szobrászokon kívül találunk írókat (Bródy Sándor), műgyűjtőt (Ernst Lajos) és műkereskedőt (Mihályi Deák Jenő) is, az elnök gróf Teleki Géza országgyűlési képviselő lett. A tiszteletbeli tagok sorába beválasztották a MIÉNK [Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre] vezető művészeit (Szinyei-Merse Pál, Ferenczy Károly, Rippl-Rónai József, Kernstok Károly). Megalakulásától fogva önálló kiállító helyiséggel rendelkezett, és programjának középpontjában azok a csoportkiállítások álltak, amelyek a másutt nehezen nyilvánossághoz jutó fiatal művészek számára nyújtottak bemutatkozási lehetőséget. A szabályzat értelmében az alapító művésztagnak évente egy művet zsűri mentesen állíthattak ki: az első ilyen kiállítást 1910 szeptemberében szervezték meg, novemberben pedig megnyitották az első Ellenszalon, amelyen elsősorban a Műcsarnokból kizsűrizett művészek állítottak ki. 1910 őszén az egyesület szakított a finanszírozásban közreműködő és a kiállítóhelyet biztosító Magyar Művészeti Részenyártársasággal, és a Váci utcából a Kristóf térre költözött.”

Rózsa azonban sehogy nem tudott kibékülni azal, hogy a Művészház kiállítóhelye – még ha impozáns, de időszakosan használt – bérleményekben

találjon otthont. Álma egy állandó művészpallota birtoklása volt. Bármilyen áron. A tét a Művészház jövője – és (nem) mellesleg – a művészeti életben elfoglalt saját jövője lett. „Nem véletlen, hogy éppen a Művészház, mely programmszerűen a jövőért dolgozik s a jövőt alapozza, tekint vissza néha-néha a múltba [...] A Művészház ugyanis elvből mindig a legexponáltabb hadállásokban küzd. Olyan áramlatok idején, mikor a művészeti konzervativizmus dicsőséget, sikert és népszerűséget jelent, a radikális modernség zászlóját lobogtatja, viszont olyankor, mikor a művészeti csatatér forradalmi zajtól hangos, kötelességet vél teljesíteni, ha fel-fellebbenti a múlt kárpitját. [...] A Művészház pedig – éppen, mert a jövőért dolgozik s a jövőt alapozza – elől akar járni a múltnak megbecsülésében is, mert hite és meggyőződése, hogy csak a múltba építhetjük fel a jövőt, mint ez a jövő – még ha akar-ná – sem lehetne más, mint a múltnak evolváló folytatása.” – írta az 1911 novemberében kiadott *Kalauz a Művészház Kernstok Károly retrospektív kiállításához* című kiadványban.

Úgy látszik, volt tehát olyan cél, amiért egy nagy játszmában a legmerészebben érdemes hazardírozni. Az első leosztásban Rózsa Miklós a Művészklub megalakításával (tőke)erős partnereket keresett. A *Művészeti krónika* című orgánus 1912. április 1-jei száma *Művészklub* címmel tudósított arról, hogy „A művészek a magyar társadalom legelső osztályához tartoznak immár nemcsak szellemi, hanem társadalmi téren is. [...] Ennek az üdvös összeolvadásnak a jele az új Művészklub, amelynek alakulásáról a napokban adtak hírt a napilapok. [...] Mert az új klub élén álló nevek – Andrássy Gyula gróf az elnöke – meggyőznek arról, hogy az új társadalmi alakulás a művészeti élet komoly tényezőjévé lesz. És ilyenképpen sokat tehet, különösen abban az irányban, hogy a művészet iránti érdeklődést a laikusokban felkeltse, hogy a művészek számba vevéséhez szoktassa őket.”

1912 utolsó napján azonban bomba robbant a sajtóban. A *Titkok egy kétszázézer koronás szerződés körül* címmel a *Budapest* kitergette a Művészház szennyét: „Kínos botrányal foglalkoznak most művészkörökben. A festőművészek között háborúság tört ki egy művészotthon létesítése körül, s ez az otthon, melynek az lett volna a rendeltetése, hogy a magyar művészeket egy táborban egyesítse, most ellenkezőleg, a legnagyobb válságba sodorta a Művészházat és egyenlenséget támasztott a festőművészek között. A Művészház alelnöke ma, hogy a további botrányokból származó felelősséget elkerülje, lemondott tisztességéről s felő, hogy lemondása kapcsán még súlyos bonyodalmak keletkeznek, ami nagy hátrányára lesz a magyar képzőművészetnek. [...] A festőművészek hónapokkal ezelőtt egy Művész Klub alakítását határozták el, mely szoros kapcsolatban állott volna a Művészházzal. [...] A szervezőbizottság elkészítette

az alapszabályokat, és már minden terv készen volt a Művészklub megalakításához, amikor a Művészház igazgatója, Rózsa Miklós egy puccsot tervezett, melynek az volt a célja, hogy a Klub alakításán fáradozó elnökséget kibuktassa és helyébe az ő embereit ültesse.

A Művészház vezetősége ugyanis szerződést kötött egy francia pénzcsoporttal, mely *kétszázezer koronáért kibérelte a tervezett klub helyiségeit*, s ezt az összeget a klub építésére és berendezésére fordították. A francia pénzcsoporttal kötött szerződésben bent foglaltatott, hogy ha a klub december 31-ig nem alakul meg, úgy a Művészház köteles nagyobb összegű pönalét fizetni. A Művészklubot tervező bizottság, tekintettel arra, hogy Teleki Géza gróf, a Művészház elnöke, anyagilag érdekelve van, mindent elkövetett, hogy a Művészklub megalakuljon a kikötött időre. Itt következik aztán a dolog sötét háttere.

A klubot tervező bizottság időközben megtudta, hogy Rózsa Miklós igazgató a bizottság megkerülésével egy kellemetlen szerződést kötött a francia pénzcsoporttal. Nyilvánvaló lett, hogy a francia pénzcsoportnak veszélyes, sőt tisztességtelennek mondható tervei vannak a Művészklubbal, s bár szerződésben nyíltan nem jutott kifejezésre, mindenki tudta, hogy *a francia pénzcsoport egy kártyabarlang céljaira adta a horribilis bérösszeget*. S mindez Rózsa igazgató tudtával és a klubtervező bizottság megkerülésével történt. Ilyen formán a bizottság mindent elkövetett, hogy ez a terv megghiúsuljon, de minden fáradozásuk kárba veszett Rózsa igazgató csökönyös magatartásán. Mikor aztán a bizottság látta Rózsa és társai ellenük tervezett kibukató akcióját és veszélyeztetve látták a *Művészklub jó hírnevét*, félrevonultak.

Az igazi háborúság azonban még csak most kezdődik [...]”

A botrány kipattanása után Iványi Grünvald Béla, a Művészház alelnöke lemondott tisztségéről és gróf Teleki Géza elnökhöz intézett levelében kijelentette: „Lemondásomnak egyedüli oka, hogy a jelenlegi igazgató úr egyénisége iránt nem viseltetem kellő bizalommal, mert az ő személye az okozója az örökös rázkódtatásoknak. Nem akarok részletekre kitérni, de ma újból meggyőződtem, hogy bent a Művészházban a hátam mögött titokban újabb puccs készül, amit előttem – alelnök előtt – a Művészház hivatalnokai is eltitkoltak, sőt egy ideig egyszerűen letagadtak.”

A második körben Rózsa a terézvárosi Szegfű és a Rózsa utca sarkán álló Zichy-palota [ma a Cseh Köztársaság Budapesti Nagykövetsége és a Cseh Centrum székháza] teljes körű megszerzését célozta meg. *A Művészeti krónika* 1913. február 1-jei számának *Művészház* című cikke arról adott hírt, hogy „A Művészház új palotája kétségtelenül nyeresége a magyar képzőművészeti kultúrának, hiszen egy egész palotát bocsát a képzőművészet rendelkezésére, ami a művészet iránti érzésnek és szeretetnek élénk jele. [...] a

Művészház határozott programmal és a művészeknek egy adott körével óhajt beilleszkedni a képzőművészeti kultúrába. [...]”

A baráti és támogató hangú beszámolókat azonban hamarosan méregbe mártott nyílhegyű reflexiók váltották fel. *A Hét* – melynek munkatársaként, sőt rövid ideig szerkesztőjeként Rózsa Miklóst is feltüntették – február 16-án a *Toll és tőr* rovatban hozta a hírt: „A Művészklubból Művészkör lett. Azok, akik pár héttel ezelőtt felháborodva vonultak ki a Művészklub alakuló gyűléséről, ezen a héten zászlók alatt és zeneszó mellett visszasétáltak oda. Pár héttel ezelőtt úgy tettek, mintha nagyon szagosnak találták volna a Ron[d]eaux pénzét. Az erkölcs nevében elfintorították az orrukát s hangosan szavaltak arról, hogy nem kell nekik a francia fezőr pénz. Azóta tisztító és szaglanító intézetben voltak a frankok, s a művész urak jó ízlése kibékült az erkölccsel. Már nincsenek kifogásaik a francia pénz ellen. Sőt. Most már maguk jártak el Ron[d]eaux úrnál s meginterpellálták: Hol is az a jófajta francia pénz. De hát mi történt itt voltaképpen? [...] Csak annyi történt, hogy az urak végre megállapodtak abban, hogy ki lesz a *croupier*. A kérdés fontos és igazán érdemes arra, hogy hetekig tanácskozzanak fölötte.”

A némi bennfentességet feltételező hír megértésére elég kinyitni a többi újságot. A hírt jóformán minden fővárosi lap hozta, kényelmesen elcsemegézve a részleteken, hogyan szakadt ketté végérvényesen a Művészklub tagsága. A legnagyobb példányszámú bulvárlap, *Az Est* az 1913. február 18-i számában a *Klubavatás karhatalommal. Művészház, Művészklub és Művészkör* című cikkében így összegezte a történeteket: „Vasárnap délután négy óra tájban az Andrássy úton különös menet vont a járókelők figyelmét. Mintegy ötven művész vonult végig az úton, és bekanyarodva a Rózsa utcába, a volt Zichy Jenő-palota bezárt kapuja előtt megállottak. Vezetőjük becsöngetett, pár pillanat múlva nyílt az ajtó, s odabent frakkos, libériás klubszemélyzet meg négy rendőr várta az érkezőket. Az ötven tagú csapat bevonult a kivilágított helyiségekbe, s a hangversenyterem közepén Róna József festőművész maga köré gyűjtve a többieket, emelt hangon a következő kijelentést tette:

– Uraim, a tegnap alakult Művészkör ezennel elfoglalja bérelt helyiségeit...

E harcias és színpadias jelenet magyarázata a következő: két év óta – amikor a Fészek-körből a magyar képzőművészek nagy része személyi ellentétek folytán kilépett – ez a szecesszionizált csoport állandóan azon fáradozott, hogy új klubot alakítson. A múlt évben ez a törekvés egészen közel jutott a megvalósuláshoz, mert a Művészház című művészeti egyesület megvette néhai gróf Zichy Jenő évek óta üresen álló Rózsa utcai palotáját és a helyiségek egy részét klubhelyiségül felajánlotta a Fészekből kilépett művészeknek, akik

Szinyey-Merse Pál és Lechner Ödön szellemi vezérlete alatt csoportosulnak.

A művészek elfogadták az ajánlatot, mire Rózsa Miklós, a Művészház kétségtelenül agilis igazgatója, akinek sikerült ilyenformán összekötnie az üzleti célokat szolgáló Művészházat a tisztán előkelő társadalmi jellegű Művészklubbal, a berendezéshez szükséges pénz felhajtásához látott. Nem is kellett sokáig várni a pénzre, mert csakhamar jelentkezett Rondeaux Károly párisi tőkepénzes. A kártyaklub-alapító ajánlott fel az alakulandó klub helyiségeinek tíz évi béréként előre 200 000 koronát, ennek ellenében kikötötte, hogy Rózsa Miklós köteles neki 1912. december 31-ig egy legalább 250 tagból álló, előkelő és művészi-arisztokrata jellegű klubot szállítani, mely tagjainak társadalmi állásából, anyagi helyzetéből kifolyólag képes lesz a bérlőinek előreláthatóan a bakkarat-játékból megfelelő jövedelmet biztosítani.

A Művészház-egyesület ezt a szerződést írásban is megkötötte Rondeaux-val, aki 200 000 koronás kölcsönét a budapesti törvényszéknél törvényileg is betábláztatta a Zichy-palotára. A francia pénzén tehát megkezdődött az épület átalakítása, de az összeg korántsem volt elegendő. Mikor azután fogyott a pénz, Rózsa Miklós a Művészház igazgatósága nevében mindenféle kikötéseket csikart ki az alakuló művészklub szervezőbizottságától. Felemelte a kikötött helyiségbért, lekötötte a tagdíjak háromnegyed részét: már csírájában megbénította a Művészklub szabad működését.

Mindez lassankint lángra lobbantotta a klubot szervező művészek Rózsa iránt táplált régi ellenszenvét, és a dolog vége az lett, hogy mikor december 30-ára – Rondeaux kikötésének eleget teendő – összehívták a Művészklub alakuló közgyűlést, a Szinyei Merse–Lechner-csoport kivonta magát az alakulásból, és gróf Teleki Géza, a Művészház elnöke tizenhat ember jelenlétében volt kénytelen megalakítani azt a klubot, amely Szinyei-Merse Pál hírlapi tiltakozása ellenére a Művészklub címet viselte.

Roundeaux csak újév napján értesült arról, hogy itt milyen szakadás történt annak a klubnak az alkotó részeiben, melynek helyiségeit ő még a megalakulás előtt kibérelte a Művészház-egyesülettől mint háziúrtól. A francia várt egy ideig, és mikor látta, hogy Rózsa Miklós meg Teleki Géza minden erőfeszítésük mellett sem tudják a Művészklubot a szerződésnek megfelelően létrehozni, fordított az álláspontján: szakított a Rózsa-féle művészklubbal, és új alakulást csoportosított bérlete köré.

Ez az új alakulás a szombaton létrejött *Művészkör*, melynek a Fészekből annak idején kivált és a Művészklub alakulásából magukat kivont művészek a tagjai egyelőre Kallós Ede, Karlovsky Bertalan és Róna József vezetése alatt. A Művészkör a megalakulása után azon melegében kibérelte Rondeauxtól a Falus Elek

által berendezett fényes helyiségeket, olyan szerződést kötve, mely a klub tagdíjain kívül a bérlő jövedelmének felét is művészeti célokra biztosítja. Vasárnap délután az új Művészkör tagjai el is foglalták a helyiségeket, melyeknek ugyanazon épületben tanyázó Rózsaéktól való megvédésére kért Rondeaux rendőri készenlétet.

Szerencsére nem került sor összetűzésre, a Művészházból a Művészkörbe vezető átjárót vasredőny zárja el, és az új Művészkör nemsokára végleg megkezdheti működését, miután az elnökséget Szinyei-Merse Pállal, Lechner Ödönnel és Szmrecsányi Miklóssal ki fogja egészíteni.”

Ugyanazon a napon a szintén nagy példányszámú *Budapest* (1913. február 18.) a *Művészeti háborúsága* című cikkében Rondeaux Károlyt bankárként emlegette és azzal egészítette ki a dolgot, hogy „Most azután a helyzet az, hogy mindkét fél vitatja az igazát, a »Művészkör« tagjai fogadkoznak, hogy ezentúl is használni fogják a Művészklub helyiségeit, viszont a *Művészklub vezetősége rendőrökkel őriztetni a bejáratot*, és a palotát csak néhány nap múlva fogja megnyitni, de csak a saját tagjai számára. Az ügy valószínűleg a bíróság elé fog kerülni.”

Az egyesült ellenzékhez húzó *Magyar Hírlap* február 19-én tudni vélte, hogy „A megállapodás létre is jött Rondeaux és a Művészkör között, mely szerint a klub tagdíjain kívül a bérlő jövedelmének felét is biztosítja művészeti célokra. [...] Ezért a Művészklub most ügyvédje útján barátságos felszólítást intézett Rondeaux-hoz, hogy vagy tartsa meg a velük kötött szerződést, vagy pedig néhány napon belül fizesse ki a szerződésileg biztosított pönalét.” Az újság az ezt követő napokban sem hagyta kihűlni a témát. A 22-i számban *Pörös klubhelyiség* címmel tudósított a VI. ker. járásbíróság perfelvételéről, melyet a felperes Rondeaux-t képviselő dr. Graber Károly indított. A bérleti egyezmény szerint Rondeaux Károly évi 45 ezer korona bért fizetett és előre lefizetett 220 ezer koronát a Művészklub használatáért. Február 16-án el is foglalta a Művészklub helyiségeit és ott berendezkedett. Múlt vasárnap Rózsa Rondeaux-t, egész személyzetével, kitette a Művészklub helyiségeiből. Graber visszahelyezést kért, a Rózsaékat képviselő dr. Nagy Géza szerint viszont nincs érvényes bérleti szerződés, hanem pusztán haszonbérleti szerződésről van szó, mert szerintük Rondeaux nem a helyiségeket, hanem csak a Ház üzemeltetését bérelte ki. Február 25-én délelőtt 10-kor hirdették ki az ítéletet: a bíróság „Rondeaux-t keresetével elutasította és kötelezte őt, hogy 368 korona perköltséget a Művészháznak mint alperesnek megfizessen. Az ítélet megokolásában bennfoglaltatik, hogy: igaz ugyan, hogy Rondeaux bérbe vette a helyiséget, de annak formális átadása nem történt meg, mert Rondeaux úgy hatoltak be, hogy a régi zárat levették és új zárat alkalmazásá-

val vették be magukat a klubhelyiségbe. Miután tehát ilyenformán hivatalosan nem volt a bérleményben, onnan tehát ki sem dobhatták. Konstatálja a megokolás azt is, hogy Rondeaux-nak csupán megállapodása volt a Művészház vezetőségével, melyet nem perfektuáltak.”

Rondeaux, a „francia fezőr”, a „párisi tőkepénzes” az újságok szerint tehát óriásit kockáztatott és hatalmas összeget veszített abban a játszmában, amelyben a „hitvány számítással dolgozó klubalapító” croupier gátlástalanul nagy tétet tett föl a (Művész)Ház elnyerésére.

Az egál

Bálint Aladár a *Nyugat* 1913. 3. számában a Művészház palotafelavató kiállítása kapcsán kijelentette, hogy „A Művészház új otthont szerzett. Az otthon-szerzést kellemetlen marakodás előzte meg a palota fenntartásának tetemes költségeit fedező kártyaklub várható jövedelmeinek elosztása miatt. Tegyük fel, hogy a hadakozó felek mindegyikének igaza volt, és mindenki tisztességes, aki él, nyugodjunk bele abba is, hogy a művészet egyik fő főpillére a bakkarat, és ne tekintsünk tovább a pusztá tényeknél.”

Ha ki-ki tisztességéről nem is, de a Ház körüli játszmáról azért megtudhatunk valami keveset a fennmaradt levéltári forrásokból. A telekhez és a házhoz Zichy Rafael a Zichy Jenő utáni örökösödés útján jutott 1911. augusztus 26-án. Meg sem melegegett azonban a házban, hisz ismerjük azt a közjegyzői okiratot, amelyben gróf Zichy Rafael földbirtokos 1912. március 29-én már eladta „a VI. kerület Rózsa és Szegfű utcák sarkán levő ingatlant annak minden tartozékával együtt 380.000 korona vételárért” gróf Teleki Gézának a Művészház (művészeti egyesület) részére. „Erre a vételárra beszámítandólag vevő a saját személyes fizetési kötelezettségébe átvészi a fent körülírt ingatlanon [...] az Egyesület budapesti fővárosi takarékpénztár javára zálogjoggal bekebelezett 200.000 korona kölcsöntartozást annak folyó év Május tizenötödiktől fogva járó kamat és egyéb járulékaival együtt.” A fennmaradt 180.000 koronát a vevő egy vagy több részletben fizethette meg készpénzben. 1912. május 30-án újabb közjegyzői okirat rendelkezett arról, hogy a Művészház a 178483 korona és 6 fillér kölcsönnek a 10%-át jogosult gróf Teleki Géza úrnak évenként visszatörlesztetni, és a mindenkorli tőkehátralék után a mindenkorli kamatlábon felül 3% kamatot fog fizetni, „a törlesztést azonban mindaddig, míg ezt gróf Teleki Géza úr nem követeli, mellőzheti is.” Teleki Géza félévi előzetes értesítéssel azonban felmondhatta, „s a félév lejártával az egész hátraléknak és járulékaiknak készpénzben leendő visszafizetését” követelhetette. Az okirat rendelkezett arról is, hogy az 1912. február 15-én kelt VKM-engedéllyel elnyert 8000 korona építési segély évi részletei Teleki Gézáat illessék meg, míg az

egyesület a kölcsönt vissza nem fizette. Az okirathoz csatolták az 1912. április 16-i jegyzőkönyvet, amelyből kiderül, hogy a Művészház művészeti egyesület közgyűlése – Rózsa Miklós erőteljes fellépésének köszönhetően – valójában bármiféle fedezet vagy tartalék nélkül ugrott bele egy óriási ingatlanügyletbe. A Rózsa érvelése szerint „az egyesület érdekeire nézve is felette előnyös jogügylet” lebonyolítására a jegyzőkönyv szerint a testület teljes körű felhatalmazást adott neki. Az ingatlant a Művészház nevére és javára jegyezték be, s a tulajdoni lap szerint 1912. november 22-én az épület használatára vonatkozó nyilatkozatot is széljegyeztek, eszerint „a telken építendő egyemeletes toldalék illetve az átalakítás folytán előálló épület kizárólag művész-célokra szolgálhat s lakások céljára – kivéve a portás lakást, nem használható” – ezzel egyidejűleg kivédtek annak lehetőségét is, hogy az ingatlan lakóépületnek használhassa a leendő bérlő vagy bárki más.

A legnagyobb gondnak azonban az mutatkozott, hogy a Művészház egyesületnek egyáltalán nem volt pénze. A terv tehát az volt, hogy a házon lévő 200 000 korona kölcsöntartozást, mely az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár javára volt a házra terhelve, az egyesület átveszi, miközben a kölcsön átvállalási díját megpróbálják kieszközölni a „kulturális célra való tekintettel”. A 380 ezer korona vételárból fennmaradó kb. 180 ezer koronát pedig az elnök, azaz Teleki készpénzben fizette ki, amit az egyesület majd részletekben tervezett törlesztetni neki, addig pedig erre az összegre zálogjogot kapott az ingatlanra. Az ingatlan dokumentumainak teherlapjáról kiderül, hogy az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár 200 000 korona tartozásának kiváltása 1912. december 21-én történt meg, mely során „a zálogjog Kettőszáz ezer kor. kamat nélküli bérelőleg erejéig ezen ingatlanra Rondeaux Károly javára bekebelezetik”.

Az 1913 februárjától elinduló és az 1914-es csődeljárás megindulásáig folyamatos zálogterhelések közt a tulajdoni- és a teherlap utolsó Rondeaux-ra vonatkozó széljegye 1913. február 8-i dátumú, mely alapján „az 1913. évi február 1-től 1922. évi december 31-ig terjedő bérleti jog 32500 K évi bér fizetésének kötelezettsége mellett ezen ingatlanra Rondeaux Károly magánzó javára bekebelezetik.”

Február 25-én, a Művészház vezetősége és a Rondeaux közti per napján Dr. Hedry Aladár királyi közjegyző jegyzőkönyvben dokumentálta, hogy a Művészház ügyvédje, dr. Kovács István letétben egy Rondeaux ügyvédjének szóló levélmásolatot hagyott nála, melyben ez állt: „T. Cím a Művészházzal 1912. évi szeptember hó 18-án és 1913. évi január hó 16-án kötött szerződések rendelkezéseit több irányban, de különösen az által, hogy folyó hó 16-án a Művészklub céljára bérelt helyiségeket idegen társaságok rendelkezésére bocsájtotta, megszegte, ami ügyfelemnek jogot nyújtana arra, hogy t. Címmel szemben mindennemű

jogait a törvény értelmében érvényesíthesse. [...] Van szerencsém tehát t. Címmel közölni, hogy úgy a Művészház, mint a Művészklub ügyfeleim módot kívánok t. Címnek nyújtani, hogy szerződéses kötelmeit s egyben jogait is a Művészház által létesített Művészklub keretében gyakorolhassa, illetőleg érvényesíthesse. [...] Meg kell jegyezni, hogy amennyiben Tekintetesség ezen felhívásnak eleget nem tette, a Művészklub erre való tekintet nélkül feltétlen meg fog nyitni, ügyfelem pedig azon kényszer helyzetbe kerül, hogy Ön ellen szerződészegés folytán összes jogait megfelelően érvényesítse. [...] a folyó hó 16-iki események netaláni kedvezőtlen hatásának minden consequentiáját már ezúttal Önre kell hogy hárítsa.”

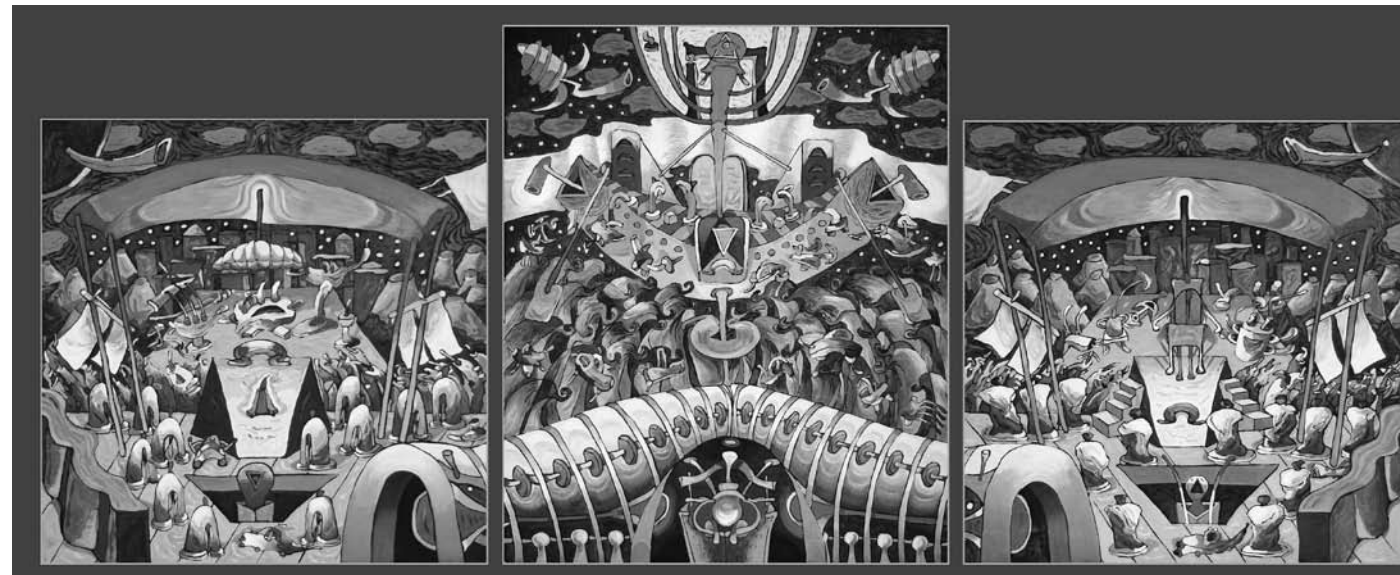
*

Az egyik legősibb kártya-szerencsejátékban, a bakkarában három választási lehetőség van: a **Házra**, a **Játékosra** vagy **egálra** lehet tippelni. „Ha a Játékos a Játékosra fogad és kártyáinak összeg meghaladja a **Krupié** kártyáinak értékét, a Játékos nyer. Ha a Játékos a Krupiéra fogad és annak kártyáinak összege meghaladja a Játékosét, a Játékos nyer. Döntetlen esetén csak akkor nyerhet a Játékos, ha erre az opcióra fogadott, ez esetben a Krupié és a Játékos kezében tartott kártyák értéke azonos kell legyen” – mondja a játék egyszerű szabálya.

Néhány nappal azelőtt, hogy a Rondeaux-val kötött egyezség lejárt, *A Hét* az 1912. év utolsó, december 29-i számában egy diszkrét, filozofikus gondolatokat sem nélkülöző megállapítás szerénykedett a kortárs

művészvilág hírei között: „A kártya társadalmi meg egyezés, bizonyos befestett lapokkal bizonyos módon való szórakozásra. S ezekkel a befestett lapokkal kiki úgy szórakozik, ahogy akar s ahogy a másik ember, aki a szórakozásban részt vesz, megengedi. Pardon, mondják erre, csak addig, amíg meg nem károsítja. Dehogy. Hiszen ha becsületesen nyerek a kártyán, akkor is megkárosítom a másikat. A csalásnak tehát hatósági kritériuma nem lehet, mert a játéknak sincs.”

Meglehet, hogy a csalás hatósági kritériumainak kérdése soha nem foglalkoztatta Rózsa Miklóst. De ha igen, hamar teljes körű felmentést találhatott. Hiszen pár hónappal a Művészház kontra Rondeaux-per után megjelent Szekfű Gyula *A száműzött fejedelem* című kötete, melynek egyik lábjegyzetében „a párizsi császári követ 1715. december 15-i jelentése szerint: »Rákóczi jövedelme abból van, hogy meg van neki engedve, hogy »itteni házában üzhet minden, egyébként tilos szerencsejátékot, mely évente állítólag 40 ezer font kártyapénzt hoz neki«”. Ez a kártyabarlang-ügy az egyik legsúlyosabb vádpontja lett annak a sokak által skandalumnak tartott Rákóczi-ügynek, ami a történettudomány máig legnagyobb politikai és sajtóbotrányát robbantotta ki. Csakhogy a meggyalázottnak kikiáltott Fejedelem és a legnagyobb magyar történet-szek egyike, Szekfű máig erős Játékosként a Játékban maradt. Rózsa-krupié viszont a nagy játszmák során jóformán az összes lapját és végül a megnyert Házát is elvesztette.

Jónás (Jónás) I. / triptichon (2004–2007; olaj, vászon; 130x300 cm; jelezés nélkül)

► WEHNER TIBOR

A kiismerhetetlen Szentendre-Fót, illetve Fót-Szentendre viszonylatok

Borgó festőművész kiállítása dr. Hann Ferenc emlékére*

A kiállítás mottója – Szikrázó időben Szentendről ellátni Fótig, de Fótról Szentendre már kissé bizonytalan – egy valós, megtörtént esemény viszonylag pontos leírásának eszenciája, egy mélyen megrögződött élmény által inspirált szöveg lényegi összefoglalása. Az 1991-ben, az Új Forrás Könyvek sorozatában megjelent *A babaszemfestő pillantása* című füzet 25–26. oldalán *Szentendrei belátások* cím alatt a következő történet-leírást adtam közre:

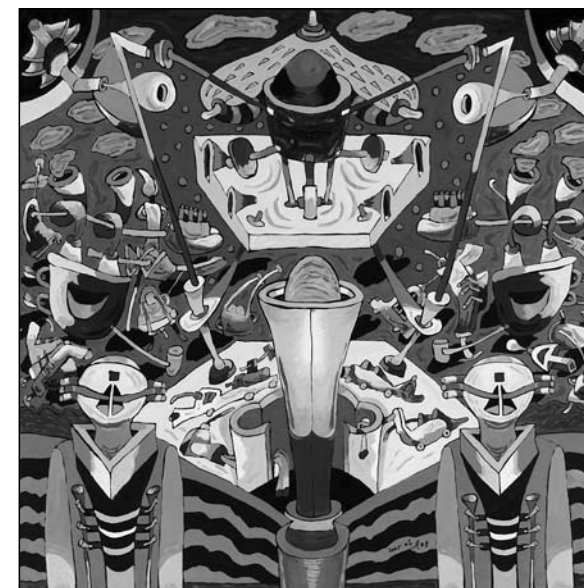
„A Hann Feri – valóságos, jellegzetes szentendrei figura – azt mondta: Szentendréről ellátott Fótig. Kérdésemre – amely valójában nem is kérdés volt, hanem csupán egy kételkedő 'nocsak' – határozottan és nyíltan, mondhatni nyomatékosan kijelentette, hogy nem délibáb volt – a fóti templom tornyai mint ernyedő kőphalloszok az égnek meredtek –, és a nézés előtt nem ivott. Hivatkozott a kedvező látási viszonyokra, a tiszta levegőre is. Már nem szólhattam. Hallgatásom makacs kételkedésnek vélhette Hann Feri, mert még azt is mondta, hogy a Kocsis Imre – szentendrei festőművész és természetbúvár – meg a Mátráig látott el. Kristálytisza levegő, stb. Némi ingerültséget éreztem a hangjában. Megnyugtatón, belátva reménytelen helyzetemet csak annyit mondtam, hogy ezekről a *nézésekről* feljegyzéseket kellene vezetni, és hogy én szívesen vállalnám a jegyző szerepét. Anélkül is látunk, a dolgok a jegyzők nélkül is megtörténnek, a *nézések* elé nem lehet csak úgy akadályokat gördíteni. És elég nagy a baj, ha a *nézéseket* és látásokat feljegyzésekkel próbálják legitimizálni. Sűrűn gondolkozva mondta volna ezt Hann Feri, de figyelmét már újabb probléma kötötte le. A gödöllői dombság egyik magaslatáról – néhány száz méterre a fóti templom merev tornyaitól

– a horizontot vizsgálta, Szentendre felé kékelt. Szikrázón süttött a nap, gyönyörű idő volt.”

Hát ennyi lenne ez a befejezetlen, történetnek is alig nevezhető történet. Némiképp bonyolítja a helyzetet, hogy Hann Ferivel akkor álldógtunk a gödöllői dombság egyik magaslatán a néhai Pest Megyei Tanács szigorú zsűri-bizottságának mindenre elszánt tagjaként, amikor egy Borgó nevezetű festő Marosvásárhelyen – teljesen értelmetlennek minősítve a Ceausescu-rezsim alatti művészi önmegvalósítás kísérletét – úgy döntött, hogy maga mögött hagyja gyűlölte tisztelt besúgóit és titkosrendőreit, és egy másik, egy határon túli Magyarországon próbálja megvalósítani elképzeléseit. Így érkezett meg a Vajda Lajos Stúdió mágikus vonzóhatásának engedelmessé Szentendrére, ahol aztán hamarosan a városka – ügyeljünk az ironiára – legfontosabb kulturális intézményével, a Kovács Margit Múzeummal szemközt, egy kis emeleti irodában Hann Ferencel együtt szövögették a magyarországi úgy mond „művészeti vérkeringésbe való zökkenőmentes bekapcsolódás” esélyeit és lehetőségeit. A tervek valóra váltak: a gyorsan pergő nyolcvanas, majd kilencvenes évek során Borgó megrendezte első, majd második, és az összes soron következő szentendrei, majd Szentendrén túli és kívüli kiállítását, és ha lehet azt mondani, mindezen közben Hann Ferenc – oly sok más, bokros teendője mellett – a Borgó-piktúra szolgálatába állt: kiállításokat nyitott meg, katalógusszövegeket írt, kritikákat és tanulmányokat adott közre a szakmai fórumokon. Az 1988-as, a művész „új” hazájában rendezett első tárlatára itt, a régi Régi Művésztelepi Galériában került sor, amelyet rettenthetetlen, bátor harcoként, szemüvegének napvédő ellenzőjét, mint egy sisakrostélyt felhajtva, Hann doktor vezetett be, s amelynek tanulságait a *Művészet* című folyóiratban közreadott, *Heraldikák* című eszmefuttatásában többek között így összegezte: „A festő, grafikus, s az aut-

lisze szövés technikában több mint jártas művész alkotói módszerét szillogisztikusnak nevezi. Azt hihetnénk ezután, hogy az eredmény valószínűleg száraz, valamilyen bonyolult matematikai feladvány megoldásakor érzett lelket hűvösítő, agyat örvendeztető öröm. Ám György Csaba munkái lényegüket tekintve lírai hangütésűek, csaknem romantikusak. Formái is azok, jelrendszere is az. A képmező furcsa egzotikus gyümölcsökre, kitüremkedő összejekre, bonyolult organizmusokra, nemritkán szexuális szimbólumokra utaló formák töltik ki, gyakorta éles szembenállásban egy-egy nagyon is racionálisan megfogalmazott, támadó, agresszív motívummal. A síkban fogalmazott kompozíciót a művész egy függőleges tengelyre szervezi, a tengely jobb és bal oldalán szimmetrikusan ismétlődnek a jellegzetes formák, akárha egy esetlegességétől megfosztott Rorschach-teszt széthajtott papírszerűségét látnánk. E szigorú szerkesztésmód mintegy összetartja, rendezi, rendszerbe foglalja a formát. Borgó táblaképeinek, grafikáinak, szövött kárpitjainak természetesen több olvasata van. A külső héj-bőr lefejtése után előbukkan a sérülékeny és érzékeny ember, aki alluzív ötletekkel emel pajzsot maga elé.”

Nos, az 1988-tól a napjainkig ívelő csaknem két és fél évtizedben felépült festői életmű kapcsán Hann doktor nyomán azt jegyezhetjük fel, hogy Borgó különös izzású, megfoghatatlan realitásokban tobzódó, hol áttételes, hol közvetlen utalásokkal átszőtt, a fantasztikumok világába emelkedő alkotásai arra intenek, hogy mélyedjünk el a valóságnak nevezett szférában, majd távolodjunk el a konkrétumoknak feltételezett dolgoktól, és semmiképpen se essünk az oly logikusnak és kézenfekvőnek tűnő értelmezések csapdájába: e piktúra egyik legfontosabb célja feltevéseink szerint az egyértelműségek kíméletlen kirekesztése, az azonosságok kerülése, a kulcsot adás gesztusának elmaradása. A Borgó-színekben és a Borgó-formákban, a csak önmagukkal azonos Borgó-motívumokban és öntörvényű rendjükben a műteremtés korlátozatlan és korlátlan szabadsága ölt testet. Természetesen azért vannak pontosan leírható képjelenségek is: az élénk és tiszta kolorit, az esetenként alkalmazott pasztellszínek, a

Maya (2005; olaj, vászon; 100x100 cm; jelezve lent középen: 2005 Borgó)

szimmetrikus kompozíciómód – amelyet a triptichonokban aztán megkettőz, vagy inkább megsokszoroz a festő –, az általában zsúfoltságba fülő képtér, az elképesztően leleményes motívumkreáció és kapcsolatrendszer, a nyugtalanság-sugárzás, a gondolati és a vizuális vibrálás együtthatása. És mindezek a sajátosságokon túl vannak a Borgó-jelenség forma- és a jelentéstartományainak követetetlen vetületei is, ahol csak a feltevések, a megérzések, a sejtések bizonytalanságai között tapogatózhatunk.

Hosszan-hosszan idézhetnénk az egy évvel ezelőtt elhunyt Hann Ferenc konkrétan Borgó művészetét, illetve piktúrájának a XX. század utolsó harmadának, majd az ezredforduló magyar művészetébe ágyazódását elemző gondolatait, de emlékeztetnünk arra is, hogy egy másik méltató szerint a Borgó-kép transzcendentális sóhaj, míg egy harmadik elemző meggyőződése értelmében a Borgó-mű logikai következtetések rendszere, intellektuális, egzakt folyamatok végigjárásának végeredménye. Más az élettől kapott sebek által megszabdalt művész káromkodásiként és fohászaiként analizálja kompozícióit. Egy újabb, az ezredfordulón közreadott eszmefuttatás Borgó alkotásai kapcsán metafizikus románcokról szól. Körbepillantva e szentendrei műegyüttesben ezen vélekedések közül egyet sem cáfolhatunk és egyet sem erősíthetünk meg. Újabb, a tévedések kockázatát is hordozó adalék gyanánt, Borgó piktúráját interpretálván univerzális, totalitásra törő, roppant okos és végtelen érzelemdús, rendkívüli érzékenységekben és egyediségekben tobzódó festészetnek minősíthetjük különös művészetét. Ám ha valamilyen biztos támpontot keresünk, akkor magát Borgót idézhetjük meg, aki különös piktúrája, művészetete vezérelvül választotta azt a már oly sokszor idézett gondolatot, mely szerint „...úgy rajzolok vagy festek, ahogy az Athos-hegyi és a monte cassinoi szerzetesek írtak, akik azt hitték, hogy ahány vonalat húznak a pergamenre, annyi sebet ejtenek a Sátánon...” Képeinek szemlélői a képíró e szívósan továbbélő, ámde felemelő tévhitében, lépten-nyomon megcáfolt illúziójában osztozhatnak ezen a Hann Ferenc működését és emlékét idéző kiállításon is.

* Elhangzott Szentendrén, a Régi Művésztelepi Galériában, 2011. november 26-án, Borgó festőművész dr. Hann Ferenc emlékének szentelt kiállításának megnyitóján

► RÉVÉSZ EMESE

Csók István ismeretlen
Bánk bán-illusztrációi

Első hallásra talán meglepő, hogy a derűs életöröm festőjeként ismert Csók István Katona József tragédiáját illusztrálta. Pedig a *Bánk bán* számos mozzanatában illeszkedett Csók korai műveinek világához, a drámát átszövő ármány, erőszak, téboly és halál csöppet sem volt idegen a *Báthory Erzsébet* festőjétől. Csók meglepő módon nem vett részt nagybányai társainak első jelentős grafikai vállalkozásában, Kiss József költeményeinek illusztrálásában. Hozzájuk hasonlóan azonban számára is fontos volt az irodalmi ösztönzés. A *Bánk bán* illusztrációival párhuzamosan, 1899-ben festett *Szabadíts meg a gonosztól* előképe is Reviczky Gyula egy költeménye volt.¹

A századvégen Katona József *Bánk bánja* már a nemzeti drámairodalom kanonikus művének számított. Díszkiadásának illusztrálása megtisztelő feladat volt egy fiatal művész számára. A kiegyezés előtt a cenzúra által következetesen betiltott vagy megcsonkított mű előadásai politikai demonstrációt jelentettek, általuk az elnyomó idegen uralkodó ellen forduló bán alakja szabadsághőssé nemesedett. 1848. március 15-én a Nemzeti Színház ingyenes bemutatón tűzte műsorára a darabot, s a Kiegyezés után 1896-ig több mint száz előadást ért meg színpadán Katona drámája. Főbb szerepeiben a kor ünnevelt színészióriái tűndököltek: Egressy Gábor, Lendvay Márton, Laborfalvy Róza és Prielle Kornélia. Kosztümös szerepképeiket Barabás Miklós örökölte meg, akinek később is gyakran reprodukált, aprólékosan kidolgozott kórajzait

bizonyára Csók is jól ismerte (Bánk bán öltözete és Tiborc alakja közvetlen hatásukat sejteti). A századfordulón Gertrudis szerepében Jászai Mari aratott sikert, színpadi jelmeze közvetlen példát nyújtott Csók számára is.

A színpadképeken kívül egyéb mintája nemigen volt a festőnek a dráma képzőművészeti megformálására, hiszen az minden sikere ellenére sem ihlette meg a kor képzőművészeit. Ennek is köszönhetően Csók szabadon interpretálhatta a művet. A historizáló történeti kép hagyományaitól elszakadva nem kosztümös színpadképet alkotott, hanem a korhű részletek helyett a drámai szituációk lélektani mozzanataira összpontosított. Gyulai Pál, Jókai Mór, Arany János és a kor irányadó irodalomkritikusainak értelmezésével összhangban, Katona drámájában a lélek tragédiája foglalkoztatta.² Képein Bánk bánt nem mint cselekvő hőst, hanem – Hamlethez hasonlóan – mint vívódó, töprengő alkatot jelenítette meg, míg kompozíciói fókuszába a téboly és bosszúállás határán egyensúlyozó női hősöket állította. Festői eszköztárát is ehhez igazította, a századvég szimbolizmusában kedvelt módon hőseit elmosódott, ködös, a figurákat épp csak sejtető módon idézte meg. Ezek a „hangulati képek” érzéki módon tárták fel a tragédia szereplőit mozgó legbelső szenvedélyeket, az ösztönök gomolygó ködéből felvillanó pusztító indulatokat.

A dráma díszkiadásához Csók öt illusztrációt készített, minden színhez egyet.³ Kompozícióit a kiadó önálló lapokon, fekete-fehér fénynyomat (heliogravür) technikával sokszorosítva illesztette a borítóján dombyomásos, szecessziós ornamensekkel díszített albumba. A nagybányaiakhoz hasonlóan Csók sem kifejezetten alkalmazott grafikai műben gondolkodott, hanem önálló festői darabokat alkotott, amelyek kapcsolódtak ugyan az illusztrált szöveghez, de önmagukban szuverén alkotásoknak tekinthetők. Az öt reprodukált lap közül egyedül a Tiborc alakját ábrázoló szénrajz, a többi előképe olajfestmény volt, amelyek közül jelenleg kettőt ismerünk.

Melinda (olajfestmény reprodukciója; jelezve balra lent: Csók)

Székelly Bertalan: Ágnes asszony (1865; litográfia)

Gyárfás Jenő: Kund Abigél. Részlet a Tetemrehívásból (1881)

A díszkiadás belső borítója elé kötött nyitókép Melindát ábrázolja. Csók egész drámai felfogására igen jellemző választás, hogy nem a címszereplő Bánk bánt, hanem egy női alakot helyez középpontba. Csók Melindát kibontott hajjal, a téboly állapotában ábrázolja. A kép készülését idején Csókot különösen foglalkoztatták a végletes asszonyi sorsok. Melinda a századvég olvasatában jellegzetesen hisztérikus-neurotikus teremtmény, aki éppúgy áldozata saját túlfűtött érzékiségének, mint a politikai intrikáknak, a férfiak csillapíthatatlan hatalomvágyának. Csók hazai előképekre is támaszkodhatott, mikor az „őrült asszony” alakját állította középpontba. Akadémiai mesterét, Székely Bertalant élénken foglalkoztatta a pszichiátria új keletű tudománya, a Rókus Kórházban maga is megfigyelte az elmebetegek viselkedését. Arany János balladája, az *Ágnes asszony* illusztrációiban a poszttraumatikus örület kialakulásának pontos képi látletét nyújtotta. Székely másik tanítványa, Gyárfás Jenő szintén Arany nyomán elevenítette meg Kund Abigélt, a szerelmi téboly áldozatát, akinek főalakjával Csók Melindája szoros rokonságot mutat.

A sorozat második lapja a II. felvonás 2. jelenetét illusztrálja, mikor a Petur bán házában az éj leple alatt összegyűlt békétlenek a saját oldalukra igyekeznek állítani Bánk bánt. Noha Katona a felvonás elején a helyszín pontos leírását adta, Csók nem ragaszkodott a szerző

utasításaihoz. A szereplőket két csoportra redukálta, a konfliktust pedig drámai gesztusokkal és nyugtalanító fény-árnyék kontrasztokkal érzékeltette. Ezúttal az illusztráció festményelőképét is ismerjük, amelynek zöldes-kékre hangolt, csaknem monokróm koloritja némi melankóliával hatja át a jelenetet.⁴ Ezúttal is a szimbolizmus szemlélete érhető tetten: az alkotót a mészkulinerő, aktivitás helyett a lelki vívódás, a morális választás pszichés alaphelyzete foglalkoztatja. A közelmúltban felbukkant festmény más tekintetben is fontos dokumentuma Csók korai pályájának. A Bánk bán-ciklus alkotásának idején Csók egyik legválságosabb korszakát élte. E küszködésekkel teli időszak kulcsfontosságú dokumentuma az összeesküvés-jelenet hátulán található képtöredék, amely minden bizonnyal a később megsemmisített korai főmű, a *Szabadíts meg a gonosztól* egyik variánsának fragmentuma.⁵ A keresztre feszített Krisztust ábrázoló részlet töredékesége ellenére is jól tükrözi az egykori mű festői kvalitásait.

Bánk az összeesküvők között (olajfestmény reprodukciója; 1899)

Bánk bán az összeesküvők között (olaj, vászon; 67,5x89 cm; jelezve jobbra lent: Csók 1899; magántulajdon)

Gyárfás Jenő: Kund Abigél. Részlet a Tetemrehívásból (1881)

Krisztus és Vénusz (1899; olaj, vászon; 47,5x83 cm; jelezve jobbra lent: Csók; magántulajdon)

Az ikonográfiai rokonítás szakrális képterében

A hatvanéves Szeverényi Mihály festőművész ünnepi tárlata a békéscsabai Jankay Galériában

Nem mindennapi érdeklődés kísérte Békéscsabán Szeverényi Mihály festőművész kiállítását a Jankay Galériában. Egy születésnapot köszöntő tárlat – különösképp, ha az alkotó hatvanadik születésnapját ünnepli – jellemzően a teljes életműből válogat, s a kezdetektől az ünnepi alkalomig készült legújabb alkotásokat kívánja az érdeklődők elé tárni. A tárlaton – amelyet egy reprezentatív katalógus megjelentetése kísér – az egyes alkotói korszakok jól elkülönülnek. Sőt, az ünnepi kiállítás a helyi társadalmi élet részeként, éppen a művek által vált különleges szakrális térré.

Az immáron hatvanéves Szeverényi Mihály 1952-ben született Békéscsabán. Vallomása szerint már tizenhárom évesen tudta, hogy festő lesz. A kiválasztottság érzésében egy jézusi szeretetet közvetítő pedagógus, rajztanár, Gazsy Endre erősítette meg. S bár a vallási neveléssel átszellemített apai szigor a fodrász szakmát mintegy kijelölte számára, ő nem engedett a személyes elhivatottság parancsából. Belső elhatározásból mindvégig festőnek készült. Ez a konok hűség önmagához és vállalt elhivatottságához példaadó. Erre bizonyosság, hogy a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola rajz–földrajz szakát is majd harmincévesen végezte el. Tanulmányai alatt Novák András és Dér István festőművészek voltak mesterei. Az évek során tagja lett a Független Alkotó Képzőművészek Csoportjának és a Békéscsabi Művészeti Társaságnak is. Egyházi munkái között megtaláljuk a békéscsabai református templom üvegablakainak tervét, valamint a békéscsabai evangélikus nagytemplom nagyméretű oltárképét is. Ez utóbbi erőlt próbáló vállalkozásáról számos vázlat és előtanulmány szerepel az

ünnepi tárlaton. S ahogy a kiállító egyik első nyilatkozatában megfogalmazta: „Életem a festészet, az Istennek ajánlott szolgálat, hogy felébresszem a szeretetet, a barátságot, a harmóniát a lelkekben.” Ebben a szolgálatban Szeverényi Mihály festőművész a „lélek logikáját” követi, s a maga intuitív módján olyan keresztény szemléletű festészetet művel, amelyben mélyebbre próbál hatolni, mint amire az ész, illetve értelem képes. A lélek intuitív-érzéki megismerő képessége azonban nem csupán a természettel kapcsolatos szemléletnél mutatkozik meg, hanem az élet minden területén, különösen az emberek egymás közötti kapcsolatában, de ott is, ahol a vallással és művészettel kapcsolatos belátásokról van szó. Ez utóbbi vizuális beszédmód, vagyis a művek (képek) tematikája, felülete, szín- és formarendje szakrális gondolatokat fejez ki. Alkotói módszerében éppen az ikonográfiai rokonítás az, ami alapvetően ciklusba/ciklusokba rendezi a műveket. Mintha számára a művé-

A III. felvonásból Csók egyetlen figurát, Tiborc alakját emelte ki. Mellékelt illusztrációja a sorozat egyetlen szénrajza, amely jelzése szerint a többi művel azonos évben, Öcsényben készült. A rajz érdekessége,

(1899; szénrajz reprodukciója; jelezve balra lent: Csók Öcsény 99)

hogy ez Csók legkorábbi ismert sárközi munkája. Az ezt követő években Mohácson és Öcsényben festett sokác tárgyú képei- nek egyedüli főszereplői a fiatal lányok lettek, ehhez hasonló idős férfialak többé nem kapott szerepet a „sokác édenkertben”. A negyedik kép Bánk vezetes tettét, a királynő meggyilkolását eleveníti fel, előtérben a trón lépcsőjén elterülő Gertrudis holttestével, háttérben pedig a gyilkos bán vészjósló sziluettjével. E mű eredetije ma csak töredékesen ismert, s jelzésének megváltozott helye arra utal, hogy a kompozíció felső harmadát később maga a festő vágta le, megtartva a cselszövő királyné alakját.⁶ A festmény utólagos átkomponálása tehát ismét a női hőst emelte ki.

Az utolsó illusztráció a drámai végki- fejeletet ragadja meg

Gertrudis halála (olaj, kanton; 45x59 cm; jelezve balra lent: Csók; magántulajdon)

rengő halott női arc szoros rokonságban áll a századvég szimbolizmusának megannyi átszellemült nőalakjával, elég, ha Rippl-Rónai ezekkel párhuzamosan Párizsban festett „spirituális női fejire” gondolunk. Épp a jelenet

elvont karaktere miatt okozott meglepetést a kompozíció beállított fotó előképének felbukkanása.

Úgy tűnik, Csók pályája kezdetétől gyakran használt fotót munkájához, leginkább a műtermében beállított modellekről készítettett felvételeket. Pár esztendővel korábbról ehhez hasonló fotográfia maradt fenn Báthory Erzsébetéről is.

Jászai Mari Gertrudis szerepében (1899 körül)

Modellfotó a felravatalozott Melinda figurájához (magántulajdon)

Az igé-nyesen kivitelezett „dísz- mű” könyv- kereskedői forgalomban nem került, mivel az a Pesti Napló ajándéka volt előfizetői- nek. A mér- sékelt ellenzéki napilap a századvégén elsősorban kulturális tárcái révén volt kedvelt, művészeti rovatának szerzői közt szerepelt többek között Malonyay Dezső is. Év végi ajándéka jól bevált kereskedői fogásnak számított a lapkiadók berkeiben, s kétségtelenül az előfizetők megtartását szolgálta. A Pesti Napló albumai azonban messze kiemelkedtek a korszak hasonló kezdeményezései közül, ami vélhetően annak is köszönhető, hogy az újság hosszú időn át a legjelesebb illusztrált köteteket kiadó Athenaeum nyomdáiban készült. A *Bánk bánt* megelőzően a Pesti Napló Madách Imre *Ember tragédiájának* és Arany János balladáinak Zichy Mihály képeivel illusztrált díszkiadásait küldte szét előfizetői között, később gazdagon illusztrált Kisfaludy-, Zichy-, Vörösmarty-, Rákóczy- és Petőfi-albumot jelentetett meg. Rajzolóik közt a műcsarnokiak mellett a modern fiatalok is helyet kaptak, köztük Ferenczy Károly, Iványi Grünwald Béla, Fényes Adolf és Kernstok Károly. Csókot a kiadó később is foglalkoztatta, a *Magyar költők albumában* egy női arcképét közölték. E sorba illeszkedett a Bánk bán, amely illusztrációi révén a magyar drámairodalom klasszikusát „modernizálta”. A tragédia szimbolista átirata talán a mai olvasó számára is átéltetőbbé teszi Bánk és Melinda szere- mének fájdalmasan szomorú történetét.

a Melinda ravatalára boruló bánnal és kisfiával, visszhangozva a reményvesztett hős szállóigévé vált szavait: „Nincs a terem- tésben vesztés, csak én!”. Az éteri fényben de-

szet rendje Isten megismeréséhez hasonlulna, amelyben az alkotói megérzés a keresztény szeretet útját követné. A művek vizuális szellemtere kiemelten a keresztény hit lelkiségére épül, miközben értelmezhető számunkra, ahogyan a keresztény ikonográfia szakrális tartalmai már-már formaelemmé válnak. Pontosabban maga a forma válik jelentéssé. Mégis, vagy ennek ellenére, a vallási indítékú, de különösen a bibliai történeteket feldolgozó festészet legnagyobb kihívása: vajon az élmény át-emel-e bennünket a transzcendens szférába? A kihívás nem csupán szakmai, hanem emberi is.

A keresztény világkép hagyománya szerint az embernek pontosan kijelölt helye van a határok közé

zárt véges világban. E hierarchikus elrendezés szerint az ember, az átlátható természetben belül, az isteni értelem tükröződését, illetve visszfényét látja. Nyomon követhető, ahogyan a vastagon felvitt kavargó festékretegekből, foltszerű faktúrákból és ecsetvonásokból bontakoznak ki a kompozíciók ikonográfiai részletei. A füstszerűen lágy vonalú, elmosódó színhatások rétegei mellett a vászonig visszakapart felületek adják az őt foglalkoztató transzcendens fényjelenséget. Az alkotó a fény megjelenítéséhez az árnyék, illetve a sötétség felől közelít, pontosabban a sötétségből a fény irányába halad. Azzal, hogy Isten léte meghaladja az emberi értelem erejét, minden olyan próbálkozás hiábavalónak tűnik, amely racionális kép-fogalmak érveivel bizonyíthatná Isten valóságát. Szeverényi számára Isten nélkül, a benne való hit nélkül a művészi igazság megismerése is lehetetlen. A kilencvenes évek munkáin megfigyelhető, hogy a képfelületekbe beépített applikációk (szárnyas ablak, drapéria...), majd az evangéliumi jelenetek szemléletes idézetei orientálják a látogatót az angyalkeresés ígézetében. A következő műcsoport, a sötétségből a fénybe ívelő ciklus a küzdelemre helyezi a hangsúlyt, miközben az ember stafézszerűként vergődik a pokol bugyraiban. A szem-

léleti elmozdulás a fény és a sötétség tapasztalaton túlmutató, metaforikus összefüggéseiben követhető. Itt nem csupán az egyes színek felé tolnak el a művek árnyalatai, hanem a kint és a bent, a fent és lent viszonyaiban, az ezt érzékeltető fénykisugárzásban. A zord természet és az ember világát – a templom ablakfor-

máin át – a fentről bezúduló fény, illetve „fényreménység” ellenpontoszza.

Azzal, hogy a figurális és absztrakt képelemek, a világos és sötét, a hideg és meleg színformák szakrális teret alkotnak, az ikonográfiai elemek személyes jelentéshez is jutnak. Következésképpen a mű jelen idejű viszonyára helyeződik a hangsúly, ami lehetőséget ad az esztétikai

közelítések időszerűségének bizonyítására, az egyedi művek, műfajok és képi narratív tartalmak szakrális újraértelmezésére. Mindezt azért volt fontos kiemelni, mert az új évezred alkotói ciklusában már nem csupán a modern ember drámai léthelyzetét, hanem a stációkon át, Krisztus áldozati küzdelmét is követhetjük. Ebben a műcsoportban a megváltó Krisztus kerül előtérbe, ahol az érzéseket megindító lírai színformák, a földszínek, de az égi-kék lazúrok közötti átmenetek is felfelé irányítják tekintetünket. Az újabb műveken egyre koncentráltabban, de egyre elvontabban jelennek meg titokzatos belső terek, templombelső, ahol a lazúr eszközével, sajátos akvarell megoldású olajképek születtek. Levonható a következtetés: Szeverényi vizuális világában az Isten létezése olyan erős kötődés, ami az áldozatvállaló Krisztus képi ígézetében artikulálódik. Másképpen fogalmazva: A teljességet jelöli!

Szeverényi műteremtésében az áldozati lét, a fent és a lent különbsége, az áldozat alázata és érzelmi mélysége újra és újra megjelenő alkotói gondolat, amely leginkább az alkotói feltárultság belső, rejtett, intuitív energiájában érzékelhető. A mindennapiság egészet elvesztő profán töredezettségéből, a művészet erejével szakrális térbe emelő fényremény: Isten rejtekező jelenvalósága.

FARKAS WELLMANN ÉVA ◀

Felszabadult költészet, a kísérletezés nyitottságával

Lövétei Lázár László: *Zöld. 12 ecloga*

Provokáció ez a könyv, bárki bármit is mondjon. Méghozzá többszörös és -rétegű, furfanggal kifundált cselszövés; kész nyomozómunkát igényel szálainak szétbontása. A provokátor maga egy huszonegyedik századba szakadt Pán, akinek már szépirodalmi előéletében (*Árkádia-féle. Válogatott és új versek*, 2009) is találhatunk olyan jelzéseket, amelyek az ekloga felé kövezték az útját. És minden kétséget kizáróan: Árkádiából származik. Még ha, szintén a félrevezetés kedvéért, szerzőként jelölve, Lövétei Lázár László névre is hallgat.

A *Két szék között* (2005) „halálversei” utáni közvetlen megszólalásról a válogatott és új versek utolsó ciklusában alkothattunk képet. A versformák újrakezdő változatossága, végül a látszólagos pásztorköltészetnél való megállapodás mintha egy járható út megtalálásának folyamatába avatna. Őt ekloga jelöli meg ott az irányvonalat, amely ezúttal a *Zöld*-be vezetett.

Egészen a felszínen, a versek első megszólalásai-ból arra következtethetnénk, hogy a kihívás mindössze abból áll, hogy az ókori bukolikus költészetet mai tartalommal, szlenges beütésekkel hogyan képes fogyasztani az olvasó. De csakhamar felfeslenek az újabb rétegek is: a hagyományos szereplők (Pásztor, Halász) mellé egészen meglepő társalgó partnerek érkeznek (Obeliszk, Laptop), s a Költő önironikusan naiv okoskodásai s bonyolult hivatkozási hálóba illeszkednek. Nem pusztán a versek szövevényéből kibontható, tág utalásrendszerrel van itt szó, hanem az eleve mottóként kínált számos idézet kapcsolódásairól is. Mert Horatius, Vergilius, Dante, Csokonai vagy Hölderlin vendégszövegei feladványként állnak az egyes eklogák előtt – szerepük nem egyszerűen ötletadó vagy hangulatteremtő. (Több esetben ajánlható eredeti szövegek környezetükben való visszakeresésük.) Az idegen szövegrészletek mozgatásának csúcsa az utószó helyetti *Vendég-ecloga*, melynek mind a húsz sora egy-egy láb-

jegyzetben pontosan jelölt idézet. Ugyanakkor a szövegek néhol váratlan, néhol már-már ferge-teses humora, vulgaritása mögött jól láthatóak a szerző számára érvényes táj-költészet sajátos jegyei is. Az olvasói gyanakvó éberség tehát folyamatosan fenntartott: ha éppen nem az intertextualitás valamely groteszk megnyilvánulását kell tetten érnie vagy felülvizsgálnia, akkor legalább arra bizonyosan figyelnie kell, hogy az aktuálisan olvasott részletet mennyire szükséges komolyan venni.

Tudatosan, évek óta készülő versfüzér a *Zöld*. 2008-ban, a *Helikón* című folyóiratban nyilatkozta Lövétei Lázár Demeter Zsuzsának, hogy: „Az a könyv – reményeim szerint – teljesen más lesz, mint a korábbiak: afféle »zöld«, természetközeli kötetet szeretnék írni (...)”. A versek meglehetősen pontos datálásainak köszönhetően az is tudható, hogy e kijelentés nem volt megalapozatlan: legalább négy darabja készen volt már (s ezek később, új versek gyanánt bekerültek az említett *Árkádia-féle* című kötetbe is). A megjelenés után, 2011-ben, a Méhes György-nagydíj apropóján

Erdélyi Híradó Kiadó, Előretolt Hely-
őség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár –
Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2011.

készült *Krónika*-beszélgetésben már igen frappánsan összegzi is az alapgondolatot: „adott egy naiv, idealista költő, aki a könyvtárban elolvasott egy rakás pásztori költeményt, plusz annyira megfertőződött korunk trendi ideológiájával, a zöld mozgalommal, hogy rögtön feljogosítva érzi magát arra, hogy elmagyarázza a hatvan éve a földből és a földnek élő pásztornak, hogyan kéne pásztorkodni.” És valóban, a teljes könyv olvasása után egyértelműen az érezhető, hogy a lassan kiüresedő, sztereotipizálódó „zöld”-nek sikerül levetkőznie irányzat-voltát, és visszatárlnia eredeti jelentéséhez. Nagy irodalmi kalandok árán.

A gúnyos humor jó példaként, íme, a nárcisznyílás idején megriadt pásztor szavai: „Nyílik a drága virág; jól meggyűjtötte a dolgom: / láttam, ahogy jöttél a bozótban, s úgy megijedtem – / azt hittem, hogy a tévések jönnek, vagy a Greenpeace!” (11.) De a paradox tréfálkozás remek pillanata az is, amikor a Laptop fakad ki gazdájának: „Mért kínoz még itt, a fenyőfa tövében is engem? / Nem hiszem el, hogy unatkozol: annyi csodálnivaló van / erre felé: fű, gomba, bogár, mélyzöld mohaszőnyeg...” (31.) Nyilván nem csupán a zöld-téma kapcsán üti fel a fejét a komikum, melynek minden alfajával remekül bánik a szerző.

Lövétei legtöbb darabjában formailag az ekloga eredeti (ókori) dialogikus formájához nyúl vissza. Akárcsak az *Eclogák* megírása idején hasonló korú Vergilius, ő is ragaszkodik a tízes szerkezethez. Igaz, a huszonegyedik századi költő keretezi is darabjait: *Nulladik eclogával* indít (*Előszó helyett*), és *Vendég-eclogával* zár (*Utószó helyett*). Ugyanakkor tartalmilag-nyelvileg mai hangon szólal meg – s az aktualitásba beleértendő az argó természetes használata, helyenként a fogalmazás szándékolt lezsersége is. Ebbe a nyelvi komikumba még beépül a káromkodás hexameteres kivitelezése, egyéb közönségesnek látszó elemekkel, poémokkal együtt. A *Negyedik ecloga* legalább háromszorosan távolított szerelmi elbeszélése bővel-

kedik az ilyenekben: „Tegnapelőtt már két hete múlt, hogy az ágyam üres lett! Nincs többé, aki elvigye majd az üszőt a bikához...” (23.), „Ó, én marha, miért is nem mentem remetének? / Pár nap után jobb lábbal kellett volna kirúgni”, „s mennyit nyeltem azért, hogy már húszéves a Fordom”, „Még ha csinos kislány lett volna, de annyira csúf, hogy / egy komolyabb ló nem venné el tőle a cukrot...”. A közönségtalálkozókon nagy sikert arató darab, humora mellett, megható líraiságnak sem találtatik híjával.

Egyébként a hexameteres, daktilikus sorokon kívül hangsúlyos verselésre is találunk példát. A *Kilencedik ecloga* felező tizenkettesei már a vers elején közlik, hogy itt „daktilus-lábakon nem ugrál a kecske”, s a hat szakaszos, melankolikus költemény meggyőző: érdemes volt megszakítani az időmértékes ritmust. „Aztán elnémul a betűk tarka nyája – / bár a nyomtatott Ő mintha rám vigyázna: / papíron heverve, félig-meddig ébren / várja, hogy a gazda végre visszatérjen.” (43.) Az istenes utalások talán ebben az eklogában a legnyilvánvalóbbak, bár korábban is hangzott mély hitű figyelmeztetés a Pásztor részéről: „Egy dolgot tudok: azt, hogy az Isten tett ide minket, / s eljön majd az idő, amikor kifizetjük a számlát.” (17)

A kiadvány fizikai valóságában is figyelemre méltó. Lestyán Csaba illusztrációi szervesen, kiegészítő jelleggel illeszkednek a szövegekhez; Szentes Zágon – egyedi értelmezésben – a borítón is felhasználta az egyik darabot. A cím „ipari zöld”-jében a természettől való távolodottságot, műviséget sejtethetjük.

Szellemesen provokatív versek, illetve gyakran csupán sorok, szabad szájú gúny és székelyes fordulatok merész változtatása teszi próbára a könyv egészében az olvasót. Felszabadult költészet ez, a minimalizmus magabiztosságával. És annak tudatosításával, hogy a vers, több kötetten túl is, akkor életteli, ha megmarad a játék, a kísérletezés, intellektuális provokáció nyitottságában.

Változatok végnapokra

Bodor Ádám: *Verhovina madarai*

Az abszurditás és a tárgyi valóság metszetében. Ahogy Esterházy Péter is írja: „*Aki hallaná, tudná, ő mindenek előtt nem más, mint olvasó, és azonnal hozzá is látna a könyvhöz, tudná, ismerős vidékre érkezik, de mégis folytonos meglepetésekkel, ám mégse tudna mindent, mert mégsem egészen úgy lesz, ahogy gondolta, ahogy eddig, együltében fogja olvasni, ahogy eddig, egyre nehezebb szívvel, mert mintha egyre nehezebb szívvel is volna írva, a vidék, a táj, a tér is hiába egyre abszurdabb, de egyre ismerősebb is, izgalmas, fájdalmas, rémületes, érzéki, emberi, a miénk.*”

Valahol fenn, a hegyekben, ahogy a szó jelentéséből is adódik, felföldön. Ha létezne egy Kárpátalja és Erdély távoli részeiből gyúrt régiónak mágikus realista kópiája, Verhovina volna az.

Egységes világkép rajzolódik ki előttünk, egy mitikus, zárt és pusztulásra ítélt mégis örökkévaló és változhatatlan tér, amelyben a szerző elmond egy-egy mesét a „selyem seregélyekről, az égbolton tündöklő gyöngyházfényű N-betűkről, az örök alkonyatban de-rengő végnapokról.”

Az alcím (Változatok végnapokra) előrevetíti a (nem csupán fizikai) halál központi pozícióját, mely révén tizenhárom történet mentén szervezi az egységes regényvilágot, a cím pedig kettős jelentéssel keretbe foglalja azt.

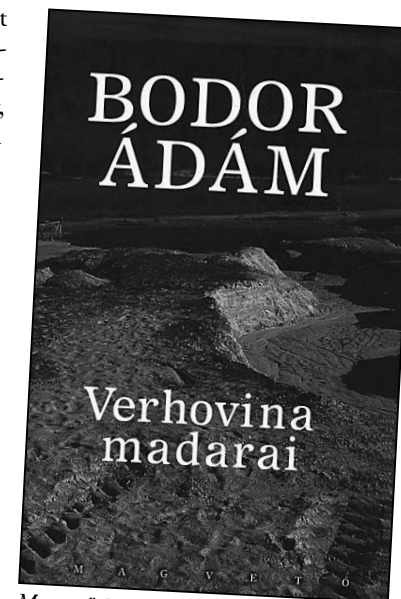
A hagyományos értelemben vett madarakon, a már elköltözött szajkókon, pintyeken, rozsdafarkúakon kívül „megtevedt vadócokat” takar a szó, mint amilyen Daniel Vangyeluk. Vele érkezünk Verhovinára, egy menetrend nélkül járó vonaton, a ködös állomáson Adam, az elbeszélő fogad. Mindkettőjüket – ahogy a regény több szereplőjét – Anatol Korkodus brigadéros közbenjárására engedték ki a nevelőintézetből. Ők azok a madarak, akik a brigadéros szerint sosem raknak fészket Verhovinán.

A fejezetcímeket szereplők nevei adják. A körükük gyűrűző, egymásba kulcsolódó történetek koncentri-

kus körei metszik egymást, kirajzolódnak a szereplők közti viszonyok, induktívan tárul fel Verhovina története.

Alkalmanként ismétléssel, leginkább elhallgatással él a narrátor, aki leggyakrabban külső szemlélő. Adam az utolsó fejezet kivételével szinte végig passzív, leggyakrabban figyel és rögzíti a történéseket. Akár omnipotensnek is lehetne nevezni, hiszen minden eseményről tud, amit egy regényvilágban elhelyezkedő szereplő korlátozott látószöge nem tenne lehetővé, ellenben ritkán tisztázza a karakterek lelkiállapotát, motivációját. Az elbeszélői pozíció nem minden esetben egyértelmű. A kilencedik fejezetben is láthatunk egy narrátor váltást, ahol láthatólag nem Adam beszél: „Adam a vízfelügyeleti brigádtól volt az, aki rendszeresen felolvasott neki, de olykor ha fontosabb teendője akadt, vagy éppen nem volt kedve, maga helyett Radojt küldte.”

Az idő sík nem lineáris, olykor a múlt egyenesen jövőbe torkollik, a jelen néha megelőzi a múltat, a jövőhöz vezető ösvények szerteágazva kuszálódnak előttünk. A jövődölések előrevetítik az eseményeket,

Magvető, Budapest, 2011

„regényt írni nem más, mint beavatódni”

Balla D. Károly: *Tejmozi*

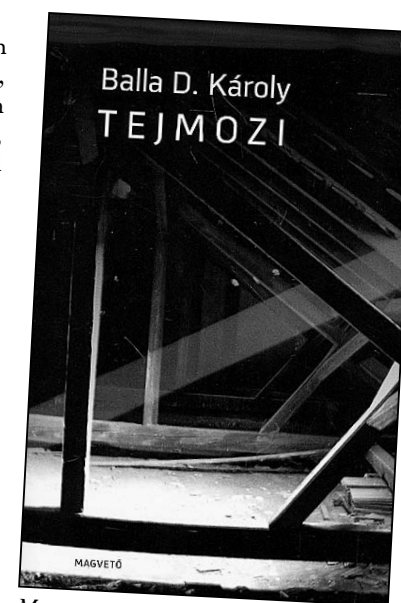
A szüleit elveszített fiú regénye a *Tejmozi*. Azé az életkorát tekintve felnőtt, de lelkileg még nem teljesen érett, kész férfié, aki a két halált követően igyekszik elszámolni a múlttal, saját lelkiismeretével, másrészt összerakni az emlékcserpeket. Feladata egyáltalán nem könnyű, hiszen egy sokszorosan terhelt viszonyok közt élt família leszármazottja. Ott van mindjárt a külön apa, a festőművész, aki, a belső sugallataira hallgatva, a család helyett a magányt választja, azt találván az igaz útnak. Vagy az anya, aki az őt cserbenhagyó férje okozta fájdalmat kompenzálva gyermekeit terrorizálja lelkileg. Vagy a hűg, akivel szintén nem találja a közös nevezőt hősünk (Balla D. Károly következetesen *hősöm*-nek nevezi főszereplőjét), ugyanolyan hideg vele a viszonya, mint a család többi tagjával.

Egyszerre emlékezet-, identitás- és családregegy (azon belül apa- és anyaregegy is) a *Tejmozi*. Mint családregegy, két generáció történetét, fojtogató kapcsolatát beszéli el. Fojtogató, mert az anya, férjétől elhagyatva, magához láncolja gyerekeit, érzelmileg zsarolva őket; és mert az apa is túl erős, elnyomó személyiség, aki mellett a fia tehetetlennek, ügyefogyottnak érzi magát. Identitásregény, mert ezek a megromlott viszonyok eltorzítják a főhős személyiségét is. „Mint ha csak árnya lennék valaminek”, mondja, és valóban: önelemzéséből arra derül fény, hogy nem önálló individuum, tulajdonképpen az anyja függelékeként létezik, az ő szemével képes csupán a múltat is látni – mely probléma pedig már elvezet minket az emlékeztetregény műfajáig. Az anya még a fiú múltját is megkísérli kisajátítani, úgy beszél róla neki; és a gyerekek csak a kötet végére, évek elteltével sikerül szabadulni a függőség okozta lidércnyomásból.

Lehetne ez egy a személyes viszonyokat kínos részletességgel ecsetelő, kitarukozó könyv is. „Vannak megfogalmazódó gondolatok, amelyeket jóérezsű ember soha nem kíván kimondani, még végiggondolni is féli őket, megveti magát, amiért ilyesmi egyáltalán

eszébe jutott. Én mégis leírtam azt, amit elgondolnom sem illett volna”, áll a szövegből vett idézet a hátsó borítón. Nos, a *Tejmozi* egyik fő erénye éppen az, hogy nem bántóan kitarukozó, nem elviselhetetlenül szenvedélyes, ömlengő vagy hatásvadász. Az embert alapjaiban meghatározó érzelmekről, köztük a negatívokról nagy természetességgel, mintegy magától értetődő módon beszél. Hiába, hogy érzelmi zsarolás sorozatáról olvasunk az anya, lekezelő magatartásról az apa részéről, mindezeket sikerül a fiúnak kellő távolságtartással, majdhogynem külső rálátással elmesélnie.

Hogy ez sikerülhetett, abban nyilván nagy szerepe van az elidegenítő jellegű narrációs technikának. A monológokat – emlékeztetve rá, hogy mégiscsak szépirodalmat és nem egy szimpla önvallomást tartunk a kezünkben – újra és újra megszakítja egy-egy elbeszélői közbeszólás. Például így, ezzel a mondattal indít a könyv: „Azon a reggelen majdnem megszerettem az apámat, mondja a regényem elején hősöm az ablaküvegnek.” Dicsérni kell Balla D. Károly arányérzékét, mert tudja, hol a határ, milyen mélységig érdemes ábrázolni valamit ahhoz, hogy komoly állapotrajzot kapjunk – viszont ne csússzunk a naturalizmusba.

Magvető Kiadó, Budapest, 2011.

hiszen rendre beigazolódnak, az előzményekre általában utólag derül fény. Ugyanakkor eleve elrendeltek az alakok és az események, szó szerint: ahogy a nagy-könyvben meg van írva. Ebben az estben a „nagy-könyv” Eronim Mox szakács-, illetve meséskönyve, amely ételek elkészítésén túl, a receptek átvitt értelmét is mozgásba hozva, útmutatásokat, Verhovina bölcsességét, múltat és jövőt fölölöző történeteket tartalmaz. Ezt a könyvet Verhovina védőszentje, Militzenta bízta Czervenskyék gondjaira a megáldott, kilenc hévíz forrását őrző területtel együtt, pontosan ezer évre. Ez idő elteltével a család hirtelen eltűnt: „Egyedül ők, Czervenskyék érezték meg, hogy itt, a Medwaya és a Paltin lejtői alatt valami véget ért, hogy itt hamarosan és végérvényesen minden megváltozik.” A transzcendens beavatkozás ezúttal látszólag elmarad. A loboncos hajú fiatalember, a hátán hátizsákkal, nyakában távcsővel, földmálházott számmal és egy kancsal férfival érkező Anatol Korkodus brigadéros veszi birtokba az eddigi Czervensky tulajdont. Adam szemszögéből a brigadéros egy sajátos ósataként mutatkozik meg, hiszen uralja a vidék féltve őrzött kincsét, a kilenc hévíz-forrást – a víz minden aspektusa kitüntetett szerepet kap, ezáltal az egyetlen ünnep itt a Vizek napja – és a titokzatos könyvet, amit senki más nem olvashat. Ez a sajátos hatalmi szerepkör hagyományozódik át Adamra Anatol Korkodus halála után, de nem teljes mértékben. A brigadéros a rejtélyes kettes számú forrást választja nyughelyéül, ami védelmet nyújt az enyészettel szemben (szakállá még nő is tovább), így az „örökkévalóság kék vizeiben ázik” változatlanul, mintha a túlvilágról is őrizné a tájat. „Anatol Korkodus egy ideje sejtette, hogy valaki szemet vetett a Jablonska forrásvidékére, és itt ér véget majd az ő pályafutása is, hamarosan vége lesz mindennek, ami ide kötötte, mégis úgy végezte a dolgát, mintha nem az enyészetnek, hanem az örökkévalóságnak dolgozna.”

A „civilizációs végvidéken”, társadalmi jogszabályozás helyett, az emberi ösztönök dominálnak, de ellentmondásos önhatalmú törvénykezés: a gyilkosságok közül csak a gyerekgyilkosságot büntetik, fogda híján az elkövetőket saját házukba zárják be ítélethozatalig, azonban a gátör megöléséért például senkit nem vonnak felelősségre.

Sajátos berendezkedéssel szembesülünk, ahol úgy tűnik az emberek tökéletes összhangban élnek a természettel, olykor az állatvilággal azonosulásig fokozódik az beágyazottság: Delfina téli álmot alszik, Roswithát állatként kezelik. Mintha ezredévekkel korábbról tudósítanának, de életvitelüket kiegészítik olyan modern eszközök, mint a motor. Ezen ambivalencia legerőteljesebb szemléltetője az az eset, amikor Adam Stihl fűrészszel bontja a jégbefagyott malom mellől a jégben tartósított nyulat. De ennél többről van szó: technikai vívmányok segítségével élesztik fel,

vagy zúzzák szét egy ősi hiedelemvilág látszatát keltő kultúra kereteit.

A természet diktálta legelemibb tényezők kudarcra ítélték. Verhovina ellenáll az időnek, a változásnak, az új kezdetnek, ritkán tűri az idegeneket. Rendellenes a szexualitás, a születés, a halál. Ebben a metafizikus világban a cinege démon gyerekeket éleszt fel, a Nikitának keresztelt, egyetlen Verhovinán született gyerek két év után születik csak meg, az öreg Balwinder az utolsó kívánságának teljesülésébe hal bele, mikor a pópa kielégíti.

Az emberi magatartás megérzéseken alapszik, a közösségi kapcsolatok javarészt mértékletesek, távolságtartók, alig találunk kivételt. Dühöt és fájdalmat csak a süketnéma Roswitha távozásakor látunk Anatol Korkoduson, máskülönbén az elmúlás, a pusztulás elkerülhetetlenségének csendes elfogadását vagy az arra irányuló kísérletet tapasztaljuk.

Legtöbben vagy önkéntőleg vetnek véget az életüknek, vagy gyilkosság áldozatai lesznek. Verhovinán a halál órája délután van, és Nikita a neve. Mindennek nincs hangsúlyozott visszhangja. A veszteségek elfogadása, a beletörődés szólamai egyszerű, meghökkenően nyugodt hangvételű párbeszédekben, monológokban realizálódnak. Az elbeszélés egyébként is lényegre törő, szűkszavú, mikor cselekményről, párbeszédéről van szó, ellenben bővelkedik lírai természetleírásokban. Ebben a végtelenített csendben, ahogy azt a vészjósló N betűk jelzik, és a jövődölések előrevetítik, teljesül be egyenként a személyre szabott végzet, akkor viszont nincs mit mondani. Épp, amikor a legsúlyosabb, legfontosabb szavak, mondatok, gondolatok kaphatnának figyelmet, végeredményben már fölösleges a beszéd.

Adam, szinte a Godot-ra várva felidézve, azt írja: „Várjuk hátha jön valaki. (...) Hátha jön valaki, és megmondja, mi végre vagyunk itt. Vagy nem jön ide többet senki. Igazából csak az idő múlását várjuk.”

Bodor egy olyan világot épít fel, amelyet mindnyájan magunkénak érezhetünk. Tudatos-tudattalan félelmeket, hiedelmeket, vágyakat elevenít meg történeteiben, alakjaiban, amelyek először idegenül hatnak, azonban mégis értjük, átérezzük őket. Talán épp azért, mert mindnyájunknak van egy saját Verhovinánk, ahol a groteszk helyet cserél az egyértelművel, a képtelen logika a józanésszel. Könnyedén helyezkedünk bele a regény zárt világába, ami erőszakosan tartja magától távol az ismeretlent, magába zárkózik, felszámolja a kifelé vezető utakat (sínek felszedése), így megőrzi azt, ami lényege. Képletes gesztus zárja a művet, a rozsdafarkúak visszaköltözése útját állja a várható, végleges pusztulásnak. Bodor stílusában van valami lesújtó fájdalomon túli derűség. Bármilyen tragikus eseményről ad számot, könnyed humorral tud átlépni felette, mintha azt mondaná: így működik ez a rohadt élet, és akkor mi van?

A hétköznapi líraisága

Tóth Krisztina: *Pixel*

Korábban vonalak, kódok, most szövegtestté összeálló testrésztörténetek – Tóth Krisztina 2011-es *Pixel* című kötetének megjelenése várható volt. A szerkezet fontosságának hangsúlyozása a lírájától sem idegen, hiszen a ciklusokon belüli versek mindig szoros kapcsolatban állnak egymással, sőt a versek választott sorrendje is rendre nagyfokú tudatosságot mutat. A 2006-os *Vonalkód* novellái témájukat tekintve ugyan nem tartoznak egymáshoz, de a címekben minduntalan visszatérő *von*al szó mégis összefűzi őket. Sokat elárul a kötet szerkesztéséről az is, hogy a felütése („Úgy volt, hogy...”) és az utolsó mondata („Hogy úgy lesz...”) szintén összecseng.

A *Pixel* azonban mégsem hasonlít a *Vonalkód*-ra, hiszen a 2006-os kötet novellái egy kivételével E/1-ben szólnak, és sok esetben a referencialitás illúzióját is készségesen szolgálták: „Márpedig szólítottak, a Szatmári után én következtem.” (16.). A *Pixel* másféle logika szerint épül fel: harminc fejezetre osztott „szövegtest”, amelyet a különböző testrészek történetei írnak egygyé, a megnevezett testrész pedig többnyire az adott történet vezérmotívumát adja.

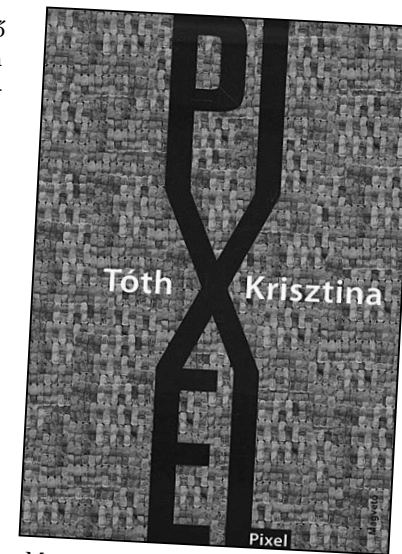
A *Pixel* felütése, már rögtön az első mondata, a képszerűség felé tolja a hangsúlyokat: a képen egy gyermekkezet látunk. Az első megállapítás szerint „A kéz egy hatéves fiúé” (5.), ám – mintha csak a helytelen nézőpont, a túlzott közelség oka lenne – az elbeszélés hamarosan visszakanyarodik és újraindul: „nem is kisfiú, hanem kislány. De hát ezek a gyerekkezek annyira egyformák” (6.). „Egy-két méter közelségből az ember csak pixeleket (...) lát” (155.) – olvasható 150 oldallal később, utalva ezzel arra, amit a választott cím is kifejez: Tóth Krisztina *Művének* építőanyaga a *kicsi*, alapegysége a képpont – de az ebből felépülő test, a kép összeállítása, a megfelelő távolság kiválasztása az olvasóra hárul.

Az első fejezet bemutatja a *Pixel* működésére vonatkozó legfőbb jellemzőket: az „így is történhet” (6.) elvén születő lehetséges irányok felmutatását, a látvány történetalakító szerepét és a cselekmény vezeté-

sét uraló elbeszélő jelenlétét. Az én hangot – ez esetben – az önmagát *elbeszélő*ként definiáló elbeszélő birtokolja, akinek kétséges megbízhatósága hamar lepleződik. Az elindított történet-szálak megakadnak, visszabomlanak, újak íródnak és törölnek ismét; a hirtelen váltások okait magyarázó önreflexiók („Tévedtem” (6.), „Hazudtam” (7.)), majd a megnyugtató összegzés („Mindez persze ellenőrizhetetlen” (8.)) hamar rávilágítanak az olvasó kiszolgáltatottságára, az elbeszélőtől való állandó függésére.

Pár fejezet elég ahhoz is, hogy létrejöjjön a nyomozó olvasó, aki az elejtett megjegyzésekből a legfontosabbnak tűnőket feljegyezi, keresi és várja a nyomokat, írja a neveket, s jelzi valahogyan a szereplők közötti kapcsolatokat. Ugyanakkor ahhoz, hogy a történetmozaikok egymás mellé kerüljenek, az olvasónak mindig figyelnie *kell*, ez pedig az olvasásmódot is jelentősen meghatározza. Az elbeszélő közben állandóan tesz-tel, s persze egyúttal figyelmeztet is: „Azon tűnődtem, vajon felbukkan-e ez a rövid hajú szereplő másutt is. Na, felbukkan?” (94.).

Az elbeszélő mindent elmesél; elmondja azt is, amit a szereplők egymásnak soha: a *nyak történetét*, amelyet az anya nem oszthat meg a lányával, elárulja a tanárnő anyaságát, amelyről a férjének fogalma sincs, és az olvasók – a távlati nézőpontnak köszönhetően

Magvető Kiadó, Budapest, 2011.

retné áthagyományozni gyerekére – amúgy némiképp hiábavalóan, mert a másik alig figyel oda rá, és csak az apa halálát követően idézi fel a mondatait és utólag tartja fontosnak azokat.

A fiúban végig ott a kétely, sikerrel jár-e az igyekezete, közelebb kerül-e a múltjához, össze tudja-e rakni a mozaikokat. Saját életét kudarcnak nevezi, de éppen ez a kudarc vezeti rá, hogy megírja, *meg kell* írnia a saját és a családja történetét. Önmagát szülei másolatának látja. És mint ahogy feljebb említettem: mintha nem is lenne saját, önálló személyisége. Először az írás is inkább csak énjei megsokszorozásához vezet: „És elkezdtem élni kettős életemet. Anyámmal bájolgtam, hajbókoltam neki, játszottam a minta-anya-mintagyerek páros rám eső szerepét, a számítógép előtt ülve pedig kiéltem másik éneket, hideg fejjel és kegyetlen pontossággal kibeszéltem kapcsolatunk minden visszasságát”. Emiatt persze lelkiismeretfurdalása van, végig gyöttri, képes lesz-e rendezni gondolatait, megteheti-e egyáltalán, hogy szüleiéről írjon. Ezekben a részletekben beavatja az olvasót a regényírás rejtelseibe, a szerzői műhelytitkokba is. Makacsul, szívósan dolgozik. Ha kell, háromszor, négyszer is nekimegy ugyanannak a témának, hogy ne csússzon az ki a kezéből, és pontos, érzékletes képet alkosson róla, valóban ellátva az egykori szituációk, viszonyok gyökeréig.

A problémafelvetések természetesen nem pusztán morális természetűek, ismeretelméleti gyökerűek is. Le lehet-e írni a maga teljességében a múltat? Avagy szükségképpen kicsúsznak az apróbb vagy akár a fontosabb részletek is a kezünk közül az emlékezésor? Ezek is fontos kérdések itt. Onnan indulunk, hogy a feledés, a veszteség elkerülhetetlen. Hiába jelennek meg a múlt képei a főhős előtt nagy vonalaiban, ha a részletek nem láthatóak. A befejezéshez közeledve azonban ez a gondolat érvényét veszti. Valamiképpen mégiscsak összeáll a kép. Éspedig onnantól kezdve, amikor az elbeszélő ráébred, hogy tulajdonképpen „regényt írni nem más, mint beavatódni”. A prózaírás az önmegismeréssel kerül párhuzamba, ennek segítségével az ember mélyebben leáshat magában. És az a tapasztalat sem elhanyagolható, sőt, az egyik legfontosabb, hogy a szöveg jelzőinek, határozóinak, ismétlődő és variálódó motívumainak láncolata a valóságot egészen más, új nézőpontból látatja, és ebből az aspektusból létrejöhet a teljes, hiánymentes történet.

Ezért van, hogy a könyv, szerencsére, „csak” hatásos, és nem hatásvadász.

Több szempontból is nehéz a dolga az elbeszélőnek. Egyrészt, mert felismeri, minimum problematikus bárkit is mint egységes, állandó személyiséget leírni, az ember természete egész egyszerűen nem ilyen. Folyton változunk, ráadásul kívülről másnak és másnak tűnhetünk egy-egy újabb szituációban. „Ahányszor meglátogattam, mindannyiszor módosult róla kialakított képem, egyes részleteiben mindig újraértékeltem összetett személyiségét”, állítja ennek a tudásnak a birtokában apjáról a fiú. De az emlékidézés azért sem könnyű, mert Balla D. Károly hőse folyton vívódik, mi az, amit elmondhat, milyen szinte teregetheti ki szülei és húga életét, hol vannak tehát az irodalmi etika határai. Nem akar tisztességtelen és sértő lenni, de azzal is szembeülnie kell – amivel előbb-utóbb minden írónak –, hogy ha őszinte, ha az igazságot keresi, nem hallgathat el semmi lényegit.

A nyomasztó szülői örökséggel való megbirkózáshoz nem csak idő-, hanem térbeli eltávolodás is szükséges. A főhősnek *el kell* utaznia a korábban kedvelt, aztán viszont idegenné váló kárpátaljai városból (melyet egyébként így jellemez: „nem tudta eldönteni, hogy világvárosi allűrökkel tündető vidéki porfészek-e inkább, vagy kisvárosi bájait még őrző, de már elembertelenedett agglomeráció”) egy az Északi-tenger partján található helyre (itt kap vendégtanári állást), hogy fel tudja dolgozni a múltat. A könyv címe pedig az emlékezés módjára utal: a főszereplő a tejüveg előtt állva idézi fel a régi történeteket. A tejüveg a vetítőtárcsán, azon pereg le élete filmje.

A fiú nyelvész. Saját bevallása szerint is kudarcos kutatásában a nyelv működését matematikai módszerekkel vizsgálja („már az elején be kellett volna látnom, hogy a nyelvi helyzetek és folyamatok, hiába képezik a fizikai valóság részét, mégis megragadhatatlanok egy alapjában idegen rendszer [a matematika] módszertanával”). Ez ugyanúgy erős intellektualitást kölcsönöz a könyvnek, mint az apa személye, aki kiselőadásokat tart művészet- és létfilozófiai témákról. Még ha talán elsőre ezek a betétek, az apa monológjai soknak is tűnhetnek, igazolható jelenlétük, hiszen annak a személynek a gondolatait, akit a fiú a legerőteljesebben jelenít meg egyébként is a családtagok közül, és aki ezeken az oldalakon a halálra készülve a tudását sze-

– az összes szeretőt is ismerik. Tóth Krisztina a *Vak-térkép* című versében azt írja: „mind hogy bolyong és nincs egynek se útja, / mindig, mindig az anyák szülik az / árvaságot.” – ez az árvaság jellemzi és választja el egymástól a *Pixel* szereplőit is, amely csak egészen rövid időre képes feloldódni, s ahová mindig visszavezet az út.

Az elbeszélő néha túlzott alapossággal magyaráz: „rögtön hozzá kellene tennünk, hogy a maga módján, bár ez se jelent semmit, hiszen mindenki csak a maga módján képes kapcsolódni egy másik, a maga módján ezt váró és megengedő lényhez” (30.). Ám ahol hallgat, amikor csak felmutat, nem pedig értelmez – ott húzódnak a szöveg erővonalai. A történetek ugyan rövidke, mindössze pár oldalasak, ám ennek ellenére önmagukban is billegés nélkül megállnak, mert a sorsokból kiragadott pillanatok hatókőre messze ér; a rövidség miatt különösen fontos zárómondatok pedig a legtöbb esetben kimondottan nagyot (és szépen) szólnak.

Az „időnként elhalkuló, időnként nagyon is hallható” (13.) elbeszélő emellett mindig azon ténykedik, hogy éket verjen a történet és a valóság közé, megmutatva a különböző szabályok szerint felépülő világok közti rést. A valóság kötött – tér vissza többször is –, a sors által felkínált lehetőségek közül „[m]indig a legrosszabb történet íródik jelenné” (83.), ezzel szemben a történetírás szabad, s ezt a szabadságot éppen az elbeszélő játéka bizonyítja. A *has történetében* három lehetséges véget is felvázol: a buszra szálló „félmeztelen, mocskos” (95.), „húgyszagú és véres nadrágot” (96.) viselő cigány fiú vagy hazament a falujába, ahol az édesanyja kimosta a ruháit, vagy találkozott egy „jószívű budai polgárral” (97.), aki hazavitte, munkát adott neki és azt mondta, hogy „ne raboljál meg bünnözzél, fiam, csak azért, mert cigány vagy” (97.), vagy a végállomáson a sofőr és egy másik buszvezető végül ledobták a murvára, és rendőrt hívtak, hogy majd a hívjon mentőt, ha szükséges. Csakhogy később, a *hát történetében* – mielőtt még értesülnénk arról, hogy a fiú által okozott sérülésekre Kovaljov Mihály biztonsági őr belehal –, kiderül, hogy a fiú nem ment haza és kerti munkát sem talált, vagyis éppen az a logika érvényesül a szövegben is, amely a valóságot építi.

A kötet feszültsége tehát abban áll, hogy hiába akar „csak szövegként” létezni, a szereplői, helyzetei és mondatai éppen ez ellen dolgoznak. A *Pixel* abszolút *hétköznapi* alkotás – a legjobb értelemben; a szerkezet összetettségét a történetek jóleső köznyelvisége ellensúlyozza, amelytől némely esetben azonban megfigyelhető az elmozdulás, ám akkor idegennek is hat a költőiség felé tolt fogalmazásmód. Ilyen például a kezdésben a „de nem simíthatjuk fényes bojtját a

valóság széttartó, kusza szálait” (7.) vagy az „amikor a jövő feketefenyője még csak magonc volt” (70.) sor, amely többször is visszatér.

A férfi, aki az édesapja szemüvegéhez hasonlót választ, a férj, aki a gyermekkori fogait húzza le a vécén, és a feleség, aki erre annyit válaszol: „Hozzá kenyeret” (107.), a nagyanyja fárasztó hívását mégis fogadó unoka, az elzárt bejgli miatt zokogó lány a fürdőszoba padlóján mind olyan villanásai a szövegnek, amelyek azt bizonyítják, hogy a kötet akkor a legerősebb, amikor a mindennapok legapróbb részleteire fókuszál, s azok ábrázolására hagyatkozik.

A *Pixel* életközeliességének köszönhető, hogy a történetek szereplői és a szereplők mondatai is ismerősek; ismerős a lakását áruló férfi monológja, aki, miután megtudta, hogy a ház lakói korábban zsidók voltak, csak a parkettát nem szedte föl, hogy megkeresse, hová rejtették az aranyat; és az is, hogy éppen annak a zsidó nőnek meséli, akinek három testvérét, szüleit és nagyszüleit Treblinkában ölték meg – s aki nem melleleg abban a lakásban töltötte a gyerekkorát.

A kötet erénye, hogy a hétköznapi líraisága sosem dermed fagyossá; a humor ugyanúgy a történetek részét képezi, hiszen már az első oldalakon kiderül, hogy „Gavriela nem boldog, mert ez Párizsban is keveseknek sikerül” (6.), a vak nő is csak „átmenetileg vak, mint a szerelem” (15.), és Gabi bácsi is csak „küplerájosné”-ként (126.) emlegeti a *Szívek szalonját* működtető Klárikát, akinek az irodájában csak és kizárólag komoly szándékú „úriemberek” (66.) vannak.

Tóth Krisztina nem költői prózát ír, ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül a *Pixel* címlapon jegyzett *szövegtestként* való definiálása, amely – bár csavar egyet a szó jelentésén – végül is semmi hamisítat nem állít. Megfigyelhetjük az egyes szereplők érzékenységét is bizonyos szavakkal kapcsolatban: Ágit mindig riasztotta a *fülbőlövés* felirat, de ide köthető a lúdtalpas Misi elképzelése, aki szerint Bokányi Dezső azért kapta ezt a nevet, mert neki is volt egy bokányi süllyedése, illetve David is, aki szex közben azon mereng, milyen érdekes, hogy „magyarul azt mondják, elmenni, franciául meg azt, hogy érkezni” (52.).

A kivágott képerken belül láthatóan nincs elhallgatás: a homoszexualitás megjelenítése, a megcsalók és megcsaltak szemszöge, az örökbe adott Down-kóros csecsemő sorsáról való illúziótlan elképzelések, a cigány fiú, akit gyerekkorában megvernek, s aki később mást ver – mind a történetek hétköznapiaságához járulnak hozzá. A *Pixel* nagy erőssége, hogy a kényesebb témákat is a legnagyobb természetességgel ágyazza a történetbe; ahhoz pedig, hogy ennyi minden elférjen 166 oldalon, nem kevés arányérzékre van szükség.

A foglyul ejtett kőhal

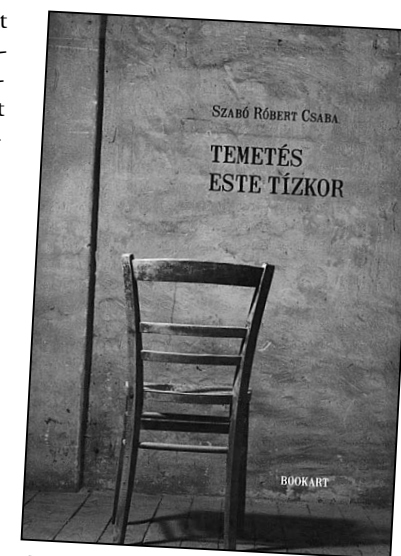
Szabó Róbert Csaba: *Temetés este tízkor*

„Egyértelmű, gondoltam, egy történetre bukkantam, itt hevernek előttem az alkatrészei, mint egy villamosmotornak, csupán össze kell raknom” – nem vagyok híve annak, hogy könyvkritikát rögvest idézettel kezdjek, de ebben az esetben, úgy vélem, lehetek nagyvonalúbb magammal szemben. Egyrészt azért, mert Szabó Róbert Csaba fentebbi mondatánál precízebb módon amúgy sem tudnám összefoglalni, mi ennek a prózatechnikának/-nyelvnek a lényege, másrészt pedig ez a mondat megerősít abbéli sejtésemben, hogy a szerző új, harmadik novelláskötete, a *Temetés este tízkor* nagymértékben igazodik az előző könyveihez (*Az egész Antarktiszt kontinens, Kutya birodalma*). A huszonöt novellát tartalmazó kötet jól illeszkedik a fentebbi idézetben leírtakhoz – amely amúgy a szerző második könyvéből származik, történetesen egy olyan novellából (*Az a különös, felhő alakú folt*), amelynek motívikája, a terjedő folt története, felbukkan a legújabb kötetben is (*A teremtés hatodik estéje*). Szabó Róbert Csaba a járt úton halad, korábbi kötetéhez hasonlóan itt is történeteket mesél, vagy talán pontosabban, árnyaltabban fogalmazunk, ha azt írjuk, hogy jelen esetben is históriát ír, néha (ál)rémiséget is.

A Bakos-féle *Idegen szavak szótára* a „história” szóról ezt írja: 1. történelem, történet 2. történetírás, történelemtudomány 3. (kellemetlen) eset, ügy; baj 4. kitalált történet, elbeszélés. E kötet esetében a harmadik jelentés hangsúlyozandó – Szabó Róbert Csabának történetei vannak, méghozzá a kellemetlen fajtájúakból, „eset”-mivoltuk az olvasó számára egyértelmű, ennek a furcsa világnak a hősei a legtöbbször bajban vannak, nagy bajban, sorsukat titkok árnyai fedik be. Az elbeszélő által valósnak láttatott történetek mögött ugyanis rendre felsejlik/felfelik valamiféle talány, valamiféle titoknak a szövedéke, illetve az annak elkenődésére tett kísérletek. Ez a kettős, oppozicionális cselekményvezetés adja a szövegek fojtott feszültségét (amelyet nagyban elősegít az érzelmi túlfűtöttséget elplelező szenvtelen narrátori hang), ez az a konceptuális kapocs, amely nemcsak az egyes történeteket fűzi össze, hanem a szerző egyes köteteit is.

A már idézett novellában a históriáról azt olvashatjuk, hogy az adott történet „tulajdonképpen nem is lehet história, mert sehogyan sem állhat össze hiányosságai folytán”. Alapszabály tehát Szabó Róbert Csabánál, hogy ne legyenek a történeteknek hiányosságai. S valóban, minden elbeszélés végén elmondhatjuk, a történet összeállt, az olvasó – az igen variatívan kezelt elbeszélő útmutatását követve – megfejtethi ezeket a titkokat, vagy legalábbis eljuthat a bizonyosság küszöbére, az alkotóelemek adottak, nincsenek hiányzó láncszemek, a novellákban az elrejtett dimenziók felfedik magukat, részleteikben mutatkoznak meg. Nemcsak azt tudjuk meg tehát, hogyan néz ki a villamosmotor, de még működési elveit is megértjük, s ez ennek a prózának az egyik védjegye. Hiány esetleg az olvasóban marad, a rendszerint erős felütéseket nem minden esetben tudja az elbeszélés háttértörténete vagy a zárlat fenntartani. (Ilyen például az *A Színjátékok rejtély* című elbeszélés, amelynek tömör, sejtető, feszült felütését a kibontakozó gyilkosságszál már nem tudja fenntartani, erőtlenné válik a szöveg.)

Ezt a néhol-néhol felbukkanó hiányt egyébként a kötet hátlapszövege is erősítheti: eszerint az elbeszélések rejtett vagy látható szerelmi szárlól szólnak, a szerelemről mint főszereplőről, mint végzettről – a kötetegész ismeretében azonban igencsak elgondolkodtam, valóban erről szól-e ez a könyv. Mert ha igen,

Bookart, Csíkszereda, 2011.

s márpedig a hátlapszöveg behatárolja és meghatározza az olvasást, akkor a kötet nem győzött meg. Úgy-hogy tegyük inkább zárójelbe a kötet hátlapszövegét, s nézzük meg, miből lesz a villamosmotor.

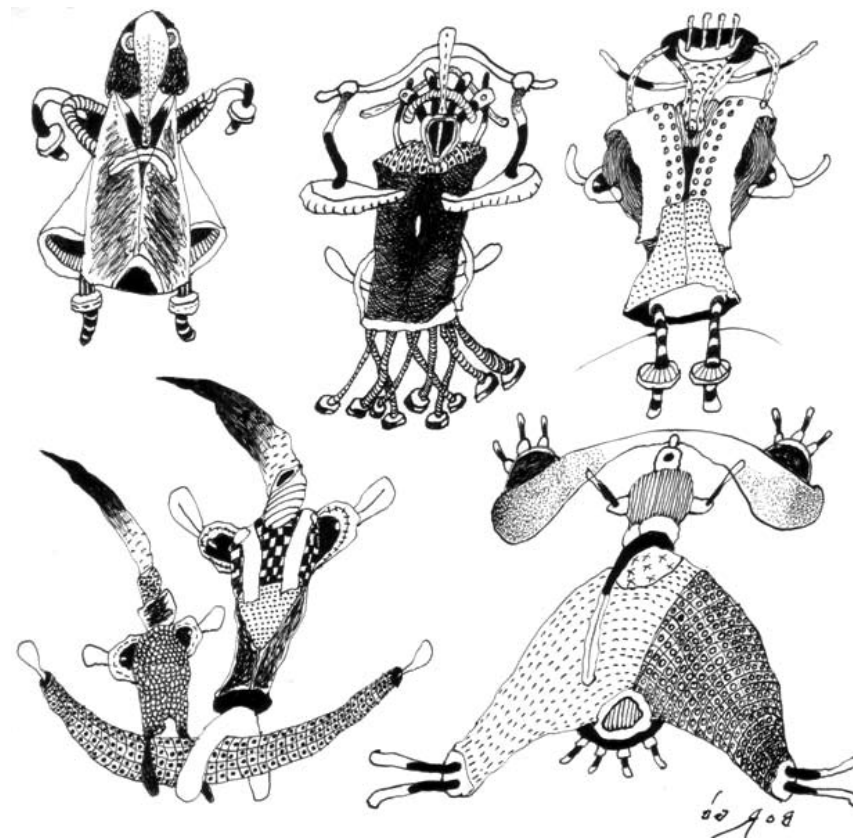
A kihagyásos szerkesztésmóddal, a jelöletlen idő-, tér- és beszédmódváltásokkal, az ok-okozati viszonyok felvillantásával, a metaforikus, tömörített beszéddel valójában egyféle nyomozás közepette értjük meg ennek a prózának a működési alapelveit. Néhol balladai ez a tömörség (*Matolcsi víziedző halála, Az emberevők*), néhol lírai (*A szabadság készülékével a hátamon megyek*), néhol a mikszáthi anekdotákat idézi (*Faluregény*), s a nyomozás a hosszabb-rövidebb novellák egymás mellé helyezésével nyer sajátos ritmust. Kérdés, persze, ki nyomoz, hiszen a változó elbeszélői technika más-más szerepet ruház az olvasóra is: néhol pironkodva kukkolunk a kulcslyukon, a főhős legbensőbb titkait látjuk (*Akit elfelejtettek, az ér a legtöbbet*), néhol egy fotót szemlélve kerekedik ki a történet (*Már nem kívánjuk megosztani*), néhol azonban magunk is fel kell csapnunk Sherlock Holmes-nak, s Szabó Róbert Csaba induktív nyomozói, prózaírói vagy akár villanszerelői módszerét elsajátítva kell a históriát összeraknunk, következtetnünk belőle, továbbéltetnünk úgy, mint a hősök: pletykálkodva, kedélyesen, félszavakkal vagy bele-beleborzongva (*Az emberevők, Lelkiismeretünk bekötő útjain*).

Ez a fajta olvasói érintettség elkerülhetetlen, nélküle bajosan tudnánk megérteni, a rejtett félelmek, elfojtott vágyak, a lefojtott feszültség miként dagad mindent elsöprő, pusztító indulattá. A novellák szereplői személyes ismerőseinkké válnak tehát, s ehhez minden elem adott: Szabó Róbert Csaba hősei ugyanis tetteiken túl neveik által *vannak*. Az aprólékos, realiztikus leírások mellett (a történetek fő sodrát pedig egyre-másra megakasztják a kitérők, az apró helyzetleírások, a mindennapi helyzetet, a szereplők életkörülményeit ecsetelő adalékok, amelyek néhol bőbeszédűvé teszik a szöveget) a nevek lesznek azok a fogódzók, amelyek segítik az olvasót a história összerakásában. Nemcsak a személyesség, a hitelesség látszatát keltik, hanem egyben ezeknek a történeteknek a határait is kijelölik. Itt ugyanis látszólag nincsenek idegenek, ez a világ, a falu vagy a város, néhol rokonsági ágon, néhol bajtársi viszonyokban vagy egyszerű utcabeli viszonyrendszerben is ábrázolható, s az egyes szereplők titka(i) összefügg(nek) ezekkel a viszonyrendszerekkel. Tudjuk például, hogy Bogár Gyurinak Kincses Erzsi a rokona, aki pedig az immár halott víziedző kedvenc tanítványa volt (*Matolcsi víziedző halála*), s az is igen fontossá válhat, hogy a kötet címadó novellájának egyik hőst, a beszélő nevű Futárt valóban Futár Andornak hívták, „de senki sem szólította a keresztne-

vén”. Mint ahogy az sem mellékes, hogy a *Lelkiismeretünk bekötő útjain* című novella Telkes Andrisa egyedül él, szülei már nem élnek. Telkes Andris és falusfelei története talán az egyik legerősebb írása egyébként a kötetnek – nemcsak azért, mert a fekete Dacia időnkénti feltűnésével, illetve a közelmúlt eseményeinek párhuzamos felidézésével igazi rémhistóriát olvashatunk, hanem azért is, mert itt érezzük leginkább: ez a mikroközösség nemcsak a kollektív bűnösség révén (az egykori milicista megölése) kényszerül összezárni, de az egyes szereplők titkai is erre a bezárkózásra készítetik a szereplőket. S ennek a zártágnak köszönhető a szövegek fojtott feszültsége, a látszólagos otthonosság mélyén végzetes lépések, elhallgatott, elfojtott vágyalmok, személyes sorstragédiák állnak. Talán nem véletlen, hogy a kötetben azok a leginkább emlékezetes novellák, amelyekben ezek a személyes sorstragédiák beteljesednek, hiszen a zárlatok egyfajta magyarázatot ugyan kínálnak a történetekre, de épp a zárlat kínálta megoldással lendül tovább a história: így Telkes Andris halála lezárja, de tovább is gördíti a fekete Dácia történetét, *Az emberevők* Pogaceanja végül is nem tudja meg, hogy az általa lelőtt Dumitru emberevő-e vagy sem. *A szerelmi szál* zárlata is hasonló meg-/feloldást kínál, Mátrai Erzs (aki egyébként néha Eszterként is feltűnik) és ifjúkori kedvese, Tímár Valentin „találkozása” a fináléban olyan „soha fel nem fedhető” titokra világít rá, „aminek árnyékában most már végre élni is érdemes”.

A zárlatnak ez a fajta kettőssége elsősorban azokban a novellákban működőképesebb, amelyek a falu zárt világába kalauzolnak (néhol egyértelmű jelzésként a Szilágyság vidékére), úgy tűnik, mintha ebben a közegben otthonosabban mozogna a szerző, mint aki inkább ismeri ennek a világnak a beszédmódját, működési alapelveit. S talán az sem véletlen, hogy minden realiztikus, datálható, lokalizálható jegye ellenére Szabó Róbert Csaba históriái a falusi közegbe helyezve kerekednek időtlen, mítikus történetekké, ahol nemcsak a nevek válnak archaikusabbá (például az *Alakváltók*ban Seres Andarás, Kedei Mihál), hanem fantomszerűen feltűnnek az emberi sorsokat átszabó, a történeteket uraló állatmotívumok is (a prérfarkas, a hal, a madár).

A kötet leglíraibb és legszebb darabja is ezekből kerül ki: a *Mit nézel* ciklus harmadik részében, az *Azután összeírjuk a holtakat* című monológban az emberi és állati világ, az élők és a holtak világa szétválaszthatatlanul egybefonódik, ahol, „ha kőhalat ejtesz foglyul, többé nem igyekszik helyet változtatni, ott marad benned örökké, rágja, zabálja a mellkasodban maradt szerveket.” Valahogy így maradnak velünk Szabó Róbert Csaba történetei is.

Jónás (2009; tus, papír; 624x600 mm; jelezés nélkül)

Az előző számunk tartalmából

Gergely Ágnes, Géczi János, Kiss Anna, Markó Béla, Csehy Zoltán, Tatár Sándor, Orcsik Roland, Birtalan Ferenc, Fecske Csaba, Mogyorósi László versei

Oravecz Imre, Szakács István Péter, Hegedűs Ágota, Csabai László prózája

Kiss László beszélgetése Oravecz Imrével

Tanulmányok, esszék Gergely Ágnes költészetéről, Grecsó Krisztián, Szilasi László regényeiről, Bohus Zoltán, Arnóti András képzőművészekről, a X. Kortárs Drámafesztiválról

Kritikák Kiss Gy. Csaba, Lackfi János, Acsai Roland, Karácsonyi Zsolt, Halász Margit kötetéről

HELYREIGAZÍTÁS

Tisztelt Olvasók!

A Bárka 2011/5. számában jelent meg Széténeklés címmel József Attila Születésnapomra című versének parafrázisairól írott tanulmányom. Ebben sajnálatos módon és figyelmetlenségem okán komoly hiba került: Orbán Ottónak tulajdonítottam Király Levente paródiáját. A vers megtalálható Király Levente: Így irtok én című kötetében (Korona Kiadó, 2004.) Mind Király Levente, mind – posztumusz – Orbán Ottó, mind az olvasók szíves elnézését kérem.

Fenyő D. György

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békés Megyei Jókai Színház

Felelős kiadó: Fekete Péter igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrásy u. 3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@barkaonline.hu; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 2400 Ft.

Terjeszti a LAPKER Rt.

„Meg nem rendelt” kéziratot csak nyomtatott formában, postai úton áll módunkban fogadni.
Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden, felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.